

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet

Masteroppgave 2020 30 stp
Fakultet for landskap og samfunn

Hva kan vi lære av nye og eldre kollektive boformer?

- En komparativ casestudie av fire norske kollektive boformer

What can we learn from new and older collaborative housing?

- A comparative case study of four Norwegian collaborative housing

Ragnhild Hoel Århus
By- og regionalplanlegging

*Det er bedre med én venn i huset,
enn ti på andre siden av byen*

BIBLIOTEKSID

Tittel: Hva kan vi lære av nye og eldre kollektive boformer? - En komparativ casestudie av fire norske kollektive boformer

Title: What can we learn from new and older collaborative housing? - A comparative case study of four Norwegian collaborative housing

Universitet: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU)

Forfatter: Ragnhild Hoel Århus

Veileder: Inger-Lise Saglie

Sidetall: 103

Kilder: Referanseliste er oppført fra side 87. Dersom ingen kilder er oppgitt ved figurer, er disse forfatterens egne.

Nøkkelord: Kollektive boformer, bofellesskap, alternative boformer, sosial bærekraft, bokvaliteter, livskvaliteter

Keywords: Collaborative housing, co-housing, alternative housing, social sustainability, housing qualities, quality of life

FORORD

Denne studien er avsluttende del på studieløpet by- og regionalplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Studien markerer siste semester av en mastergrad, og består av 30 studiepoeng. Tema for studien, *kollektive boformer*, er noe jeg har vært nysgjerrig på gjennom hele studieløpet, og ble et naturlig emne for masteroppgaven. Det siste året har i tillegg vist viktigheten av fellesskap, og hvor mye boform påvirker livskvaliteten. Det har vært en lærerik og interessant prosess, som har gitt mersmak til videre studering.

Det er mange som fortjener en takk i forbindelse med denne studien. Jeg ønsker først og fremst å takke studieveileder, Inger-Lise Saglie, for gode faglige tilbakemeldinger, samt motiverende samtaler under veiledning.

Takk til alle informanter som har stilt til intervju. Deres tanker og refleksjoner har gitt mye motivasjon til et emne jeg har veldig tro på. Takk til Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) for skriveplass og ergonomisk tilrettelegging, i en periode der man ikke kan ta slike ting for gitt. Takk til AFAG for reisestipend, og venner og familie for god støtte og samtaler om oppgaven. En spesiell takk til mor, for korrekturlesing og andre relevante innspill.

Avslutningsvis ønsker jeg å takke alle medstudenter og ansatte ved NMBU for et svært lærerikt og motiverende studieløp.

Ragnhild Hoel Århus

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet, Ås, 2020

SAMMENDRAG

Norsk boligproduksjon har med årene blitt mer homogen, og tilbyr i liten grad boliger som tilrettelegger for fellesskapsløsninger. Samtidig ser vi at demografiske mønstre i samfunnet endres, og vi får nye behov og idéer om hvordan vi skal bo og leve. Det finnes i dag flere typer boformer som tilbyr kollektive løsninger, i form av fellesarealer og annen tilrettelegging av fellesskapsløsninger. Boformene er likevel lite representert i dagens boligtilbud, og det er behov for ytterligere undersøkelser om temaet. Interessen for fellesarealer knyttet til bolig er økende, både blant utviklere, arkitekter og potensielle kjøpere. Hensikten med denne studien er blant annet å finne ut hva vi kan lære av både eldre og nye kollektive boformer i Norge.

Studien er et kvalitativt og komparativt casestudie, og undersøker fire ulike boformer, alle med en form for tilrettelegging for fellesskapsløsninger. Studien undersøker erfaringer og opplevelser fra beboerne fra de utvalgte casene. Noen har bodd der lenge, andre har bodd der i en kortere periode. Intervju og observasjon har funnet sted ved de ulike boformene, som en del av feltarbeid.

Funn fra studien bærer preg av positive erfaringer. Beboerne opplever fellesskap, trygghet og praktiske fordeler som følge av boformens kvaliteter. Boformen ivaretar viktige hensyn, og tilrettelegger for medvirkning i varierende grad. Informantene formidler positive erfaringer, som gir både innsikt og kunnskap, noe som er relevant mot fremtidens bolig- og byutvikling.

Studien konkluderer med at kollektive boformer har endret seg på mange måter, som følge av samfunnsendringer. Ulike bevegelser i tiden, påvirker måten vi tenker at vi skal bo og leve på. Dette kan sees i de ulike boformene, som forsøker å svare på datidens eller nåtidens ulike problemstillinger i et samfunnsperspektiv. Det er store forskjeller på studiens caser. Det tyder på at de av nyere karakter, har lært mye av de eldre kollektive boformene. Studien avdekker de positive effektene som beboerne opplever, samt hvordan boformen gir muligheter for fremtidens utfordringer knyttet til miljø og klima, folkehelse og et bredere boligtilbud i norsk kontekst.

ABSTRACT

Over the years, Norwegian housing production has become more homogeneous, and only to a lesser extent offers housing that facilitates co-solutions. At the same time, we see that the demographic patterns in the society are changing, and we are getting new ideas and needs to how we should live. There are different types of co-housing that offer facilitation of co-solutions, but these are scarcely represented by current housing offers. Therefore it is necessary to investigate this topic further. A growing interest in common areas, both among developers, architects, and potential buyers has been seen. The purpose of this study is to investigate what we can learn from both older and newer collective forms of housing in Norway.

This study is a qualitative and comparative case study, and examines four different forms of co-housing, all facilitating co-solutions. The study examines experiences of the residents from the selected cases. Some of the informants have lived there for many years, others have lived there for a shorter period of time. Interviews and observations have taken place at the various forms of housing, as part of the fieldwork.

The study finds positive experiences with co-sharing and co-solutions. The residents identify fellowship, security and practical benefits in accordance with the qualities of this form of housing. This form of housing preserves important considerations, and facilitates various degrees of participation. The informants convey both positive and negative experiences, providing both insight and knowledge, which is relevant to future housing and urban development.

The study concludes that co-housing has changed in many ways, as a result of societal changes. Changes throughout time, affect how we think we should live. This can be seen in the different forms of housing, which tries to accommodate the varying issues of the past or present in a societal perspective. There are some differences between the cases which indicates that those more recent have learned a lot from the older co-housing projects. This study reveals the positive effects the residents experience, as well as how the form of housing provides opportunities for the future challenges, such as environment and climate, public health and a broader housing offer in the Norwegian housing context.

INNHALDSFORTEGNELSE

KAPITTEL 1 - INTRODUKSJON	11
1.1 Bakgrunn og relevans	11
1.2 Tidligere forskning på temaet.....	12
1.3 Studiens formål, problemstilling og forskningsspørsmål	12
KAPITTEL 2 – RAMMEVERK	15
2.1 Hva er kollektive boformer?.....	15
2.1.1 En videre begrepsavklaring	16
2.1.2 Juridiske rammevilkår	17
2.2 Historisk tilbakeblikk på kollektive boformer.....	17
2.2.1 Kollektivsamfunn	18
2.2.2 Etterkrigstidens nye behov	19
2.2.3 Bofellesskap og kollektive boformer mot nyere tid	20
2.3 Status om kollektive boformer i dag	21
KAPITTEL 3 - TEORI	23
3.1 Co-housing/ Kollektive boformer	23
3.1.1 Boformen som et romlig dimensjonalt rammeverk.....	24
3.2 Boformen som en visjon- og verdiorientert dimensjon.....	25
3.3 Boformen som en relasjonell dimensjon	25
3.4 Boformen som en organisatorisk dimensjon	26
3.5 Boformen som en fysisk dimensjon	27
3.6 Boformen som en økonomisk dimensjon.....	27
3.7 Boformen som et sosialt bærekraftig system	28
KAPITTEL 4 – METODE OG GJENNOMFØRING.....	29
4.1 Valg av forskningsdesign og metode	29
4.2 Datainnsamling.....	30
4.2.1 Litteraturstudie	31

4.2.2 Dokumentanalyse	31
4.2.3 Intervju	32
4.2.4 Rekruttering og utvalg.....	33
4.2.5 Gjennomføring	34
4.2.6 Observasjon.....	35
4.3. Datahåndtering	36
4.3.1 Analyse og fortolkning.....	36
4.3.2 Evaluering av kvalitativ metode.....	37
KAPITTEL 5 – EMPIRI.....	38
5.1 Borettslaget Kollektivet.....	39
5.1.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Borettslaget Kollektivet?.....	39
5.1.2 Verdier og visjoner i Borettslaget Kollektivet.....	40
5.1.3 Det relasjonelle i Borettslaget Kollektivet	41
5.1.4 Borettslaget Kollektivets fysiske struktur	42
5.1.5 Borettslaget Kollektivet organisatoriske struktur	43
5.1.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Borettslaget Kollektivet	44
5.2 Friis gate 6.....	44
5.2.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Friis gate 6, tidligere og i dag?.....	44
5.2.2 Verdier og visjoner i Friis gate 6.....	45
5.2.3 Det relasjonelle i Friis gate 6.....	47
5.2.4 Friis gate 6s fysiske struktur.....	48
5.2.5 Friis gate 6s organisatoriske struktur.....	49
5.2.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Friis gate 6.....	50
5.2.7 En sammenligning av Borettslaget Kollektivet og Friis gate 6.....	50
5.3 Svartlamon	51
5.3.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Svartlamon?	51
5.3.2 Verdier og visjoner i Svartlamon	53
5.3.3 Det relasjonelle i Svartlamon	54
5.3.4 Svartlamons fysiske struktur	55

5.3.5 Svartlamons organisatoriske struktur	57
5.3.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Svartlamon	58
5.4 Vindmøllebakken	58
5.4.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Vindmøllebakken?	58
5.4.2 Verdier og visjoner i Vindmøllebakken	60
5.4.3 Det relasjonelle i Vindmøllebakken	61
5.4.4 Vindmøllebakkens fysiske struktur	61
5.4.5 Vindmøllebakkens organisatoriske struktur	63
5.4.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Vindmøllebakken	64
KAPITTEL 6 - DRØFTING.....	65
6.1 Intensjoner bak etablering av kollektive boformer.....	65
6.1.1 Oppsummering og konklusjon på forskningsspørsmål 1	67
6.2 Beboernes erfaringer og opplevelser av verdier/visjoner og det relasjonelle ved boformen... 68	
6.2.1 Hvordan oppleves boformens visjoner og verdier?.....	68
6.2.2 Kollektive boformer som en relasjonell dimensjon.....	71
6.2.3 Oppsummering og konklusjon på forskningsspørsmål 2	73
6.3 Beboernes erfaringer og opplevelser av de organisatoriske og fysiske strukturer	74
6.3.1 Kollektive boformer som en fysisk dimensjon.....	74
6.3.2 Kollektive boformer som en organisatorisk dimensjon.....	76
6.3.3 Oppsummering og svar på forskningsspørsmål 3	77
6.4 Dimensjonene kobles sammen gjennom tilhørighet og engasjement.....	78
6.5 Er kollektive boformer et sosialt bærekraftig system?	78
KAPITTEL 7 – KONKLUSJON OG AVSLUTNING	80
7.1 Oppsummering, konklusjon og avsluttende refleksjoner	80
7.1.1 Hva kan vi lære av kollektive boformer i Norge?	81
7.1.2 Hvordan har kollektive boformer endret seg over tid?.....	83
7.1.3 Hvilke muligheter gir kollektive boformer til bolig- og byutvikling i Norge?.....	84
7.2 Studiens bidrag og forslag til videre forskning	85

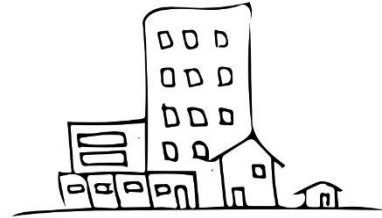
LITTERATURLISTE	87
FIGURLISTE.....	94
VEDLEGG A	96
Liste over intervjuer	96
VEDLEGG B.....	97
Intervjuguide til masteroppgaven 2020 - Kollektive boformer i Norge.....	97
VEDLEGG C	99
Informasjonsskriv og samtykkeerklæring	99

KAPITTEL 1 - INTRODUKSJON

1.1 Bakgrunn og relevans

Hvordan vi bor er viktig for trivsel, trygghet og helse.

Boligene våre tilbyr ulike boligkvaliteter, men hva som kjennetegner en god bolig og et godt sted å bo, er det ingen fasit på. Boligkvalitet er et tema som har blitt løftet frem i debatter innenfor by- og boligutvikling gjennom årene, og har blitt et viktig fokus om hvordan vi skal bo.

Boligene våre setter viktige rammer for livskvalitet. I Norge, tilbringer vi mye tid i hjemmet, og livskvaliteten påvirkes naturligvis av måten vi bor og lever på. I dag, bor flest nordmenn i enebolig (SSB, 2020), og deler lite av boligens kvaliteter med andre i husholdningen. I 2020, bodde 18,3 % av nordmenn alene. Det er størst økning i aleneboende blant voksne mennesker og dette er en generell økende trend i samfunnet (SSB, 2017).

Det siste året har for mange vært utfordrende med hensyn til ufrivillig isolasjon fra medmennesker, og verdien av den sosiale dimensjonen i samfunnet har blitt mer tydeliggjort. Hvordan vi lever påvirker folkehelsen. Levekårsundersøkelser viser at de som bor sammen med én eller flere, opplever mindre ensomhet, enn de som bor alene (Thorsen & Clausen, 2009). Fremtidig by- og boligutvikling handler mye om å ivareta både sosial- og miljømessig bærekraft. For å imøtekomme fremtidens behov, er det relevant å undersøke alternative og nye boformer, som treffer alle lag i samfunnet. Befolkningsvekst og klimaendringer utfordrer måten vi bor og lever på. Med hensyn til høy arealutnyttelse og fortetting, er kompakt byutvikling en måte å ivareta sosial, økonomisk og miljømessige dimensjoner. Dette gir argumenter for å teste ut nye og alternative boformer. Kompakt byutvikling krever mindre areal og ressurser, og kan redusere CO₂-utslipp (Hanssen, Hofstad, Saglie, Næss & Røe 2015).

Denne studien retter fokuset på fenomenet kollektive boformer. Kollektive boformer blir definert av Vestbro (2000), som boformer med mer fellesareal, eller mer kollektivt organiserte fasiliteter enn konvensjonelle boliger. Denne type boform initierer alternative måter å bo på, som kan være mer kompakt, i betydning mindre privat areal, mer tilgang til

fellesareal, med lavere ressursbruk, og potensielt rimeligere enn konvensjonelle boliger. Det er behov for mer kunnskap og nyskapende boliger, for å bygge ned sosial ulikhet, som følger boligsituasjoner. Kollektive boformer er viktig å undersøke fordi det bør jobbes for å motvirke et ensidig bomiljø og botilbud. Slik kan det skapes en mer inkluderende bolig- og byutvikling.

1.2 Tidligere forskning på temaet

Når det diskuteres hvordan vi skal bo, er det ofte fokus på fysiske aspekter ved boligen, og mindre om hvordan vi kan bo i fellesskap. En undersøkelse gjennomført av Prognosesenteret fra 2018, viser at nordmenn ikke har en utpreget interesse av kollektive boformer og deling av hjem. Funnene viste at 76 % av de spurte ville eie egen enebolig, mot 4 % som kunne tenke seg en kollektiv boform (Macic, 2019). Det er likevel en voksende interesse for kollektive boformer, både nasjonalt og globalt. Den første internasjonale konferansen for kollektive boformer ble arrangert i Sverige i 2010 (Vestbro, 2010), og lignende arrangement har funnet sted i Norge, blant annet ved ulike sesjoner ved Storbykonferansen og Oslo Urban Arena. Tidligere forskning viser at kollektive boformer er, og har lenge vært, en liten del av det norske boligmarkedet. Studien *Bolig med nogo attåt*, av Lene Schmidt fra 1991, står fortsatt som den mest omfattende undersøkelsen av kollektive boformer, der ulike typer av norske kollektive boformer ble studert, med fokus på bofellesskap. Undersøkelsen konkluderte med at det er en større etterspørsel av kollektive boligformer, enn det markedet kunne tilby. Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR) har i ettertid publisert en rekke studier som har undersøkt alternative boformer, blant annet en oppfølgingsrapport til *Bolig med nogo attåt*. Rapporten hadde med formål å komme med forslag til nye tiltak til emnet. I rapporten konkluderes det med det bør satses på mer mangfold av boligløsninger, samt en tilpasning til nye og endrede behov innenfor kollektive boformer (Schmidt, 2002).

1.3 Studiens formål, problemstilling og forskningsspørsmål

Tema for denne studien er bevisst valgt for å belyse en boform som fortjener mer oppmerksomhet. Kollektive boformer kan gi økt livskvalitet, og bedre folkehelsen, sett i et samfunnsperspektiv. Målet med studien er å gi gode argumenter for hvorfor og hvordan det burde satses på kollektive boformer i fremtidens bolig- og byutvikling. Formålet med

oppgaven er blant annet å gi innsikt i opplevelser og erfaringer som beboere fra ulike kollektive boformer sitter med. Studien er en komparativ casestudie, der følgende fire norske kollektive boformer er valgt ut:

- 1. Borettslaget Kollektivet**
- 2. Friis gate 6**
- 3. Svartlamon**
- 4. Vindmøllebakken**

De ulike casene er fra Oslo, Trondheim og Stavanger, i eller i nær tilknytning til byene. De er alle en form for kollektive boformer, etter definisjonen til Vestbro (2000), og skal undersøkes og sammenlignes for å gi svar på studiens problemstilling:

Hva kan vi lære av kollektive boformer, hvordan har disse endret seg over tid, og hvilke muligheter gir boformen til bolig- og byutvikling i Norge?

Spørsmålet er bredt, og vil besvares ved å analysere funn fra de utvalgte casene. Det er hensiktsmessig å belyse problemstillingen fra flere sider, og vil derfor baseres på følgende forskningsspørsmål:

- 1. Hvilke intensjoner ligger bak etablering av kollektive boformer, tidligere og i dag?**
- 2. Hvordan oppleves boformens verdier/visjoner og det relasjonelle, tidligere og i dag?**
- 3. Hvordan oppleves boformens fysiske og organisatoriske struktur?**

De ulike forskningsspørsmålene er bygget opp slik at det først gis innsikt i hvorfor de ulike casene har oppstått. Dette er for å bidra til en bredere forståelse av boformen. Det plasserer boformen i et større perspektiv, og vil gi et grunnlag for videre drøfting av temaet. Videre er det ønskelig å forstå boformens ulike dimensjoner, og hvordan boformen oppleves av beboerne, tidligere og i dag. Det vil være viktig å forstå kontekst, og kunne sammenligne et bredt spekter av erfaringer, slik at studiens problemstilling blir besvart. Mitt ønske med

denne studien er å kunne bidra til en mer inkluderende boligsektor, som treffer alle lag i samfunnet. Studien avgrenses ved å undersøke fire konkrete caser, som alle har erfaringer som er relevant i flere problemstillinger om hvordan vi tenker at vi skal bo og leve i fremtiden. Studien kan bidra i retning av en bredere forståelse av hvem som ønsker å bo slik, hvordan best tilrettelegge for beboere, og hvordan gjøre kollektive boformer enda bedre, både for enkeltmennesket og samfunnet.

1.4 Studiens utforming

Denne studien består av syv kapitler: introduksjon, rammebetingelser, teori, metode, empiri, diskusjon og konklusjon. Introduksjonen utgjør første kapittel og gir en kort innføring i hva studien omhandler.

Kapittel to gjennomgår rammeverket for studiens tematikk. Først vil studiens relevante begreper og definisjoner gjennomgås. Videre vil det bli gitt et historisk tilbakeblikk på utviklingen av kollektive boformer, med fokus på norsk kontekst.

Kapittel tre presenterer et teoretisk rammeverk for studien. De ulike perspektivene er valgt for å best besvare studiens problemstilling.

Kapittel fire redegjør for studiens forskningsdesign og forskningsmetoder. Her vil det bli gitt en vurdering av studiens kvalitet og overførbarhet.

Kapittel fem presenterer de viktigste empiriske funnene fra studiens datainnsamling. Funnene er strukturert etter de ulike casene og det teoretiske rammeverket, og gir grunnlag for den analytiske drøftingen til kapittel seks.

Kapittel seks diskuterer studiens funn, i lys av de teoretiske perspektivene, samt tidligere forskning.

Kapittel syv vil til slutt oppsummere studien. Problemstillingen vil her bli besvart, etterfulgt av avsluttende refleksjoner. Studiens relevans og forslag til videre forskning blir også drøftet her.

KAPITTEL 2 – RAMMEVERK

Kapittel to redegjør for det sentrale rammeverket for kollektive boformer. Innledningsvis vil det bli gitt en begrepsavklaring med relevante begrep i forbindelse med denne studien, samt en kort drøfting av kollektive boformer med juridiske rammevilkår. Dermed blir det et historisk tilbakeblikk på utviklingen av kollektive boformer, med fokus på norsk kontekst. Avslutningsvis vil det bli gitt en kort status på boformen i dag. Hensikten med dette kapittelet er å forstå hvordan kollektive boformer fungerer, og hvilke rammeverk boformen har.

2.1 Hva er kollektive boformer?

Kollektive boformer er et samlende begrep som favner om boformer som har fellesarealer. Som det ble definert innledningsvis, beskriver Vestbro (2000) kollektive boformer som boliger med tilrettelegging for et sosialt miljø innad i boformen, og mer kollektivt organiserte fasiliteter, enn konvensjonelle boformer. Det er flere definisjoner av kollektive boformer, men denne definisjonen passer studiens formål, da denne beskriver et relativt bredt spekter av type bolig. Balansen mellom privat- og fellesarealer kan variere i boformene, uavhengig om det er leie- eller eie-enheter. Noen bruker begrepet “alternative boformer” om samme boform. Til sammenligning er konvensjonelle boliger en boform som ikke deler andre fellesområder enn trappeoppgang o.l., samt ingen tilrettelegging for fellesskapsløsninger eller særlig sosial interaksjon. Som en del av forarbeidet til studien, var det aktuelt å undersøke definisjoner tilknyttet overordnet tema. Det var i utgangspunktet tenkt å benytte begrepet *bofellesskap*, men det viste seg fort at dette begrepet skapte noe forvirring. Det opplevdes at det fantes ulike oppfatninger av begrepet, og dens betydning. Mange forbinder bofellesskap med en form for omsorgsbolig, og andre tenker at det er en type studentbolig eller studentkollektivet. Også blant informantene i studien var det ulike oppfatninger knyttet til begrepet bofellesskap. Bofellesskap har ikke en entydig oppfatning eller definisjon i Norge, og blir brukt i mange ulike kontekster. Derfor ble det bestemt å bruke et mer generelt begrep i denne studien, som favner om studiens formål og relevant kontekst. De ulike casene som er valgt til studien, har til felles en form for tilrettelegging av fellesskap, samt deling av noen fellesarealer, som eksempelvis bad, storkjøkken og/eller hobbyrom.

2.1.1 En videre begrepsavklaring

Gjennom studien blir begrepet «kollektive boformer» brukt som fellesbegrep for alle casene, og videre forkortet som «boform». “Bofellesskap” blir brukt om de casene som selv definerer seg som et bofellesskap. “Borettslag” blir brukt om alle casene, særlig i organisatorisk kontekst. «Informant» referer til de som har stilt til intervju i studien, og «beboer» eller «beboerne» brukes om de som bor i de ulike casene. Med bakgrunn i dette, vil relevante begreper herunder defineres for en konkret forståelse til videre lesning i studien (se tabell: 1). Det må også nevnes at begrepet «kollektive boformer» er i nøytral forstand, og baseres på noe som har med fellesskap og fellesområdet å gjøre.

Begrepsavklaring	
Kollektive boformer	Boliger med mer fellesområder eller kollektivt organiserte fasiliteter enn konvensjonelle boliger (konvensjonelle boliger refererer til tradisjonelle boliger, uten særlig grad av fellesarealer).
Alternative boformer	Brukes som samlebegrep for bolig med fellesarealer, som en del av total boareal.
Bofellesskap	Selvstendige eller fullkomne boliger, med fellesarealer tilknyttet boligen, og større grad av privat areal.
Servicehus/ kollektivhus	Selvstendige boliger med fellesarealer, mest brukt i blokkbebyggelse.
Bokollektiv/ kollektiv	Mindre private boenheter som soverom/oppholdsrom, og deling av øvrige arealer. Mindre grad av privat areal.
Borettslag	Et samvirkeforetak med formål å gi andelseierne bruks- og boret i egen bolig, i borettslagets eiendom.
Boligstiftelse	Stiftelser som eier/leier og forvalter boligmasse. Ofte benyttet for utleie til beboere som fyller kriteriene etter stiftelses formålsbestemmelse.

Tabell 1: Relevante begrepet som blir benyttet i denne studien (Schmidt, 1991; Vestbro, 2000; Anderssen, 2020; Lotteri- og stiftelsestilsynet, 2019).

2.1.2 Juridiske rammevilkår

Boligpolitikken i Norge gikk gjennom et skifte på 1980-tallet, da boligmarkedet gikk fra mer regulert, til et friere boligmarked (Sæther, 2008). Dette kom som følge av et kollektivt ønske om mindre offentlig regulering, og begrensninger for mange som ønsket å kjøpe bolig. Myndighetene måtte tilpasse seg markedet, og bank- og kredittvesenet ble liberalisert. “Frislippet” av boligmarkedet medførte nye vilkår og bestemmelser. Boliger ble nå solgt på boligmarkedet, og kjøpere måtte ikke stå i kø for å kjøpe. Dermed skulle borettslagsleiligheter omsettes som vanlige boliger, som medførte mindre påvirkning på hvem som skulle flytte inn.

De utvalgte casene i denne studien, består av tre borettslag og én boligstiftelse. Borettslaget Kollektivet, Friis gate 6 og Vindmøllebakken er organisert som borettslaget, i henhold til Borettsloven. Etersom leilighetene i disse borettslagene blir solgt på det frie markedet, er det begrenset med muligheter for å sikre en viss interesse for kollektive boformer blant kjøperne. Boligene i Svartlamon, blir forvaltet av Svartlamon boligstiftelse, og reguleres etter Lov om stiftelser (stiftelsesloven), og etter forholdene i Lov om husleieavtaler (husleieloven). I vedtektene til Svartlamon boligstiftelse, er det skrevet at leilighetene skal leies ut til unge og andre grupper som har behov for rimelig bolig (Svartlamon boligstiftelse, 2018). Dette gir rom for å velge leietakere som sikrer en viss interesse i henhold til vedtekter og formålsbestemmelser. Til forskjell fra borettslagene, gir dette andre muligheter for Svartlamon, etter stiftelsens formål. Selv om alle casene i studien kan defineres etter definisjonen av kollektive boformer, setter den juridiske konteksten ulike rammevilkår for boformene.

2.2 Historisk tilbakeblikk på kollektive boformer

Som en innledende del av studiens funn og analyse, vil den historiske utviklingen av kollektive boformer bli gjennomgått, med hovedvekt på norsk kontekst. Utviklingen i Norge har sammenheng med andre nordiske land, og vil derfor være en viktig del av gjennomgangen. Begrepet “bofellesskap” blir gjennomgående brukt, da det er mer tilgjengelig litteratur om “bofellesskap” enn “kollektive boformer”. Den historiske konteksten er etter egen oppfatning overførbart, og vil være relevant for studiens formål. Avslutningsvis vil det bli gitt en kort status om boformen i dag.

2.2.1 Kollektivsamfunn

Ideen om bofellesskap kan spores tilbake til 1800-tallet til de amerikanske kollektivsamfunnene og utopistene (Schmidt, 1991). Utopisten Robert Owen, dro fra England til USA i 1824 for å realisere sine visjoner om å skape et bedre samfunn og bedre levekår for arbeidere. Menn og kvinner skulle ha like rettigheter i et kollektivsamfunn, med bedre boliger og høyere lønn. Kollektivsamfunnet til Owen slo aldri helt rotfeste, men ideene vokste likevel videre. I løpet av 1800-tallet ble det eksperimentert med mange ulike boformer og «communes», og nye samfunn- og boligmodeller vokste frem.

Kollektivsamfunnene var fundamentert av ulike verdier og visjoner, f.eks. religiøse- eller utopiske. Likevel, hadde alle kollektivsamfunnene til felles en tro på at sosial forandring kunne bygge opp idealsamfunn. Dette var for å blant annet løse problemstillinger som industrialiseringen hadde ført med seg. Fellesanlegg og selvforsynt jordbruk skulle tilby beboerne noe mer enn en isolert privatbolig. Kollektivsamfunnene skulle tilby en bedre hverdag. Kollektivsamfunnene hadde varierende grad av antall beboere, alt fra 20-30 til nærmere 15 000. Måten kollektivsamfunnene ble prosjektert og gjennomført på, har vist seg å gi verdifulle erfaringer, knyttet til medvirkning og planlegging, i senere tid. Det var ønskelig å stimulere til sosial forandring, og det ble derfor fokusert mye på fysiske løsninger for å nå målet. Kombinasjonen av privat- og fellesareal fikk mye oppmerksomhet da dette skulle bidra til sosial kontakt. Halvprivate soner har også fått mer oppmerksomhet i nyere bomiljødebatter, da slike området påvirker de sosiale interaksjonene som finner sted i bofellesskap (Schmidt, 1991: 54-57).

Mot midten av 1800-tallet begynte kollektivsamfunnene å etablere seg i Europa. Fra 1859 ble første del av Familisteren bygget i Frankrike. Familisteren er blant de mest kjente kollektivsamfunnet i Europa, og eksisterte fra 1859-1939. I likhet med Robert Owens ide, var hensikten å tilby arbeiderne bedre levekår, i form av bolig, kollektive servicefunksjoner og overskuddsdeling. Utformingen på Familisteren hadde tydelige fellestrekk med Versaillespalasset, med felles gårdsrom i midten. Dette indikerte et ønske om å forme et fellesskap for beboerne. Det skulle være tilgang på barnehage, skole, storkjøkken, butikker osv., og bostandarden var høy. Denne måten å bo på skulle også avlaste kvinnene i kollektivsamfunnet, slik at for eksempel barnepass og matlaging skulle være mer fleksibelt (Hayden, 1976; Beddall, 1976).

Kollektivsamfunnet Familisteren ble sett på som en inspirasjonskilde ellers i Europa, blant annet i Norden mot starten av 1900-tallet. I København og Fredriksborg søkte borgerrepresentantene løsninger for å tilby arbeiderklassen bedre bo- og levekår. Det ble skissert løsninger med kallenavn «familistere», men det var ikke før 1905, Københavns første felleskjøkkenhus ble bygd. I likhet med Frankrike og Sovjetunionen, var tilrettelegging for kvinnes deltakelse i yrkeslivet viktig, i tillegg til øvrige bo- og sosialforhold. Centralbygningen, ble navnet på felleskjøkkenhuset, som tilbød beboerne mat fra et felleskjøkken. Centralbygningen hadde ingen fellesareal eller barnehage, da initiativtakerne nødig ville påføre beboerne uønsket sosiale føringer. Servicetilbudet var noe beboerne selv kunne velge å benytte seg av, og det påvirket kostnadene på tjenestene og husværet. I 1907 ble et tilsvarende anlegg bygd i Stockholm, med mange av de samme funksjonene, og i samme periode spredte ideene seg til Norge (Schmidt, 1991: 62-63).

I 1914 ble Fælleskjøkkenhuset AS bebygd, tegnet av Hals. Huset hadde mange likhetstrekk med Centralbygningen i København, og skulle romme tretten leiligheter med tekjøkken og bad. Kjelleren ble innredet med blant annet felleskjøkken, matheis, spisesal og andre fellesfunksjoner. Dette var trolig det første bygget i Norge som hadde tydelige fellestrekk med bokollektivene og fellesskapene fra Norden og Europa. I 1924 ble det bygget enda et felleskjøkkenhus, i Thereses gate 35 i Oslo, initiert av Kvindernes Boligselskap AS. Husets første etasje bestod av storkjøkken, spisesal, peisestue og butikk. I denne perioden forelå det et større globalt engasjement om å avlaste kvinner i arbeidslivet. Flere kvinner ønsket å ta utdanning og jobbe, og gjerne i sammenheng med familieliv. Slike boligmodeller la bedre til rette for husarbeid og barnepass, og for første gang i historien var det mulig for enslige å forsørge seg selv og leve selvstendig (Langkilde, 1970).

2.2.2 Etterkrigstidens nye behov

Etterkrigstiden i Norge var preget av et pressende behov etter flere boliger. Sverige hadde under krigen bygget flere kollektivhus, mens mye av boligutviklingen i Norge var stanset opp. Ungdommens selvbyggerlag (Usbl) ble etterhvert en sentral aktør innen kollektivhusutvikling. En komité, initiert av Usbl, utredet i 1953 behovet for kollektivhus i Norge. Komitéen påpekte flere aspekter ved kollektivhussatsingen før krigen, deriblant en motstand i kvinners deltagelse i yrkeslivet. De mente også at OBOS' toforsørgerhus henviste seg mer til akademikerpar. Tilretteleggingen for yrkesaktive kvinner var mangelfull fra Oslo kommune. Komitéen understreket at det forelå endringer i blant annet

familiære forhold etter krigen, og at det var et økende behov for kvinners arbeidskraft. For å legge til rette for dette, konkluderte komitéen at kollektivhus kunne bidra i et økende behov for yrkesdeltaking. Innspillene fra Usbl ble tatt til følge, og planlegging av et kollektivhus på Bøler ble satt i gang i 1955. Kollektivhuset ble nøye planlagt for å sikre økonomisk drift og hvilke fellesarealer som var nødvendig. Plasseringen av kollektivhuset skulle være i nærhet til T-banestasjonen og forretningssenteret, som var gunstig for drift av restaurant og daghjem. På denne måten skulle kollektivhuset sikre gode tilbud, ikke bare for beboerne, men også andre som bodde på Bøler. Kollektivhuset på Bøler ble aldri realisert, men det solide arbeidet bak, ble et godt grunnlag for planleggingen av kollektivhuset på Hovseter, som ble startet i 1962. Parallelt med planleggingen av kollektivhuset på Bøler, ble et annet prosjekt realisert i Bærum. Øvrevoll kollektiver var et kollektivhus for eldre ektepar eller enslige, som kunne tilby fellesmåltider, hjelp til renhold, matinnkjøp og andre praktiske oppgaver. Det ble ansatt personale til å blant annet lage mat til beboerne. Denne type kollektivhus ligner mer på det som kalles servicebolig, slik de har utviklet seg til i dag (Schmidt, 1991: 72-74).

2.2.3 Bofellesskap og kollektive boformer mot nyere tid

Borettslaget Kollektivet på Hovseter, i Oslo, ble et boligprosjekt initiert av kvinnebevegelsen, med Oslo Kvinnesaksforening, Oslo krets av Norske Kvinnelige Akademikeres Landsforbund og Oslo Yrkeskvinner Klubb i spissen. På Grefsen, i Oslo, ble det i 1970 bygget et stort servicehus, som hadde mer funksjon som stort kollektivhus med fellesanlegg inspirert av boligprosjekter fra Danmark. Servicehuset hadde totalt fem blokker knyttet sammen av fellesanlegg, med totalt 360 leiligheter. Stadig større fokus på kollektivhus og servicehus skapte debatter i samfunnet, og det ble i den sammenheng opprettet en forening for boservice i 1968, BBL Servicehus. Formålet til foreningen var å fremme boformer med omfattende servicetilbud. I samme periode ble de nye drabantbyene i Oslo kritisert, og dette medførte et økt fokus på bomiljø og boservice. Etterkrigstiden var preget av rask boligbygging for å møte den store bolignøden. Dette resulterte i mange nye boliger med lite fokus på selve bomiljøet. Mangel på funksjoner som for eksempel kulturtilbud, barnehagedekning, småbutikker medførte en stor samfunnsdebatt om boservice. Utviklingen av kollektivhus ble dermed tilsidesatt i denne perioden.

Kvinnebevegelsen, høykonjunktur og behov for kvinner i arbeidslivet ble enda mer synlig i samfunnet inn i 1970-tallet. Bokollektivene gav muligheter for både familier og enslige, og

ble starten på den nye boligformen bofellesskap. Det forelå et ønske om fellesskap omkring husholds- og omsorgsarbeid. Kvinnebevegelsen satte dette på den politiske dagsorden, og en undersøkelse gjort av NIBR i 1977 viste at de tradisjonelle kjønnsrollene var visket ut i de nyere bokollektiv (Eliassen & Terjesen, 1978). I 1972 gikk en gruppe unge mennesker sammen for å stifte bokollektivet Bergsligata 13, i Trondheim. Bergsligata 13 eksisterer den dag i dag, og er et av de eldste bokollektivene vi har i Norge. Bergsligata 13 ble etablert med en tydelig politisk orientering, som kjempet mot eller for ulike samfunnsaktuelle saker (Kristoffersen, 2017). Utviklingen av alternative boformer ser ut til å ha ulike utgangspunkt i Norden. I Danmark var det en folkelig opinion, en grasrottradisjon, som utviklet seg, og som banet vei for utviklingen av bofellesskap. De som flyttet inn i bofellesskapene var ofte velstående akademikere, og gjerne småbarnsfamilier. I Sverige var det et samarbeid mellom boligbyggerlagene og kommunen som stod for utviklingen av kollektivhus. Sverige var størst på bygging av kollektivhus på 1980-tallet, og startet etterhvert med kollektivhus i større skala, som ligner på de norske bofellesskapene slik vi kjenner de i dag. Alternative boformer i Norge har lenge rettet seg mot ungdom, eldre og funksjonshemmede, og mindre grad som en boform på det åpne boligmarkedet (Schmidt, 1991: 74-83).

2.3 Status om kollektive boformer i dag

Boligbyggerlag og utbyggere har holdt en relativt lav profil i utviklingen av nye boformer i Norge, sammenlignet med Sverige og Danmark. Heller ikke kommunene har vist utpreget interesse for bokollektiver og bofellesskap, med unntak for enkelte grupper i samfunnet, gjerne innenfor helsesektoren. Likevel, viser en undersøkelse gjort av NIBR i 1989, at interessen for alternative boformer trolig er høyere enn det boligmarkedet kan tilby. Med alternative boformer definerte NIBR det som boligområder der «fellesarealet både betraktes og brukes som en del av det totale boarealet». Undersøkelsen ble gjennomført ved intervju av både boligeiere og leietakere, og konkluderte med at følgende grupper har størst interesse for alternative boformer: aldersgruppen 25-34 år, akademikere, småbarnsfamilier, kvinner mer enn menn og enslige forsørgere. De som kunne tenke seg en slik boform hadde også et motiv. Det var ønskelig med avlastning og muligheter i hverdagen, samt mer trygghet og kontakt med medmennesker. Av fysisk dimensjon, er fullverdige privatboliger å foretrekke. Mange kunne også tenke seg muligheter for fellesmiddager (Eliassen & Terjesen, 1978). I dag finnes det både privat initierte og kommersielle kollektive boformer i Norge, men en fullstendig oversikt er vanskelig å finne. Et interessant eksempel i studiens

kontekst, er Selvaag Pluss, som er utviklet av den kommersielle aktøren Selvaag Bolig. Selvaag Pluss er et konsept, som på samme måte som et vanlig bofellesskap, består av private og fullkomne enheter, med fellesarealer. Forskjellen mellom modellen til Selvaag Pluss og vanlig bofellesskap, er drift og vedlikehold av fellesarealer. I Selvaag Pluss er det ansatt et vertskap som tilrettelegger for aktiviteter og vedlikehold, som en kjøpt servicefunksjon. I bofellesskap er disse funksjonene basert på frivillighet og dugnad. I forbindelse med denne studien ble det opprettet kontakt med Selvaag Bolig, for å diskutere boformer. Det ble fortalt at boformen er utviklet etter behov i samfunnet, og at boformen har tilpasset seg endringer. Endringene som det refereres til er endringer i vanene til beboerne. Beboerne har for eksempel mindre tid til oppgaver knyttet til vedlikehold av hjemmet, og dette er én av tjenestene Selvaag Pluss tilbyr. Selvaag Pluss var opprinnelig rettet mot eldre beboere, men i dag er det større aldersspenn. Konseptet har eksistert i 15 år, og har fokus på en delingsmodell, med deling av bokvaliteter. Ønsket er å tilby en boligform som motvirker ensomhet, og konseptet har som visjon å være en del av løsningen. Selvaag Pluss blir nevnt i dette delkapittelet fordi konseptet gir et interessant perspektiv på løsninger knyttet til samfunnsendringer og kollektive boformer (Selvaag, informant, 2020).

Kollektive boformer har de siste årene fått økt fokus, i tråd med en økt interesse for miljø og ressursbevissthet i samfunnet (Eckersberg, 2018). På Storbykonferansen 2020, ble det presentert flere prosjekter mot en mer mangfoldig boligsektor, som *Ormsund økogrend*, *Habitat Haus* og *Hagegata 30*. Disse prosjektene har fokus på medvirkning og fellesskap, og tester ut nye måter å bo og leve på. Selvaag Bolig og andre store boligutviklere ser også på muligheter som tilrettelegger for fellesskapsløsninger. Det diskuteres også nye løsninger, med hensyn til en tredje boligsektor, som tilbyr boliger fra stiftelser og non-profit organisasjoner. Flere av prosjektene gir muligheter for billigere husleie mot eksempelvis dugnad, og andre alternative måter å bo og leve på (Storbykonferansen, 2020).

KAPITTEL 3 - TEORI

Det er lite teori om kollektive boformer, og særlig i norsk kontekst. Dette kommer av at begrepet kollektive boformer ikke er særlig utbredt eller forsket på i Norge. Det finnes flere publikasjoner om bofellesskap og andre sosiale boligformer, men lite som gir et vitenskapelig teoretisk grunnlag til denne studien. Forarbeidet til dette kapittelet har derfor bestått av å oversette kollektive boformer til internasjonal kontekst. Den mest presise oversettingen er til det engelske begrepet “co-housing”, og faller gjerne inn under et større begrep og konsept av “collaborative housing”. “Co-living” er også benyttet om boformen. Ettersom co-living ofte blir oversatt til bofellesskap, vil bofellesskap bli brukt som eksempel på boform, selv om det studiens formål gjelder kollektive boformer generelt. Teorikapittelet vil presentere ulike teorier knyttet til boformens ulike dimensjoner: (1) visjoner og verdier, (2) relasjonelle, (3) fysiske og (4) organisatoriske. En utvidet forståelse vil bli belyst, (5) boformen som en økonomi dimensjon. Avslutningsvis vil studien presentere teori knyttet til sosial bærekraft, og sosialt bærekraftige system (6). Ved å bruke flere ulike teoretiske innfallsvinkler kan forståelsen av boformen utvides. Teorien som legges frem i kapittelet anses som overførbart til studiens kontekst og problemstilling.

3.1 Co-housing/ Kollektive boformer

Collaborative housing blir omtalt av Fromm (1991, referert i Beck, 2019) og Czischke (2018) som en selvstyrt boligmodell, men som varierer noe fra land til land. Disse boligmodellene varierer gjerne i sammensetning av type mennesker som enten bygger og/eller bor sammen. Det kan også være profesjonelle aktører som involverer potensielle beboere, og legger til rette for medvirkning og planlegging for beboergruppen (Beck, 2019: 42-44). I Danmark defineres bofellesskap, etter oversettelse fra co-housing, som en rekke uavhengige hjem med felles fasiliteter (Vedel-Peteresen, Jantzen & Ranten, 1988: 101). I definisjonen ligger også et verdsett om ikke-hierarkiske prosesser, og det å leve sammen i fellesskap (Beck, 2019). Fra mer norsk kontekst, har Schmidt (1991) definert bofellesskap som «selvstendige boliger (stue, kjøkken, soverom, bad) med fellesarealer i nær tilknytning til boligen». Til forskjell til bokollektiv, har bofellesskapene større grad av privat areal. Schmidt definerer bokollektiver som «små private boenheter (sove-/oppholdsrom), alle øvrige arealer er felles». Teorikapittelet vil fokusere på begrepet bofellesskap, som

overføres til kollektive boformer, og vil belyses fra ulike dimensjoner. Slik kan forståelsen av fenomenet økes mot videre analyse av datamaterialet.

3.1.1 Boformen som et romlig dimensjonalt rammeverk

Det argumenteres for at man kan forstå bofellesskap som både et sosialt- og et fysisk rom (Williams, 2005; Jarvis, 2015; Sanguinetti, 2014). Med dette menes at bofellesskap har viktige momenter som legger til rette for sosiale interaksjoner, samt at de fysiske strukturer påvirker dette. Beck (2019) foreslår et utvidet romlig dimensjonalt rammeverk. Foruten det sosiale og fysiske rom, er bofellesskap sammensatt av et felles visjon- og verdsett, samt organisering-, finansiering- og beslutningsprosesser (McCamant & Durett, 2011, referert i Beck, 2019). Ved en flerdimensjonal tilnærming er ikke rom bare et sted med gitt geometri, men et kontinuerlig og relativt (re-)produsert sted gjennom sosiale relasjoner, sammenkoblet med de fysiske dimensjoner. Ved å bruke rom på denne måten, oppfattes rommene som relasjonelt konstituert gjennom økonomiske, sosiale og kulturelle betydninger av hvordan verden skal produseres og struktureres (Harvey 2009: 133-165; Hubbard, Kitchin, Bartley & Fuller 2005: 13-14). Av denne oppfatning, er ikke bofellesskap bare bestående av sosiale- og fysiske dimensjoner, men også dimensjoner innen visjon og verdier, organisering og relasjonelle forhold (Beck, 2019: 44).

Visjon- og verdidimensjonen tar for seg alternative boformer, og balansen mellom det private og det som er i fellesskap. En felles forståelse for visjon og verdier om hvordan det sosiale og spirituelle levesettet er. Dette kan for eksempel være politiske verdier, eller en felles oppfatning av et mer bærekraftig levesett. Visjoner er fremtidsbilder, og handler om hva man ser for seg. Verdier omhandler hva som er viktig for hver enkelt og fellesskapet, og kan forstås som en kvalitet ved noe, eller noen. Den organisatoriske dimensjonen omhandler det strukturelle og organisatoriske bak bofellesskapene. Her inngår det økonomiske, planmessige, og det mer administrative, som f.eks. samarbeid med fagpersoner og andre formelle prosesser. Dimensjonen handler også om hvordan gruppens selvledelse utvikles. Den relasjonelle dimensjonen inkluderer forholdet og dynamikken mellom beboerne. Følelser knyttet til identitet, samhandling i det formelle og uformelle ut ifra hvordan gruppen oppstår og utvikler seg. Den fysiske dimensjonen er det materielle og det fysiske ved et bofellesskap. Kombinasjonen varierer ut ifra antall private boenheter, halvprivate areal, det som er fellesområder og noen tilfeller offentlig (Beck, 2019). Den økonomiske dimensjonen handler om personlig- og fellesøkonomi i boformen.

3.2 Boformen som en visjon- og verdiorientert dimensjon

Mange bofellesskap skapes og utvikles fra en visjon, og visjonen påvirker et sett av verdier som skapes gjennom enighet beboerne imellom. I fellesskap blir man enig om hvilket formål bofellesskapet skal ha (Jarvis, 2015: 94). En vanlig visjonen i bofellesskap er å skape balanse mellom privat- og fellesarealene. Andre visjoner kan være å skape gode og trygge rammer for barnefamilier (Manzanti, 2007; Marckmann, 2009). Bærekraftige prosjekter, som sparer energi eller er selvforsynende er også fundamentet og verdisettet for flere bofellesskap (Marckmann, 2009; Tummers, 2017). Idealer om demokrati og frihet kan være konsensusmodeller med ikke-hierarkiske strukturer (McCamant & Durett, 2011, referert i Beck, 2019). Bofellesskap gir muligheter for å dyrke felles visjoner og verdier, og kan argumenteres som «levende moderne utopier» ifølge Sargisson (2012: 19-21). Sargisson peker på bofellesskap som noe som representerer levende modeller av bedre boformer (2012: 20). Den romlige dimensjonen til visjoner og verdier er selve kjernen i bofellesskapet, som samler intensjonene i fellesskap, og gir grunnlag for oppstart og utvikling av boformen (Beck, 2019: 46).

3.3 Boformen som en relasjonell dimensjon

Å leve sammen er på mange måter kjernen til bofellesskap og kollektive boformer. Kjennskap til naboene, sosialt samvær og å lære å kjenne hverandre, før man flytter inn sammen, er en del av deltakende prosessen (Marckmann, 2009: 206). Sosial arkitektur er et begrep som tilknyttes bofellesskap, som fungerer som rom for motivasjon, følelsen av trivsel, læring og tenking. Sosial arkitektur fungerer som en usynlig og affektiv dimensjon (Jarvis, 2015: 94). Det sosiale knyttes naturligvis til de fysiske strukturene i bofellesskapene, spesielt med hensyn til plassering av fellesarealene. Disse områdene er de mest sosiale plattformene for beboerne, det er her de møtes, spiser sammen og deler det daglige livet, på en uformell og spontan måte (Williams, 2005; Torres-Antonini, 2001). Flere bofellesskap har fellesmåltid rent prinsipielt, men i varierende grad. Det viser seg at fellesmåltidene er en av de viktigste faktorene for følelsen av trivsel og fellesskap (Schmidt, 1991: 58-60). Menneskene bak initiativene til fellesmåltidene har stor sosial og økonomisk kapasitet. Disse menneskene søker også en form for bærekraft i hverdagen, for eksempel avlastning i diverse daglige husarbeidsoppgaver (Ruiu, 2016; Boyer & Leland, 2018; Margolis & Entin, 2011; Marckmann, 2009). I en amerikansk undersøkelse fra 2014, vises det at følelser knyttet til tilhørighet og tilknytning til samfunnet generelt, fremmes av

bofellesskap. Bofellesskap er et sted for regelmessig kontakt og nye perspektiver (Sanguinetti, 2014: 94). Opprettholdelse av en viss relasjonell dimensjon skjer gjennom fellesmåltider, møter, arbeidsoppgaver og andre mer eller mindre sosiale arrangement (Pagh & Viemose, 2016, referert i Beck, 2019). Den relasjonelle dimensjonen utgjør en betydelig del av bofellesskapet. Beck (2019) viser til hvordan kollektive boformer imøtekommer ulike behov i fra ulike perspektiv. Undersøkelser viser hvordan bofellesskapets sosiale strukturer kan støtte opp under ulike faser i livet, f.eks. ved sorg eller skilsmisser. Bofellesskap gir også muligheter for å arrangere formelle og uformelle møter, og gjerne av den type man ikke ville gjort alene (Marckmann, 2009; Madsen, 2012). De som søker denne boformen har tatt et valg om verdier og visjoner, og hva boformen kan tilby hver enkelt. Mye angår et ønske om en enklere hverdag og en mer bærekraftig tilnærming til livet (Marckmann, 2009; Foldager & Dyck-Madsen, 2002). Av denne grunn er bofellesskap både en alternativ boform og en type livsstil (Williams, 2008).

3.4 Boformen som en organisatorisk dimensjon

Den organisatoriske dimensjonen handler om hvordan visjonene og oppsettet er finansiert og planlagt (Beck, 2019: 46). Bofellesskap er ofte selvorganisert, med bistand av ulike aktører i ulik grad. Dette er et vanlig fellestrekk, og er med på å forme bofellesskapene på sin måte (Czischke, 2018: 11). Det finnes ulike måter å tilnærme seg bofellesskap på, og det foreligger flere modeller for organisering. Borettslag, private aktører, andelsboligforening eller offentlige organisering er eksempler på utgangspunktet for flere bofellesskap. For eksempel, danske bofellesskap for eldre er ofte privat eid eller andelsboliger (Jakobsen & Larsen, 2018: 9). Flere bofellesskap har også modeller med non-profit visjon. Sårbare mennesker med lav inntekt viser seg å være overrepresentert i disse type bofellesskap i Danmark (Madsen, 2012). Størrelsen på bofellesskapene vil naturligvis påvirke prosessen av hvert enkelt prosjekt. Selv om det foreligger sterke føringer på en ikke-hierarkisk modell, kan det være vanskelig å involvere parter i like stor grad, samtidig som det fokuseres på bottom-up prosesser (Foldager & Dyck-Madsen, 2002). Hele planleggingsprosessen til bofellesskap er ofte tidkrevende og omfattende. Det skal vedtas en rekke vedtekter og regler i enighet. Statistikk viser at prosessen fra første del av planlegging, til innflytting kan ta mellom tre til ti år (Beck, 2019; Durett 2011). I mange tilfeller fordeles arbeidet mellom ulike grupper satt av beboergruppen, ofte i tidlig fase av prosessen. Dette danner grunnlaget for sosial og demokratisk organisering i bofellesskapet.

Organiseringsdimensjonen kan ofte bli undervurdert som en del av det flerdimensjonale rammeverket for bofellesskap (Beck, 2019: 47).

3.5 Boformen som en fysisk dimensjon

Den fysiske dimensjonen utgjør det materielle, selve designet og utformingen av bofellesskapet, samt møtet mellom privat bolig og fellesarealer (Beck, 2019: 48). Designet av bofellesskapene er svært viktig for sosial interaksjon, og blir gjerne referert til som sosial kontaktdesign (Williams, 2005; Durrett, 2011). Typiske bofellesskap har felles uteområder, og deler på enkelte funksjoner knyttet til boligene. Dette kan være vaskerom, kjøkkenhage, gjesterom, eller til og med et ekstra kjøkken og stue. I noen tilfeller blir litt av arealet til privatboligene gitt til fellesskapet, slik at fellesområdene har mer å tilby til beboerne. Parkeringsplasser kan ligge i periferien, og skaper bilfrie soner i nærheten av boligene. Dette gjør at barn kan leke fritt i nærheten mellom boligene og lekeplassene (Ganer, 2016; Vedel-Petersen et al. 1988). Den fysiske dimensjonen kan utvikles av arkitekter, og gjerne sammen med beboerne for å komme frem til de beste løsningene. Dimensjonen utgjør det romlige delen av bofellesskap (Beck, 2019: 48-49).

3.6 Boformen som en økonomisk dimensjon

Å belyse kollektive boformer som en økonomisk dimensjon, har vært relevant fordi boformen initierer til en viss delekultur og sirkulær økonomi. Enkelte kollektive boformer “gir” deler av den private enheten til fellesarealene, slik at leilighetene blir mindre (Eckersberg, 2018). I fellesarealene er det ofte tilgang på diverse utstyr, som verktøy, kjøkkenutstyr og vaskemaskiner. Utgiftene som følger bruk, fordeles likt på beboerne. I enkelte kollektive boformer foreligger det en visjon om gjenbruk, reparasjon og generelt et lavt ressursbruk. Den norske Regjeringen (2016) beskriver sirkulær økonomi som en modell basert på “gjenbruk, reparasjon, oppussing/forbedring og materialgjenvinning i et kretsløp hvor færrest mulig ressurser går tapt”. Slik kan boformen forstås som en økonomisk dimensjon. Corfe (2019) foreslår at bofellesskapsmodeller kan medføre muligheter for sparing av personlige utgifter, og dermed kan boformen forstås som en økonomisk dimensjon.

3.7 Boformen som et sosialt bærekraftig system

Bramley (2011) definerer sosial bærekraft som et multidimensjonalt begrep, og er konseptuelt dynamisk med tiden. Barron & Gauntlet (2002) definerer det slik: “Social sustainability occurs when formal and informal processes, systems, structures and relationships actively support the capacity of future generations to create healthy and liveable communities. Socially sustainable communities are equitable, diverse, connected and democratic and provide a good quality of life”. Begrepet brukes ofte i sammenhenger med sosial likhet og lik tilgang på rimelige boliger. Definisjonen berører temaer som tilhørighet, muligheter for sosial interaksjon, trygghet, opplevd boligkvalitet, medvirkning og samfunnsdeltakelse. Kollektive boformer kan forstås som et sosialt bærekraftig system, slik definisjonen tilsier, og er satt i system som følge av boform, og planmessig fremgangsmåte. Sosial bærekraft kommer til uttrykk både gjennom en relasjonell og fysisk dimensjon, da disse dimensjonene sier noe om det sosiale og boformens kvaliteter. Missimer (2015) foreslår en tilnærming til et vellykket bærekraftige system, der fem kriterier blir identifisert:

1. Tillit
2. Felles mening
3. Mangfold
4. Kapasitet for læring
5. Kapasitet for selvorganisering

Hver av disse kriteriene representerer et sett av verdier som legger til rette for et vellykket system. (1) Tillit i et sosialt bærekraftig system er viktig på grunn av systemets kompleksitet. Få individer kan ha fullstendig kontroll over et sammensatt system. (2) Felles mening skaper en felles forståelse for verdier og visjoner, og skaper en klart formål. (3) Mangfold gir rom for muligheter og utvikling. (4) Kapasitet for læring er viktig for å lære av erfaringer, og muligheter for å tilpasse seg. (5) Kapasitet for selvorganisering gir muligheter for rask handling og styring (Missimer, 2015: 42-43).

KAPITTEL 4 – METODE OG GJENNOMFØRING

Dette kapittelet vil redegjøre for metodiske valg i studien. Metoden er gjennomtenkt og utarbeidet for å kunne besvare problemstillingen og forskningsspørsmålene på best mulig måte. Formålet med studien er å samle beboeres erfaringer fra nye og eldre kollektive boformer, og se hva vi kan lære av de. For å finne svaret på dette, må det dannes et solid kunnskapsgrunnlag ved hjelp av en litteraturgjennomgang. I tillegg er det valgt å benytte dokumentanalyse og intervju for å studere fenomenet nærmere. Dette kapittelet er tredelt, og består av følgende delkapitler: valg av forskningsdesign og metode, datainnsamling og datahåndtering. Metodiske valg vil bli presentert og begrunnet, og det vil bli gitt en vurdering av forskningens validitet og kvalitet til slutt.

4.1 Valg av forskningsdesign og metode

Denne studien baseres på kvalitativt forskningsdesign, og benytter en komparativ casestudie. Casestudier er en form for avgrensning i kvalitative studier, og benytter seg ofte av kvalitativ datagenerering som dokumentanalyse, intervjuer og observasjoner. Det kan være hensiktsmessig å ta utgangspunkt i etablert teori, og knytte det opp mot fenomenet som skal studeres (Tjora, 2017: 22-41). Komparativ metode brukes i vitenskapelig forskning, og sammenligner og analyserer observerte fenomener innenfor avgrensede områder (Ragin, 1987). Avgrensningen i denne studien er fire konkrete caser, som har fellestrekk i form av fellesskap knyttet til boform. Borettslaget Kollektivet, Friis gate 6, Svartlamon og Vindmøllebakken er fire ulike boligkonsepter som har fellesskap som en grunnleggende verdi. Casene er valgt på bakgrunn av tidligere forskning og litteraturstudien knyttet til studiens problemstilling. De ulike casene er etter egen oppfatning interessante fordi historien bak hver enkelt case er så forskjellig, i tillegg til at de har ulike måter å bo i fellesskap på. Jeg tror dette kan være en styrke mot det å vurdere og drøfte rundt tematikken, og videre forstå hva vi kan lære av fenomenet. Funnene fra det komparative casestudie, representerer et mangfold, og samlet gir de et nyansert blikk på studiens formål.

Det er ønskelig å få resultater som viser nyanseforskjeller, ulikheter og mangfold ved analyse, som danner grunnlaget for drøfting og konklusjon. Denne studien starter med et teoretisk utgangspunkt, og videre til empiri, ved bruk av komparativ casestudier og kvalitativ metode. Kvalitativ metode brukes primært ved innsamling og analyse av

tekstdata, og skal fange opp spesielle kjennetegn, erfaringer og oppfatninger ved et fenomen. Metoden blir ofte benyttet når det skal forskes på nye fenomener, eventuelt områder som det ønskes mer fyldigere kjennskap til. Datainnsamling skjer ofte ved bruk av intervju eller observasjon, og dokumenteres gjerne i form av lyd, tekst og/eller bilder. Den innsamlede dataen må analyseres og tolkes, før den kan presenteres og formidles i en endelig rapport. Motsatt er kvantitativ metode egnet for mer tallbasert data, for å kunne lese av tendenser og sammenhenger (Johannessen, Tufte & Christoffersen, 2016: 28-96).

Med hensyn til studiens formål og problemstilling, ble kvalitativ metode et naturlig metodisk valg, da studiens hensikt er å samle erfaringer og oppfatninger av et utvalg informanter, og formidle analyse og tolkning av den innsamlede dataen. Dybdeintervjuer og observasjon blir derfor brukt for å finne svaret til problemstillingen. Intervjuene ble gjennomført som feltarbeid, og observasjon ble derfor en naturlig del av den kvalitative metoden. Observasjonen var ikke systematisert, men fant sted før, under og etter intervjuene, i forbindelse med feltarbeidet. Data fra observasjoner er ofte beskrivelser av menneskelig aktivitet, handling og atferd, og egner seg når det ønskes direkte innsyn i de handlinger som studeres (Johannessen, et al. 2016: 127-129). Gjennomføring av de kvalitative metodiske valgene vil beskrives og begrunnes i det kommende kapittelet.

4.2 Datainnsamling

Studien har benyttet en litteraturgjennomgang, dokumentanalyse og intervju med observasjon til å samle inn relevant data. Litteraturgjennomgangen og dokumentanalyse er gjennomført for å finne mest mulig ut om fenomenet og de utvalgte casene, og intensjonene bak. Videre er det tatt en vurdering av hvor mitt bidrag kan ta del, og hvor det er behov for mer forskning. Dette arbeidet er grunnlaget for studien, og har vært viktig med hensyn til analyse, og utarbeiding og gjennomføring intervju. Intervju er valgt metode for å finne svaret på problemstillingen og tilhørende forskningsspørsmål. Det kan være hensiktsmessig å gjennomføre datainnsamling tidlig i prosjektet, da hypoteser og oppfatninger, kan vise seg å være annerledes enn antatt. Det kan det være en fordel om det foreligger tid og muligheter til å justere teori og metode inn mot den empiriske analysen (Tjora, 2017). Med hensyn til dette, ble det startet med litteraturgjennomgang våren 2020. Kontakt med bofelleskapene ble opprettet i mai 2020, og selve intervjuene startet i juli, og var ferdig i oktober 2020.

4.2.1 Litteraturstudie

Forskningsprosjekt starter ofte med en gjennomgang av tidligere forskning på fenomenet. Dette innebærer å undersøke eksisterende data, dokumenter og annen tilgjengelig vitenskapelig litteratur. Et litteraturstudie vil hjelpe forskeren med å danne en kunnskapsstatus og gir innsikt i relevante metoder som kan vurderes for egen studie (Johannessen, et al. 2016: 99-108). Litteratursøket for denne studien startet våren 2020. Det ble gjennomgått et utvalg av relevant litteratur og vitenskapelige artikler om kollektive boformer. Det er ikke mye norsk litteratur om kollektive boformer tilgjengelig, men det finnes et utvalg av rapporter og artikler. Særlig de siste årene er det skrevet mer om boformen, da bærekraft-fokuset har fått mye medieomtale. Tidligere forskning og empiriske funn (gjerne tidligere masteroppgaver) ble også undersøkt. Dette arbeidet ble innledende del av studien. Funnene pekte på områder som hadde behov for mer oppmerksomhet, og som videre dannet grunnlag for studiens formål og det problemstillingen baseres på. Hensikten med litteraturstudien var å finne ut hva som allerede har blitt gjort innenfor temaet, og samtidig tilegne mest mulig kunnskap om bofelleskap og annen relevant informasjon.

4.2.2 Dokumentanalyse

Innenfor samfunnsvitenskapelig metode kan dokumentanalyse benyttes for å analysere data ut fra forskerens ståsted. Dette er en metode for å få frem sammenhenger og informasjon knyttet til forholdene i samfunnet som det skal forskes på (Johannessen, et al. 2016: 99-100). Denne studien har benyttet kvalitativ innholdsanalyse, med den hensikt å studere data fra de ulike typer kollektive boformer. Kvalitativ dataanalyse tar som regel utgangspunktet i tekstanalyse (Johannessen, et al. 2016: 162). Med hensyn til studiens formål og problemstilling har det vært aktuelt å hente ut informasjon fra tekst, for så å organisere og analysere den. I forberedelsesfasen til arbeidet, ble det gjennomgått en mengde dokumenter som hadde relevans for overordnet tema, gjerne dokumenter med tilknytning til de konkrete boformene. Følgende dokumenter har blitt gjennomgått og analysert; årsrapporter, egenprodusert bok fra et av bofelleskapene, statistikk og kvantitative undersøkelser fra hver enkelt case og annen informasjon knyttet til de ulike casene. Dette arbeidet har gitt informasjon om ulike saksforhold, i tillegg til ulike tanker og ideer som har tatt plass i et historisk perspektiv i de ulike boformene. Eksempelvis har de egenproduserte årsrapportene gitt innblikk i hvordan boformene organiseres og hvilke fellesaktiviteter som blir arrangert. Det er også skrevet essay av beboerne i forbindelse med en årsrapport, der deres tanker og

ideer om boformen blir formidlet. Noen av årsrapportene fikk jeg av beboerne selv, i tillegg til bøker, hefter, og annen tekst skrevet om bofellesskapet. Analysering av de ulike dokumentene ble gjennomført både før, under og etter datainnsamlingen. Det finnes ulike strategier for gjennomføring av dokumentanalyse, men deler av arbeidet dreier seg om å vurdere dokumenter. Kontekst, dokumentets formål og type, budskap, innhold, retoriske grep og kildekritikk er noe av analysens vurdering (Johannessen, et al. 2016: 102-104).

Denne studien har systematisk analysert de ulike dokumentene, for å finne relevant informasjon, og spesifikk informasjon som kan ha betydning for studiens problemstilling og forskningsspørsmål. Eksempelvis er noen av dokumentene av eldre karakter, og vil være et viktig bidrag til drøfting og sammenligning av tematikken. Formålet med dokumentanalyse i denne studien er å utvide forståelsen av hvert enkelt case. Arbeidet har gitt stor nytteverdi, da dette gav en grunnleggende og dypere forståelse av casene, både før og etter intervjuene fant sted. Dette gjorde gjennomføringen av intervjuene enklere, da jeg på forhånd hadde noe innsikt om organisering og verdier fra de ulike casene.

4.2.3 Intervju

Dybdeintervjuene utgjør en stor del av datainnsamlingen, og er en form for kvalitativ metode. Hensikten med å intervju beboere, er å fange opp erfaringer, perspektiver og opplevelser knyttet til boligsituasjonen. Intervjuene var semistrukturerte, som betyr at det var frie rammer til å reflektere rundt spørsmålene og uttrykke seg. Dette gir også muligheter til å stille oppfølgingsspørsmål, som ikke nødvendigvis er planlagt på forhånd. Når informantene selv kan være med å lede samtalen, kommer erfaringer og oppfatninger best frem (Johannessen, et al. 2016: 145). Intervjuene ble gjennomført mellom juli og oktober 2020 (se vedlegg A, liste over intervjuer).

4.2.3.1 Intervjuguide

Spørsmålene i intervjuguiden baseres på teorikapittelet, og har som hensikt å fange opp formålet med studien (se vedlegg B, intervjuguide). Etersom metoden er semistrukturert intervju, har intervjuguiden fungert som en overordnet sjekklister og struktur, som kunne tilpasses etter situasjonen. Dette var hensiktsmessig, for å tilpasse dialogen etter hvordan den utviklet seg. I forkant av intervjuene sendte jeg et ut informasjonsskriv med samtykkeerklæring, og intervjuguiden til informantene (se vedlegg C, informasjonsskriv og samtykkeerklæring). Dette var et bevisst valg for å gi informantene tilstrekkelig med

informasjon, samt at de kunne forberede seg på spørsmålene, dersom de ønsket det. Dette medførte at en del av informantene på forhånd hadde tenkt ut hva de ville si, og fått tid til å reflektere rundt tematikken. I flere av intervjuene ble de fleste av spørsmålene besvart naturlig, uten behov for å benytte intervjuguiden i særlig stor grad. I disse intervjuene snakket informantene nokså fritt, noe som syntes å fungere bra. I andre intervjuer ble intervjuguiden brukt mer systematisk. Johannessen et al. (2016) argumenter for god balanse mellom fleksibilitet og standardisering ved bruk av semistrukturerte intervjuer (Johannessen, et al. 2016:149). Erfaringer fra intervjuene medførte at det ble gjort noen endringer i intervjuguiden etterhvert. Eksempelvis var noen av spørsmålene gjentakende, og andre spørsmål hadde ikke like stor relevans som antatt på forhånd. Intervjuguiden ble fulgt i varierende grad, men satte rammer for intervjuene.

4.2.4 Rekruttering og utvalg

Som en del av forarbeidet til studien, ble det gjennomgått tidligere forskning og annen informasjon tilgjengelig om kollektive boformer i Norge. Rekruttering er basert på bakgrunn av denne informasjonen. Det ble forsøkt opprettet kontakt med syv ulike boformer, via epost og telefon, gjennom tilhørende styre eller kontaktpersoner. De fleste svarte relativt raskt, og videreformidlet ønsket mitt til aktuelle beboere. Enkelte av boformene var det vanskelig å finne kontaktinformasjon til, mens ett var ikke interessert i å delta i studien. Dette kom av for stor pågang av studenter som ønsket å skrive om deres boform. Det ble sendt ut ca. 30-35 forespørsler til ulike boformer og beboere. Det ble i denne studien opprettet kontakt og avtale med totalt 15 informanter, fra fire ulike caser. Intervjuene med informantene ble avtalt fortløpende etter nærmere avtale. Prosessen med å opprette kontakt med beboere gikk nokså effektivt, selv om det var flere som ikke responderte.

I forkant av rekrutteringen var det ønskelig å komme i kontakt med et bredt utvalg av beboere. Ved å intervju beboere i forskjellig alder, kjønn, etnisitet og livssituasjon, vil dataene være mer representativ for studiens formål. Slik vil resultatene og analysen fremstå mer troverdig og overførbar. Dette løste seg delvis av seg selv, da flere av kontaktpersonene var bevisst på denne problemstillingen, og forsøkte å opprette kontakt med en variert beboergruppe. Utvalget ble bestående av en variert gruppe med menn og kvinner, mellom 28-83 år, men med en liten overvekt av kvinner mellom 40-65 år. Det var ingen informanter med en annen etnisk bakgrunn enn norsk. Informantene hadde veldig

ulik bakgrunn og interesser, og de fleste var høyt utdannet. Livssituasjon med hensyn til utdanning, yrke, sivilstatus og barn/barnebarn var godt variert. Noen av informantene hadde bodd i boformen lenge, mens andre var relativt nyinnflyttet. Alle informantene har deltatt frivillig i studien, og er i utgangspunktet positive til boformen. Det hadde vært interessant å kommet i kontakt med noen som har negative opplevelser med boformen, men dette lyktes ikke i denne studien. Alle informantene som har deltatt, bor i de ulike boformene enda, med unntak av to informanter. De hadde flyttet av ulike grunner, som ikke hadde direkte med boformen å gjøre. Disse funnene er tatt til vurdering, for videre analyse senere i studien. Tverrsnittet blant informantene ble likevel godt variert, og belyser studiens formål fra mange ulike perspektiver.

4.2.5 Gjennomføring

I forbindelse med covid-19 og planlegging av feltarbeid, ble det tatt en vurdering på hvorvidt det var nødvendig å gjennomføre feltarbeid, fremfor intervju over telefon/skype. I samråd med veileder og beboere, tok jeg sjansen på å reise til de ulike bofellesskapene i Oslo, Stavanger og Trondheim. Første intervju ble gjennomført i juli 2020, og i løpet av oktober, hadde totalt femten intervjuer funnet sted. Tre intervju ble gjort over telefon/skype, grunnet tidsbegrensninger. De andre intervjuene er gjort som feltarbeid, og i informantenes naturlige omgivelser, henholdsvis deres private hjem, eller tilhørende fellesarealer. Jeg tror feltarbeidet har skapt mer trygghet og tillit mellom informantene og meg som intervjuer. Dette har også gitt rom for omvisning i, og rundt boformene. I tillegg har flere av informantene gitt meg relevant litteratur og annen informasjon som de har hatt liggende i sine private hjem. Noen av informantene har også sendt mail i etterkant av intervjuene, med relevant litteratur som de ønsket og dele, og andre tanker og refleksjoner som de har kommet på, og ønsket å dele i etterkant. Et viktig aspekt ved feltarbeidet, er at det har gitt mer utfyllende innsikt og forståelse, enn det som var å hente av litteraturstudien og dokumentanalysen. Intervjusettingen har gitt rom for uformelle samtaler før og etter opptak, som har styrket arbeidet med datainnsamling.

Intervjuene varte i mellom 40-160 minutter. Den varierende tiden var avhengig av hvor lenge informantene hadde bodd der, og hvor mye tid som var til rådighet og behov. Ett av intervjuene måtte fordeles over to dager, da tiden satt av til det første intervju ble for kort. Dette var av blant de intervjuene som tok lengst tid. De fleste intervjuene ble tatt opp via diktafon/lydopptaker. Ett av intervjuene som ble gjennomført over telefon/skype, ble ikke

tatt opp via lydopptaker grunnet tekniske problemer. Da ble det notert ned stikkord underveis i intervjuet over telefon, noe som synes å fungere bra. Det var ønskelig å få frem detaljerte og fyldige beskrivelser av erfaringer knyttet til studiens problemstilling. Derfor ble det i utgangspunktet bestemt at én-til-én-intervjuer egnet seg best. Johannessen et al. (2016) argumenterer for at én-til-én-intervjuer er hensiktsmessig når det er personlige temaer som diskuteres (Johannessen et al. 2016: 146). Boligform er på mange måter personlig, og kan romme både positive og negative opplevelser av personlig karakter. Av totalt femten intervjuer, var ti én-til-én-intervjuer, mens fem informanter spurte om de kunne gjøre det sammen. Ett intervju var med to informanter, og ett intervju var med tre informanter. Dette viste seg å være veldig verdifullt for studien, da dette gav rom for felles refleksjon og diskusjon, som var interessant for meg å observere. I tillegg supplerte de hverandre, og de fikk frem nyanserte meninger og erfaringer. Gjennomføringen av intervjuene opplevdes som en læringsprosess, der hvert intervju gav gode erfaringer til neste. Informantene var generelt engasjerte i studien, noe som gjorde prosessen uproblematisk og lett for meg å gjennomføre.

4.2.6 Observasjon

Observasjon kan fungere som en supplerende metode, for å øke innsikt og forståelse ved innhenting av datamateriale (Johannessen et al. 2016: 129), og er i denne studien gjort under feltarbeid. Observasjon gir en styrke som kan øke forståelsen av et fenomen, og gir et annet inntrykk enn det man får over telefon/skype. Ved gjennomføring av intervjuene, har jeg fått omvisning i de ulike bofellesskapene. Der har jeg fått sett og opplevd fellesarealene, private leiligheter, skille mellom privat- og fellesarealer og områdene rundt bofellesskapet. Jeg har også observert interaksjon mellom beboerne, og opplevd noe av fellesskapet som de har. Dette har vært i form av uformelle møter i oppgang, verksted, felleskjøkken og stue. Det har ikke vært et stort fokus på observasjon ved utarbeiding av metode, men har kommet som en bonus ved gjennomføring av intervjuene. For eksempel ble jeg sittende og observere to beboere (ikke informanter) som hadde med seg hver sin lunsj og avis til felleskjøkkenet. Det virket ikke veldig planlagt eller formelt, men det gav et inntrykk som kunne bekrefte det jeg hadde intervjuet andre beboere om, nemlig de uformelle møtene mellom beboerne. Observasjon i forbindelse med denne studien har vært en årsaksforklaring i seg selv, på flere måter. Opplevelsen av utforming og de fysiske strukturene til hvert enkelt bofellesskap har gitt andre inntrykk enn det jeg hadde på forhånd.

4.3. Datahåndtering

Det er ikke uvanlig å starte tolkning- og analyseprosessen i tidlig fase av prosjektet. Gjennom hele studien, pågår det en kontinuerlig refleksjon over den samlede dataen, og vurdering av meningsinnholdet (Tjora, 2017). Når datainnsamlingen er gjennomført, starter prosessen med å bearbeide datamaterialet. Denne studien har benyttet transkripsjon av intervjuene. Lydopptakene ble transkribert fortløpende etter hvert intervju. Det var ønskelig å benytte transkripsjon for å lettere kunne lete i, og analysere den innsamlede dataen. Rett etter hvert enkelt intervju, skrev jeg også ned noen stikkord som jeg oppfattet som viktig for analysen senere. Dette kunne for eksempel være fellesnevner, eller et nytt perspektiv som var interessant. Disse stikkordene ble grundig gjennomgått under arbeidet med analysen, for å se om det fantes et mønster, sammenheng eller avvikere. Arbeidet med å transkribere har vært tidkrevende, men har ofte gitt informasjon som jeg ikke oppfattet under selve intervjuet. I tillegg ble jeg mer bevisst på min egen rolle som intervjuer ved å høre på opptakene, som gav gode erfaringer til resten av arbeidet.

4.3.1 Analyse og fortolkning

Det er flere måter å analysere og tolke kvalitative data på. Det kan være en fordel å starte prosessen med datareduksjon, slik at mengden data enklere kan håndteres videre (Johannessen et al. 2016: 161). Alle intervjuene i denne oppgaven (med unntak av ett, pga. tekniske problemer) har blitt transkribert, og omgjort til ca. 55 sider med tekst. Denne dataen må tolkes, og da kan det være en fordel å kunne organisere og kategorisere datamaterialet. Én metode er "*tverrsnittbasert og kategorisk inndeling av data*" (Mason (2002), referert i Johannessen et al. 2016: 163). Denne studien baserer datahåndteringen på tverrsnittbasert inndeling. Ved å sette merkelapper på setninger og avsnitt, er det mulig å identifisere spesielle temaer i datamaterialet. Dette kalles å *indeksere*, og betyr at det konstrueres et system, med andre ord en kategorisering av data (Johannessen et al. 2016: 164-165). Intervjuguiden som brukes i studien er tematisk basert på de kategoriene studien ønsker å belyse (se vedlegg B). Intervjuguiden har som formål å bidra til å besvare problemstilling og forskningsspørsmålene, og er utarbeidet etter teorikapittelet, samt litteraturgjennomgangen og dokumentanalysen. I arbeidet med å kategorisere datamaterialet, er den kategoriske inndelingen selve rammeverket for datahåndteringen og

analyse. Kapittel fem vil presentere resultatene av funnene, og funnene vil videre analyseres mot forskningsspørsmålene i kapittel seks.

4.3.2 Evaluering av kvalitativ metode

Innen kvalitativ forskning brukes begrepene troverdighet, pålitelighet og overensstemmelse som mål på kvaliteten av studien (Yin (2014), referert i Johannessen et al. 2016: 231). Å reflektere over studiens kontekst kan styrke reliabiliteten til datainnsamlingen (Johannessen et al. 2016: 232). Det har derfor vært viktig å forsøke å gi en grundig gjennomgang av fremgangsmåte og metode fra studiens start til slutt, slik at oppgaven er så transparent som mulig. På denne måten kan studiens resultater eventuelt etterprøves. I tillegg har det vært viktig å ha en kontinuerlig refleksjon over studiens eventuelle mangler eller feil, både underveis og til ettertanke, som en del av tolkning og analyseprosessen. Gjennomføringen av datainnsamlingen har vært en læringsprosess, og gitt flere viktige erfaringer som er tatt med i evaluering av metoden. Det var som tidligere nevnt, et mål at utvalget av informantene er så representativt som mulig. Eksempelvis består informantene av en overvekt av voksne kvinner, med høyere utdanning. Slike bevisstgjøringer er tatt med i arbeidet med empiri og drøfting av funn.

KAPITTEL 5 – EMPIRI

Dette kapitlet er firedeelt, og vil presentere studiens funn. Hvert delkapittel vil presentere de ulike casene med empiriske funn, og forsøke å besvare forskningsspørsmål 1-3. Som nevnt i metodekapitlet, er det benyttet et utvalg tilnæringsmåter for å best besvare studiens problemstilling:

- **Hva kan vi lære om kollektive boformer i Norge, og hvordan har disse endret seg over tid, og hvilke muligheter gir boformen til bolig- og byutvikling i Norge?**

Følgende forskningsspørsmål er stilt for å utfylle og hjelpe til med å svare på problemstillingen i dette kapitlet:

- 1. Hvilke intensjoner ligger bak etablering av kollektive boformer, tidligere og i dag?**
- 2. Hvordan oppleves boformens verdier/visjoner og det relasjonelle, tidligere og i dag?**
- 3. Hvordan oppleves boformens fysiske og organisatoriske struktur?**

Hvert delkapittel vil kort beskrive de utvalgte kildene som er benyttet for å besvare forskningsspørsmålene. Avslutningsvis vil de mest interessante funnene oppsummeres. Formålet med empirikapitlet er å presentere relevant data som ligger til grunn for neste kapittel, hvor funn skal drøftes opp mot teori og problemstilling. Funnene vil presenteres case for case gjennom hele empirikapitlet. Informasjonen fra empirikapitlet er hentet fra litteraturgjennomgang, dokumentanalyse og feltarbeid, som er gjennomført ved intervju og observasjon. Forskningsspørsmål 1 er rettet mot initiativtakere og foreliggende faktorer, og blir primært besvart av litteraturgjennomgang og dokumentanalyse. Forskningsspørsmål 2 og 3 er mer rettet mot beboerne selv, og blir i all hovedsak besvart av informantene fra casestudiene. Informantene har jeg valgt å referere til som “informant” eller “beboer” når det er data som omhandler enkeltperson, og “beboere” eller “beboerne” i en mer generell kontekst, der informasjonen beskriver flere beboere. Beskrivelser som er skrevet med

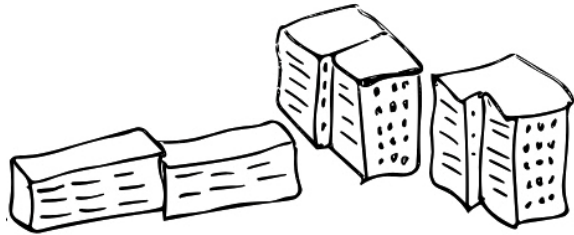
anførselstegn (“) er sitat fra intervjuene. Dersom ingen kilde er konkretisert, er dette informasjon gitt ved intervju eller observasjon.

5.1 Borettslaget Kollektivet

5.1.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Borettslaget Kollektivet?

På Hovseter i Oslo, mellom Holmenkollen og Ullernåsen, finnes Borettslaget Kollektivet.

To høyblokker og to lavblokker, dannet i 1976 et servicehus (se kap. 2, for begrepsforklaring), med egen husvert,

kokk og vaktmester. 138 leiligheter ble bygget, med fellesarealer og et felles spisested for beboerne, som heter “*Camilla*”. Fra 1950-tallet ble slike boformer kalt kollektivhus, og senere servicehus. I dag, heter det Borettslaget *Kollektivet*, men beboere selv, omtaler boformen som bofellesskap (Lange & Wahl Ekedahl, 2016). Ideen om Borettslaget Kollektivet startet i 1962, og hadde som hensikt å teste ut nye boligformer i Norge. Bak initiativet var det tre kvinneorganisasjoner: Oslo Yrkeskvinnens klubb, Oslo kvinnesaksforening og Oslo krets av Norske Akademikeres Landsforbund. I 1963 sendte organisasjonene ut spørreskjema til sine medlemmer for å avdekke eventuelle behov i et slikt prosjekt. Resultatene viste blant annet behov for barnehage, vaskeri, restaurant og fritidsrom. Organisasjonene tok kontakt med Usbl for samarbeid, og søkte Oslo kommune om tomt i 1964 (Schmidt, 1991).

Etterkrigstiden i Oslo var preget av stor boligmangel, og utbyggingen av Hovseter var en del av løsningen. Det skulle bygges mye, og den ideelle boligtypen var boligblokker på 3-4 etasjer, mye inspirert mellomkrigstidens modernister. Blokkene skulle være i grønne omgivelser, i rasjonelt uttrykk, helst i armert betong (Lange & Wahl Ekedahl, 2016; Helle, Eliassen, Myhre & Stugu, 2006). Hovseter ble den eneste drabantbyen på Oslos Vestkant, og skulle i likhet med andre drabantbyer i Oslo, ha god tilgang på skoler, barnehager, butikk og andre daglige kvaliteter (Lange & Wahl Ekedahl, 2016). Borettslaget Kollektivets bygninger er konstruert slik at fellesarealene ligger i første etasjene, med hovedtyngden av fellesrom i høyblokkene. Bygningsmessig ble borettslaget tilpasset etter

øvrig bebyggelse på Hovseter etter regi av OBOS, (Schmidt, 1991). Innsatsen bak etableringen av Borettslaget Kollektivet skjedde i en tid da antallet kvinner i utdanning og lønnet arbeid var økende. Fra 1960-tallet hadde likestilling fått et fotfeste i samfunnet, og de nye strukturene medførte andre og nye behov, som for eksempel etterspørsel etter flere barnehageplasser og hjelp til husarbeid (Lønnå, 2019). *“Hensikten er å legge opp til en boligform for familier og enslige som ønsker en organisert avlastning i en rekke huslige gjøremål med sikte på en fullverdig husførsel om husstandens voksne er beskjeftiget utenfor hjemmet”* ble det skrevet i et brev fra Usbl til Byplankontoret, i anledning behandling av reguleringsplan for Hovseter (Løvstakken, 1999). Initiativet sprang ut av en ide om å la fellesskapet avlaste yrkesaktive kvinner, og de forpliktelser som hørte med. Tanken var å gjøre kvinners deltakelse i arbeidslivet mindre belastende og mer attraktivt, i tråd med samfunnsutviklingen. Kvinneorganisasjonene var inspirert av lignende prosjekter og debatter i Sverige og Danmark. Dette var heller ikke fjernt fra Usbl sine tidligere idéer om kollektive boformer med samme hensikt som Borettslaget Kollektivet (Løvstakken, 1999). Fra litteraturgjennomgangen og dokumentanalysen, er det tydelig at intensjonene bak etableringen av Borettslaget Kollektivet i all hovedsak dreide seg om å legge til rette for yrkesaktive kvinner.

5.1.2 Verdier og visjoner i Borettslaget Kollektivet

Borettslaget Kollektivet var planlagt etter tydelige prinsipper om å avlaste yrkesaktive kvinner i hverdagen, noe som medførte en viss interesse blant innflytterne i 1976. Det forelå visjon om å kunne lene seg på bofellesskapets kvaliteter. Tanken var at mye av fellesskapet skulle være av leid hjelp, men arbeidskraften ble fort for dyr, og da informantene fra denne studien flyttet inn, hadde ting allerede endret seg. Det ble blant annet ansatt en “husmor” som skulle hjelpe til med diverse oppgaver, men arbeidskraften og behovene endret seg, og det ble ingen varig løsning. Disse prinsippene viser et visst sett av visjoner som ble lagt til grunn for etableringen. Visjonen som kvinneorganisasjonene la til grunn, tiltrakk seg beboere som delte samme tanker og holdninger. Informantene fra studien forteller likevel om ulike utgangspunkt, og hvorfor de ville flytte til Borettslaget Kollektivet. En av informantene fikk overført sin mors forkjøpsrett, og ettersom behovet for bolig meldte seg, var det beleilig å flytte til Borettslaget Kollektivet. Selv om tanken om leid hjelp ikke ble som planlagt, var innstillingen til å bidra selv til stede. Interessen for konseptet var der også, mye grunnet tidligere erfaring med lignende boform. En annen informant hadde på gitt tidspunkt dårlig råd som følge av et samlivsbrudd, og fant

tilfeldigvis en ledig og rimelig leilighet i en av blokkene. Hen forteller hvor fint det var å kunne hvile seg på det sosiale naboskapet ved innflytting. Andre informanter forteller om en konkret interesse og visjon for boformen, og ønsket å bosette seg i Borettslaget Kollektivet, nettopp fordi det var en type boform som var tiltalende for vedkommende og hens behov.

Beboergruppen fra de første årene i borettslaget var godt variert, men med overvekt av enslige kvinner og barnefamilier. Informantene forteller om et grunnleggende verdsett knyttet til dugnad og bidrag til konseptet, og hva som forventes av hverandre i en slik boform. Informantene i denne studien forteller om ulike motivasjoner bak valg av boform, men alle har likevel et samsvarende verdigrunnlag om det å bidra til godt fellesskap. Sammen deler de en visjon om å skape gode relasjoner til naboene sine. Flere av beboerne fra borettslaget har merket en endring i interesse for boformen gjennom årene, og visjonene blir naturligvis påvirket av dette. Informantene forteller hvordan mange av de mest sosialt aktive i borettslaget ser en endring i holdninger og aktivitet blant beboerne. De reflekterer hvordan dette vil utvikle seg fremover. Slik som Borettslaget Kollektive ble bygget på 1970-tallet fungerte godt den gang da, men beboerne er bevisst på at visse samfunnsendringer medfører nye strukturer, som påvirker deres visjon. Det er ikke like mange som deler samme visjoner og verdier som de engang gjorde i fellesskap.

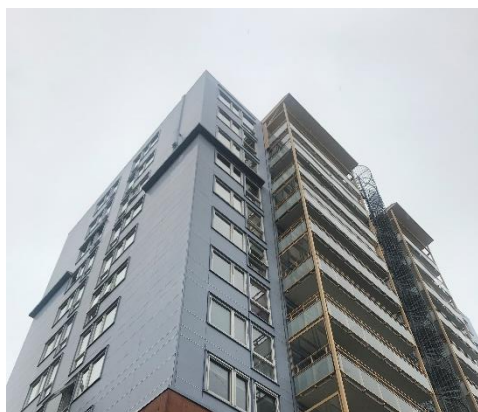
5.1.3 Det relasjonelle i Borettslaget Kollektivet

Flere av initiativtakerne fra kvinneorganisasjonene bodde i Borettslaget Kollektivet lenge, og noen av de bodde der livet ut. Informantene fra studie forteller om et kontinuerlig engasjement for den kollektive boformen, og dens kvaliteter. Konseptet hadde en tydelig ideologi fra start, men måtte likevel testet ut, og tilpasses etterhvert. Det var ikke alt som fungerte slik som det var tenkt, der i blant beboer-barnehagen. Barnehagen ligger i en av blokkene, og ble driftet av borettslaget fra starten. Relasjonen mellom styret, ansatte i barnehagen og foreldre opplevdes etterhvert for nær, og det ble ingen varig løsning. I dag driftes barnehagen eksternt. Det relasjonelle har endret seg på flere måter i Borettslaget Kollektivet. En av informantene reflekterer rundt endringene i borettslaget, opp mot endringer i samfunnet generelt. Da hen flyttet inn var folk generelt mer hjemme i leilighetene sine og i fellesarealene. Det var få som hadde hytte eller båt. De fleste hadde fast arbeidstid mellom kl. 8-15, og tilbrakte tiden hjemme resten av dagen. Folk hadde mindre penger, men mer tid. Nå har folk mer penger, men mindre tid. Dette har de merket i

Borettslaget Kollektivet. Beboerne har ikke like mye tid til fellesaktiviteter som skjer i regi av borettslaget. Fellesmiddagene på Camilla har blitt bevart, men antall middager i uken er noe sjeldnere. Informantene uttrykker at dette har vært et pågående tema, over en lenger periode. For mange er fellesmiddagene et holdepunkt i uken. Verdien av middagene er stor, fordi det er da man får sett og pratet med naboene, på ukentlig basis. En informant forteller hvordan fellesmiddagene har nærmest vært en kampsak, der de lengst boende i borettslaget har vært pådrivere for fellesmiddagene. De nyinnflyttede har gjerne andre tanker og ideer om hva fellesskap er, og hvor det skal ta plass. De relasjonelle forholdene i Borettslaget Kollektivet har endret seg, fra et større kollektivt ønske om ukentlige aktiviteter, til en mer sporadisk arrangement og interaksjon mellom beboerne. En del av beboerne møtes fortsatt til fellesmiddag, men ikke like mange som før. De som likevel benytter seg av tilbudet, er godt fornøyd, og ser hvor viktig det er for å bygge og ivareta de relasjonelle forholdene.

5.1.4 Borettslaget Kollektivets fysiske struktur

Som litteraturgjennomgangen viser, er Borettslaget Kollektivet bygget i tråd med drabantbyutbygging som pågikk i etterkrigstiden i Oslo. Det ble bygget etter idealer som fokuserte på boligkvaliteter i grønne omgivelser. De fire blokkene som utgjør Borettslaget Kollektivet, fremstår på samme måte i dag (se figur 1). Beboerne opplever det arkitektoniske ved boformen som et godt sted å bo, men med en manglende sammenheng mellom byggene. En av informantene beskriver følgende situasjon: *“Vi har to punkthus på 8-10 etasjer og en lavblokk med 4. Det er ikke noe ved bebyggelsesplanen som forteller at disse blokkene hører sammen, og utformingen stimulerer ikke til kontakt og fellesskap. Det eneste ytre som kan fortelle noe om at vi har noe felles ut over selve borettslagsorganiseringen, er Camilla”*.

Figur 1: En av høyblokkene som utgjør Borettslaget Kollektivet (Århus, 2020).

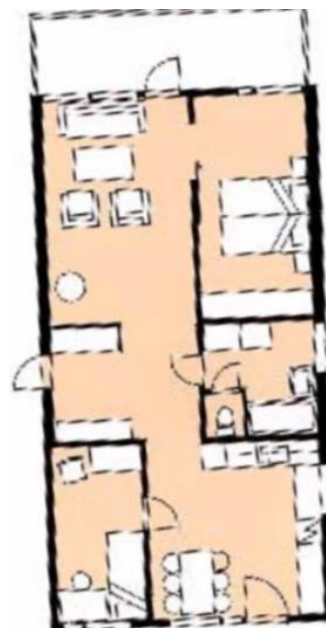

Figur 2: Inngangspartiet til beboerkafeen Camilla (Århus, 2020).

Høyblokkene gir likevel kvaliteter som utsikt, som flere av informantene trekker frem som positivt i intervjuene.

Fellesarealene som ligger i første etasje er lett tilgjengelig for alle, og blir brukt i varierende grad. En av informantene tenker likevel at fellesarealene burde være tilgjengelig under “samme tak”, uten å måtte gå ut av bygget. Det kan oppleves som en barriere å måtte ta på seg yttertøy for å benytte seg av alle fellesarealene. Et forslag er å bygge et tak mellom alle byggene. Fellesrommene har tidvis fått nye funksjoner, enn de hadde ved start, noe som beboerne synes å være fornøyd med. Behovene endrer seg, og det er positivt at rommenes funksjon kan fornyes. Selve leilighetene er mye de samme som ved oppstart, og fortsatt god variasjon i størrelse. En av informantene siterer en av kvinnene fra kvinneorganisasjonene under utbygging: “vi holdt arkitektene

i øra”. Leilighetene fikk en annen planløsning enn det utbyggerne hadde planlagt, mye grunnet kvinneorganisasjonenes drivkraft. En av de tingene som ble endret, var tilgang til dagslys på kjøkkenet (se figur 3). Utbyggerne ønsket at kjøkkenet skulle være i midten av leiligheten, uten tilgang på dagslys. Leilighetene ble til slutt utformet slik som figur 3 viser, der kjøkkenet har tilgang til vinduer. Leilighetene er fullverdige leiligheter, med kjøkken, stue, bad og soverom, og beskrives som gode leiligheter av beboerne.

Figur 3: Plantegning over noen av leilighetene fra Borettslaget Kollektivet. Kjøkkenet er plassert slik at rommet får mye dagslys (Schmidt, 1991).

5.1.5 Borettslaget Kollektivet organisatoriske struktur

Ettersom det bor relativt mange i Borettslaget Kollektivet, er det mange hensyn som skal ivaretas. I tillegg til vanlig organisering av borettslaget, blir det arrangert fellesmiddager, fest og andre aktiviteter. All deltaking og organisering er frivillig basert og dugnad, og beskrives av beboerne som sosiale høydepunkter. Spesielt den årlige dugnaden, som blir arrangert to ganger i året. Flere av beboerne er bevisst på at størrelsen av borettslaget er stor, og mener at fellesskapet påvirkes av dette. For å få et mer velfungerende fellesskap, burde det være litt færre enheter. De ulike aktivitetene som blir arrangert, når ikke ut til alle beboerne. Det merkes en nedgang i oppmøte og interesse, sammenlignet med tidligere. Beboerne beskriver viktigheten av å ha noen “ildsjeler” som opprettholder aktiviteten. Det påpekes også hvor viktig det er at all deltaking er frivillig, og at det ikke blir presset på beboerne. En av informantene reflekterer rundt hvordan noen beboere kan føle

forventninger rundt organisering og aktiviteter, og at dette er noe som det jobbes for å unngå.

5.1.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Borettslaget Kollektivet

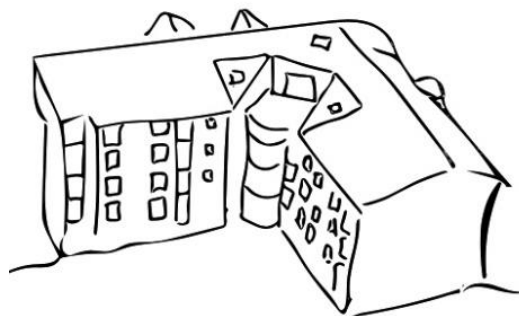
Intensjonene bak etableringen av Borettslaget Kollektivet kommer fra en ideologi om å legge til rette for yrkesaktive kvinner. Dette skjedde i en tid da kvinnekamp og likestilling påvirket samfunnet og samfunnsutvikling. Borettslaget Kollektivet hadde som intensjon å gjøre hverdagen enklere for de som hadde behov for det. Beboerne beskriver ulike personlige visjoner, men en felles visjon i borettslaget som dreier seg om å skape godt fellesskap og legge til rette for fellesskapsløsninger. Verdiene til Borettslaget Kollektivet er mye knyttet til visjonen, men informantene forteller at mange nye beboere ikke nødvendigvis deler det samme settet av visjoner rundt fellesskap. Visjonene og verdiene har endret seg over tid, fordi behovene til beboerne har endret seg. De relasjonelle forholdene i Borettslaget Kollektivet har også endret seg, men fellesskapet er likevel godt synlig på flere plan. Borettslaget fysiske struktur synes å fungere, men ikke i like stor grad som ved oppstart. Som følge av mindre aktivitet og oppmøte blant beboerne, blir skalaen på bygningsmassene for stor for dens hensikt. Den organisatoriske strukturen viser seg å fungere godt for beboerne.

5.2 Friis gate 6

5.2.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Friis gate 6?

Sentralt i Oslo, ligger bofellesskapet Friis Gate 6. I likhet med Borettslaget Kollektivet, var det Usbl som var byggherre i dette prosjektet også. Usbl har gjennom tidene vært pioner innenfor utvikling av nye løsninger. Da det på 1970-tallet kom en oppfordring fra myndighetene om å satse på bomiljø, ble samvirketanken, brukermedvirkning og nyskapende prosjekter en drivkraft for Usbl (Kili & Skeie, 1998).

Friis gate 6 ble planlagt i samråd med interesserte medlemmer, der brukermedvirkning var sentralt. Usbl var initiativtakerne bak Friis gate 6, og inviterte i 1984 medlemmer til å delta i en brukergruppe til utforming av et nytt bofellesskap. Sammen med brukergruppen ble 27

leiligheter, 2 gjesterom, 2 gjestehybler og fellesareal planlagt og bygget ferdig i 1987. Det ble enighet om tre pilarer for bofellesskapet: fleksibilitet, frihet og fellesskap, opp mot den individualistiske ånden (Framtidsholger, 2018). Kjøperne var fra brukergruppen, men også andre med interesse og ansiennitet fra Usbl. *“Det kan være surt å betale såvidt mye til fellesanlegg dersom man bare ønsker å bruke sin egen leilighet”* (Schmidt, 1991), stod det i utlysningsteksten. Det forelå en oppfordring om at de som er interessert i boformen skulle søke om denne type bolig.

Bofellesskapet ligger på hjørnet av en bygård, og blander inn i kvartalsstrukturen i området som ligger mellom Tøyen og Grønland. Planløsningen er nøye gjennomtenkt med hensyn til fellesskap og sosial interaksjon blant beboerne. En felles inngang, med trapp og heis er selve stammen i bofellesskapet. I hver etasjen finnes fellesareal med tilhørende balkong, der hvert rom er innredet etter beboernes ønske og behov, bestemt i fellesskapet. I dag er det blant annet et syrom, lekerom og et mediatek/tv-rom. Friis gate 6 har også hatt ukentlig fellesmiddager som et samlingspunkt for fellesskapet. Bofellesskapet organiseres som et borettslag, med et styre, generalforsamling, samt jevnlig beboermøter. Tidligere, har beboerne selv tatt kontakt med potensielle kjøpere for å sikre en viss interesse for boformen ved salg. I dag omsettes leilighetene på det åpne boligmarkedet, og styret godkjenner nye andelseiere på samme måte som i vanlige borettslag. Intensjonene bak etableringen av Friis gate 6 var å tilby medlemmer fra Usbl en boform med fellesskapsløsninger. Boformen skulle tilby fleksibilitet, frihet og fellesskap (Schmidt, 1991).

5.2.2 Verdier og visjoner i Friis gate 6

I Friis gate 6 har det blitt intervjuet beboere som har bodd der siden oppstart, og noen som er relativt nyinnflyttede. Noen av beboerne som flyttet inn ved start, var også med i arbeidsgruppen, initiert av Usbl. En av informantene fra arbeidsgruppen forteller om en periode i livet som var fylt av engasjement for alternative ting, kvinnekamp og kollektiver. Beboeren sier motivasjonen til å flytte inn i bofellesskapet trolig kom fra verdiene fra engasjementet. En annen beboer flyttet delvis av praktiske årsaker, med tanke på å få litt bistand i hverdagen, som for eksempel barnepass og fellesmiddager. Fra intervjuene fortelles det om flere som hadde bekjentskap og venner som tipset om bofellesskapet, og på den måten fikk med seg andre til å kjøpe seg inn i Friis gate 6. En av beboerne forteller at det opplevdes at Friis gate 6 var *“for helt vanlige folk”*, og at det passet hens verdigrunnlag. Det er ikke et veldig tydelig konsept i bofellesskapet, og beboeren beskriver bofellesskapet

som “litt nedpå”, og synes det var veldig positivt. Dokumentanalysen viser samme funn, til sammenligning med de andre casene, som bygger på en mer tydelig modell eller ideologi. Observasjonene fra Friis gate 6 gav også inntrykk av det beboerne beskriver. Beboerne har absolutt en interesse for kollektive boformer, men fokuset ligger mest på det sosiale, og ikke en tydelig ideologi. Fra observasjonsstudiet opplevdes boformen som et vanlig borettslag, med vanlige leiligheter for “vanlige folk”. Beboerne stoppet opp ved trappen, og spurte hverandre hvordan det stod til. Beboerne visste for eksempel hva de andre skulle gjøre i sommerferien. Beboerne i Friis gate 6 beskriver også disse interaksjonene som en livskvalitet. En av beboerne formidler at det er godt å vite at det finnes noen i samme blokk som kan passe på dersom det skulle være noe. En annen beboer forteller for eksempel om hvordan hen har fått hjelp til å ordne diverse ting i leiligheten, og sier det er fint å slippe å involvere eksterne. På samme måte kan man spare litt på de økonomiske utgiftene. Det virker ikke på informantene som om det økonomiske er en viktig verdi i seg selv, men blir sett på som en bonus/fordel. Visjonen i forkant av innflytting viser seg å være noe ulik, da beboerne hadde ulike grunner for at de ønsket å flytte inn. Visjonen blant informantene i dag, er å bevare det gode fellesskapet med naboene.

En beboer reflekterte rundt hvordan det tidligere var “tradisjonsbærere” som opprettholdt en viss interesse for bofellesskap-idéen, men at dette har “sklidd ut i rekkene”. Nå virker det mer tilfeldig hvilke motivasjoner nye beboerne i bofellesskapet har. Noen er nysgjerrig på idéen rundt fellesskapet, mens noen få er nærmest uvitende om at det finnes fellesarealer i Friis gate 6. I flere av intervjuene fortelles det om hvordan eiendomsmeglere underkommuniserer bofellesskapets kvaliteter, og at det i det hele tatt *er* et bofellesskap. I enkelte boligannonser har det ikke stått noe om fellesarealene, og det har heller ikke blitt informert om på visning. En av meglerne begrunnet dette med at denne informasjonen ville trekke ned verdien på boligen. Informantene forteller at dette oppleves uforståelig, og synes det er trist at bofellesskapets kvaliteter ikke blir anerkjent. En av beboerne som var på en slik type visning, fikk ved en tilfeldighet omvisning av fellesarealene. Vedkommende forteller at hen “var litt lei av kollektiv, ironisk nok”, men etter visning, falt for fellesarealene og fellesskapsløsningene. Flere av informantene forteller at de opplevde Friis gate 6 som et bofellesskap med god balanse mellom privat-, halv-privat og fellesarealer. Det har for flere vært ønskelig med en sosial boligform, men med rom til å trekke seg tilbake, uten at det blir for synlig.

5.2.3 Det relasjonelle i Friis gate 6

Friis gate 6 er stadig i endring, alt ettersom hvem som bor der, og hvor mye beboerne engasjerer seg. Det samme gjelder fellesskapet. Fellesskapets verdi har gjort seg ekstra synlig det siste året, som følge av covid-19, og alle restriksjonene pandemien har medført. Flere av beboerne beskriver situasjoner der naboene har hjulpet hverandre med å handle og hente varer, og andre gjøremål som har vært vanskelig å gjennomføre i denne perioden. Flere av beboerne har hatt hjemmekontor i bofellesskapets fellesarealer, som har gjort tilværelsen enklere. Det siste året har vært krevende for mange, men beboerne i Friis gate 6 synes samholdet blant beboerne har vært godt å lene seg på. Samholdet blant beboerne i Friis gate synes å ha vært sterkt siden oppstart, men noen uenigheter og diskusjoner har likevel oppstått. En tilbakefallene diskusjon er opprydding og vedlikehold av fellesarealene. Beboerne har ulik oppfatning av hvordan de skal tas vare på. I dag betales renholdere for å vaske deler av fellesarealene. Utover det, må beboeren rydde og vaske selv. Dette var en avgjørelse som ble tatt etter at beboerne selv skulle fordele dette ansvaret seg imellom. Fellesmiddager har også vært viktig for de relasjonelle forholdene i Friis gate 6. I likhet med Borettslaget Kollektivet, har antallet middager i uken blitt færre med årene. En beboer skrev ned noen ettertanker i forbindelse med intervjuet i denne studien, som illustrerer noen av endringene i bofellesskapet:

“I dag ble jeg intervjuet om mine tanker og erfaringer om bofellesskapet i Friis gate, og om videre perspektiver og andre innfallsvinkler om bomiljøkultur (...) Da jeg flyttet inn i Borettslaget Friis gate 6, var det fellesmiddag mandag og torsdag hver uke unntatt i ferietiden. De aller fleste av dem som hadde flyttet inn da blokka sto ferdig, var sterkt engasjert i det kollektive fellesskapet med de tette fellesmiddagene. Jeg fortalte i intervjuet, at jeg savner tiden med tette fellesmiddager. Men mens jeg beskrev da og nå i vemodets lys, så jeg meg plutselig på en måte om i blokka vår slik den lever nå og har levd under Koronatiden. Da ble jeg påminnet om at det er ulike former for fellesskaper i huset, blant annet knyttet til de ulike fellesrommene og aktivitetene der. Dernest så jeg at de fleste som nå flytter inn hos oss, også er sosiale og hjelpsomme folk. Jeg, som er så slitsomt tunghørt, jeg «hørte» plutselig blokka vår myldre av naboer som deltar i en slags løpende samtale, i fellesvaskeriet i hallen, i gangene og i bakgården. Naboer som gjerne gir hverandre en hjelpende hånd. Mens jeg fortalte «så» jeg inne i meg klipp av minnefilmen «mine nabohjelpere» (ingen nevnt og ingen glemt). Mens jeg «så og

hørte», kjente jeg meg så rørt og glad over å bo nettopp her, at tårene sto i øynene. Vi har jo også «stått han av» nå i Koronatiden. Er viss på at vi kan vokse videre sammen i Friis gate blomsterbedet.. Derfor måtte jeg også dele dette med dere kjære naboblomster. Og med Ragnhild som intervjuet meg og satte i gang mine ettertanker” (Informant, Friis gate 6)

Teksten gir et bilde på hvordan Friis gate 6 har endret seg med årene. Som en beboer forklarte, er fellesskapet like mye til stede som før, men behovene har endret seg, ikke bare blant beboerne, men i samfunnet generelt.

5.2.4 Friis gate 6s fysiske struktur

Friis gate 6 ligger som en L-form på hjørnet i en kvartalsstruktur (se figur 4), og hadde dermed noen faste rammer å forholde seg til i utformingen av bofellesskapet. Arbeidsgruppen som var initiert av Usbl ved planlegging av bofellesskapet, dro på studietur til Borettslaget Kollektivet. Etter befaring, fikk gruppen inntrykk av at størrelsen på Borettslaget Kollektivet var i det største laget, og at størrelsen i Friis gate 6 passet bedre til deres visjon, og hva de ønsket å utforme. Denne studieturen gav god innsikt til planleggingen av Friis gate 6, med tanke på hva de kunne lære av Borettslaget Kollektivet sine erfaringer. Utformingen av fellesarealene i Friis gate 6 er mye likt i dag, som det var i 1987, men bofellesskapet har ved flere anledninger pusset opp, og gitt fellesarealene nye funksjoner. Eksempelvis har det blitt etablert et treningsrom og spillrom.

Figur 4: Plantegning av Friis gate 6. De lilla områdene er bofellesskapets fellesområder, og de gule områdene er leilighetene. Fellesområdene er plassert i midten, og skaper en arena for uformelle møter (Schmidt, 1991).

Figur 5: Fellesbalkongene i Friis gate 6, sett i fra bakgården (Stokland, 2018).

Figur 6: Fellesstuen til Friis gate 6. Stuen ble nylig pusset opp, og blir brukt mye av beboerne (Privatmegleren, 2020).

Resultater fra intervjuene i denne studien, viser at alle informantene er relativt fornøyd med fellesarealene og deres innhold slik de fremstår i dag. Ikke alle rommene treffer deres egne interesser, men verdien av rommene er likevel synlig. Informantene ser hvordan de ulike rommene legger til rette for uformelle møter mellom beboerne. Eksempelvis er det flere av bofellesskapets yngre beboere som bruker spillrommet. Før spillrommet ble etablert, manglet bofellesskapet en slik møteplass for denne gruppen. Fellesrom som har blitt bevart siden 1987 er blant annet felleskjøkken/stue (se figur 6) og syrommet. Disse fellesrommene har blitt brukt jevnlig, mens andre type fellesrom har hatt varierende bruk. Trenings- og spillerommet har kommet som et resultat av nye behov og ønsker i senere tid. En av informantene mente av fellesarealene er proporsjonert for stort, med hensyn til antall beboere og behov, mens en annen beboer mener sammensetninger er “akkurat passelig”. Flertallet mener likevel at det viktigste er at rommene kan tilpasses behov, og at det er rom for å endre på rommenes funksjon. Beboerne er fornøyd med de private leilighetene, som fungerer som fullverdige leiligheter. Leilighetene finnes i ulike størrelser, og treffer ulike livssituasjoner. Noen av beboerne påpeker likevel at det kunne vært flere større leiligheter, som passer for barnefamilier. Det har vært flere tilfeller der beboere har måttet flytte grunnet plassmangel, men som skulle ønske de kunne blitt boende i Friis gate 6.

5.2.5 Friis gate 6s organisatoriske struktur

Bofellesskapet organiseres som et vanlig borettslag, med generalforsamling og valg av styre, samt allmøte. Da bofellesskapet var nytt, ble det ofte arrangert allmøte for å diskutere aktuelle saker, men behovene har endret seg, og nå blir det arrangert allmøte to ganger i året. Allmøtet har sterk påvirkning på styret, da allmøte skal representere beboernes ønsker. Allmøte skal fungere som et ekstra demokratisk tilskudd til borettslaget. Beboerne opplever boformens organisatoriske struktur og prosesser som gode og rettferdig. Frekvensen på

arrangementene er passende, og størrelsen på bofellesskapet gjør at det oppleves som om beboerne blir hørt og sett. Som andre vanlige borettslag, blir det arrangert dugnad med jevnlig mellomrom. I Friis gate 6 blir det arrangert to ganger i året. En av informantene forteller at dugnadsånden står sterkt, og dugnaden har flere viktige funksjoner, blant annet å styrke det sosiale fellesskapet. “Det er like viktig å steke vafler og drikke øl”, sier en av informantene. Dugnadene har rent praktisk vært organisert på ulik måte, det samme gjelder fellesrommene. Tidvis har en “mellomperson” hatt ansvar for å melde fra om skader og mangler på fellesrommene. Denne ordningen har fungert i varierende grad. Informantene fra studiens synes å være godt fornøyde med hvordan bofellesskapet er utformet, både fysisk og organisatorisk. Som en av informantene sa, så oppleves Friis gate 6 som “passelig”, både når det kommer til størrelse, konsept og organisering.

5.2.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Friis gate 6

Intensjonene bak Friis gate 6 var å skape en boform med fleksibilitet, frihet og fellesskap. Deler av inspirasjonen kom fra Borettslaget Kollektivet, og det ble lagt til rette for medvirkning. Beboerne beskriver visjoner om å skape gode relasjoner til naboer, og noe tilrettelegging for barnepass og andre hverdagslige gjøremål. Det virker som de fleste beboerne deler samme verdier om å ta vare på fellesskapet, selv om fellesskapet har fått nye strukturer de siste årene. De relasjonelle forholdene mellom beboerne synes å fungere svært godt. Informantene forteller om nære vennskap og naboskap, på tvers av alder og livssituasjon. Friis gate 6 er “passelig” stort, og den fysiske utformingen legger til rette for mange uformelle treff. Det organisatoriske oppfattes som strukturert og demokratisk.

5.2.7 En sammenligning av Borettslaget Kollektivet og Friis gate 6

I 2018 ble det gjennomført et debattmøte i Friis gate 6, med formål å undersøke hvordan det *egentlig* er å bo i bofellesskap. Friis gate 6 og Borettslaget Kollektivet var representert som inspirasjons- og pilotprosjekter. Begge borettslagene er bygget og forvaltet av Usbl, og har både likhetstrekk og ulikheter. I rapporten blir følgende problemstillinger gjennomgått: størrelsen på bofellesskapene, tidlig etableringsfase (medvirkning og samarbeidsforhold), økonomiske rammer, sosialt rammeverk, bruk av fellesareal og fellesmiddager, drift og vedlikehold og fordelene ved boformen. Friis gate 6 og Borettslaget K blir sammenlignet, og funnene blir oppsummert slik:

- Varierende størrelser på bofellesskap gir både fordeler og ulemper
- Medvirkning har gitt mulighet til å fremme ønsker og behov blant beboere
- Dersom man benytter seg av fellesarealene, er boformen “rimelig”. Hvis ikke betaler man gjerne mer for en mindre leilighet, sammenlignet med markedet
- All deltakelse er frivillig, men ønsket
- Ulike behov blant beboerne, gjør at ulike fellesarealer blir brukt
- Fellesmiddager er ikke like ofte som tidligere
- Bofellesskapene blir driftet som et vanlig borettslag
- Beboerne er fornøyd med boformen, og ser verdien av godt naboskap

Rapporten legger til at det ble undersøkt i forkant av etableringen av bofellesskapet, mulighet for en klausul for å sikre en viss interesse for fellesskapet. Dette forbyr av borettslagsloven. Utleieleiligheter tillater derimot en viss form for utvelging.

Avslutningsvis reflekteres det i rapporten rundt hvorfor det ikke er flere bofellesskap i Norge. Det pekes mot tre mulige årsaker:

1. Norge har hatt en tregere urbaniseringsprosess, sammenlignet med Sverige og Danmark,
2. Nordmenns selvstendighetstrang og selveier-tradisjon
3. Etterkrigstidens boligpolitiske satsning på eierskap, fremfor leie basert marked

Grunnen til at Norge har få bofellesskap beror derfor på politisk motvilje, kultur og tilfeldigheter (Framtidsboliger, 2018).

5.3 Svartlamon

5.3.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Svartlamon?

Svartlamon er et boligområde i

Trondheim, eid av Trondheim

kommune, og som leies av

Svartlamon boligstiftelse.

Svartlamon består av fem nabolag,

og beboere fra Svartlamon omtaler bydelen som et sted med høy grad av fellesskap, delekultur og gjenbruk. Alle beboerne skal leie på link linje, og man deler gjerne toalett og bad med andre (se plantegning lenger ned i delkapittelet: figur 11 og 12). I dag bor det ca.

220 voksne, og ca. 90 barn på Svartlamon, med varierte bakgrunner og livssituasjoner. Området består av nye og eldre bygg, i nytt og brukt materiale. Her kan man bo rimelig, og oppleve høy grad av fellesskap (Informant, Svartlamon boligstiftelse, 2020).

Svartlamon er opprinnelig et arbeiderstrøk fra 1800-tallet, som i 1949 ble regulert til industriformål. Den gamle trehusbebyggelsen ble revet for å gi plass til fabrikker og næringslokaler. Mot 1990-tallet var Trondheim kommune fast bestemt på å jevne hele Svartlamon med jorda, for å tilrettelegge for industriformålet. Dette førte med seg en motstandsbevegelse, som mente at husene var bevaringsverdig, og ønsket å bevare det som var igjen av trehus på Svartlamon, som et boligområde. Det flyttet inn husokkupanter i de gamle byggene, og det ble etterhvert en opphetet konflikt mellom kommunen og motstandsbevegelsen. Motstandsbevegelsen hadde på sin side med seg flere kunst- og kulturpersonligheter, og Svartlamon ble på mange måter et viktig sted for dette miljøet. Svartlamon ble tilslutt omregulert til *byøkologisk forsøksområde* i 2001, og omtales i dag som en bydel som tilbyr noe er litt annerledes. Mange forbinder Svartlamon som en rebelsk bydel, men for andre handler det om å skape noe nytt, og teste ut andre måter å bygge, bo og leve på (Svartlamon boligstiftelse, via Norge Nå, 2019; Standal, 2019). Det jobbes for å opprettholde en flat struktur og konsensus, og stiftelsens formål er å utvikle bærekraftige løsninger på alle plan: sosialt, økologisk, kulturelt, forvaltningsmessig, historisk og når det gjelder brukermedvirkning. I bestemmelser til reguleringsplan for Svartlamon, beskrives hovedmålene i formålet byøkologisk forsøksområde slik:

- *å sikre området som byøkologisk forsøksområde som i lokal, nasjonal og internasjonal sammenheng kan gi grunnlag for nye ideer innen bærekraftig bolig og næringsutvikling.*
- *- å bevare og bygge videre på det eksisterende kulturmiljøet, med særlig vekt på bevaring av områdets egenart som trehusbydel og mangfoldig bymiljø.*
- *- å legge til rette for et lavt kostnadsnivå med et rimelig boligtilbud og gunstige rammevilkår for nyetablering av virksomheter.*
- *- å basere utviklingen på LA21-prinsipper med stor grad av medvirkning der kompetanse og ressurser i området kan utnyttes og tilhørigheten til området styrkes* (Trondheim kommune, 2018)

Dersom man ønsker å bo på Svartlamon i dag, må man søke via *FlyKo*. FlyKo er en komité

som representerer de fem nabolagene Svartlamon består av. De mottar om lag 100 søknader i året av folk som ønsker å bosette seg her. FlyKo prioriterer ikke de som eier bolig fra før, men prioriterer heller følgende grupper: innvandrere, unge, boligløse, økonomisk og/eller sosialt vanskeligstilte, håndverkere, kunstnere, aktive ressurspersoner. Det forventes at beboerne bidrar til fellesskapet, og mer enn det som er vanlig i et ordinært borettslag (Svartlamon, 2020). Boligstiftelsen har fremmet et ønske om å få lengre leiekontrakter av kommunen, som i dag er på 10 år. Mange mener området har stor verdi for Trondheim som by. Likevel, er det ikke politiske enighet om fremtiden til Svartlamon, i Trondheim kommune. Høyre og Fremskrittspartiet har fremmet forslag om at kommunen skal selge eiendommene på Svartlamon, eller leie boligene ut til markedspris. Dette begrunnes av at husene er i for dårlig stand, og utnyttelsen av området ikke er god nok (Baumberger, 2016). Utviklingen av Svartlamon har hatt en rød tråd som bygger på prinsipper om lavt forbruk og ressursbruk. Om noe er ødelagt, prøver man å fikse det på egen hånd, eventuelt spør en nabo eller en venn. Dette er verdigrunnlaget til bydelen, og gir en viktig virkning, som er rimelig husleie. Standarden på boligene er lavere enn det som er vanlig i Norge, men dette skal på den andre siden gi mer frihet til å gjøre andre ting, ettersom husleien er rimelig. Det foreligger et tankesett at man skal kunne bo godt, uten å bo i hjel. Intensjonene bak etablering av Svartlamon bygger på prinsipper om å ta vare på kulturhistorien til Trondheim, samt det å tilby beboere en alternativ boform, som ikke bygger på en kommersielle modell (Svartlamon boligstiftelse, via Norge Nå, 2019; Standal, 2019).

5.3.2 Verdier og visjoner i Svartlamon

Slik som dokumentanalysen foreslår, er Svartlamon en mer ideologisk kollektiv boligform, enn de andre casene i studien. Husokkupantene som flyttet inn i leilighetene delte en felles ideologi, visjon og verdier. En antikapitalistisk holdning ble drevet frem av demonstrantene, barrog det oppstod et fellesskap knyttet til stedet. En beboer forteller at det var utelukkende ideologien knyttet til Svartlamon som fikk vedkommende til å søke bolig via FlyKo. Vedkommende hadde røtter i miljøet, som hen søkte tilbake til. Den antikapitalistiske tanken om å leie, fremfor å eie, var mye av grunnlaget for valg av boform. Motivasjonen til å flytte til Svartlamon, var noe ganske annet for en annen beboer. Litt tilfeldigheter, samt rimelig bolig var avgjørende faktorer for at valget falt her. Det fortelles at de rimelige leieprisene er for mange helt avgjørende årsaker for at de bor her. Enkelte beboere har ikke råd til å kjøpe egen bolig, og søker derfor om bolig via FlyKo. For andre

er det nærmest en viktig verdi og prinsipp at de vil leie bolig, og ikke bidra til eierlinjen i Norge.

Figur 7: Ett av mange budskap fra feltarbeidet i Svartlamon (Århus, 2020).

Figur 8: "Å leve (alene) sammen". Skilt i fra en av hagene i Svartlamon (Århus, 2020).

Fra observasjonsstudiet kunne man se at det forelå en viss venstreorientert holdning til stedet (se figur 7 og 8). Fra vinduene hang det bannere, som omhandlet aktuelle politiske saker, på det tidspunktet feltarbeidet ble gjennomført. Kunst preget også bydelen, med malerier på vegger, tagging og andre innslag som gav inntrykk av Svartlamons visjoner og verdier. Beboerne har en felles mening om hva Svartlamon skal være, og det er dette verdiene og visjonene bygger på. Området har kapasitet til å være annerledes, og tilby Trondheim by noe for de som ikke har lyst å eie, eller har råd til å kjøpe. Ved å tilby billig husleie, frigjør dette rom for å gjøre andre ting, som for eksempel jobbe med kunst. Svartlamon gir, for mange kunstnere og kunstarbeidere, en mulighet til å kombinere jobb og godt bomiljø. Beboerne fra Svartlamon omtaler gjerne seg selv som annerledes, og forteller om en variert beboergruppe. For mange er det ideologien til stedet, rom for å tenke- og være annerledes, som er avgjørende faktorer for å flytte hit. Disse holdningene er felles for beboerne, og gir Svartlamon et felles verdigrunnlag. Informantene forteller at visjonen er å få lengre kontrakt fra Trondheim kommune, for å la Svartlamon leve som det har gjort i mange år.

5.3.3 Det relasjonelle i Svartlamon

Beboerne fra Svartlamon forteller at området er mye likt som det var tidligere, og at verdiene og visjonene er de samme som det var før. Det som har forandret seg mest er

beboerne som har flyttet til Svartlamon. Da husokkupantene flyttet inn i de gamle trehusene, var holdningene og ideologien svært tydelig. I mange år var det et stigma knyttet til Svartlamon, som kom fra utenforstående i byen. En av informantene forteller hvordan barn har blitt fortalt at de ikke fikk lov å gå igjennom i området. Slik er det ikke lenger, selv om mange forbinder Svartlamon med et “rebelsk” område. Ideologien og tankesettet eksisterer like mye i dag, men beboerne er en mer variert gruppe enn før. Flere har for eksempel utdanning enn tidligere. Beboerne i Svartlamon skaper stadig nye strukturer, og stedet får nye ressurser. En av informantene forteller hvordan hen på et tidspunkt kunne fornævnet på alle beboerne i Svartlamon. Man kjenner gjerne til alle, men ikke alle like godt. En av informantene forteller at beboerne ikke nødvendigvis har et vennskapelig forhold til alle naboene sine, men at alle er en del av fellesskapet likevel. De bærer en viss stolthet av å høre til, og være en “Svartlamonitt”. Tilknytning til stedet er også det som gjør at mange vender tilbake, enten ved å flytte inn, eller på besøk. En av beboerne forteller hvordan hen tidvis blir lei av boformen, men at hen blir boende så lenge en av naboene blir boende, grunnet det sterke vennskapet. De gode relasjonene og tilknytning til stedet, gjør at hen blir værende i Svartlamon. Beboeren forteller om andre som har flyttet, eksempelvis fordi man blir eldre, og boligene er ikke godt tilrettelagt for eldre mennesker. Boligstiftelsen prioriterer unge søkere, noe som indikerer at Svartlamon er for de unge. Dette bekrefter informantene, men sier det gjerne kunne vært flere eldre beboere.

5.3.4 Svartlamons fysiske struktur

Svartlamon består av fem nabolag, som ligger i en trekant-formasjon (se figur 9), i østkanten av Trondheim. Fra observasjonsstudiet, kunne man se hvordan Svartlamon skilte seg ut fra de andre bydelene med moderne arkitektur. Som nevnt i litteraturgjennomgangen og dokumentanalysen, består

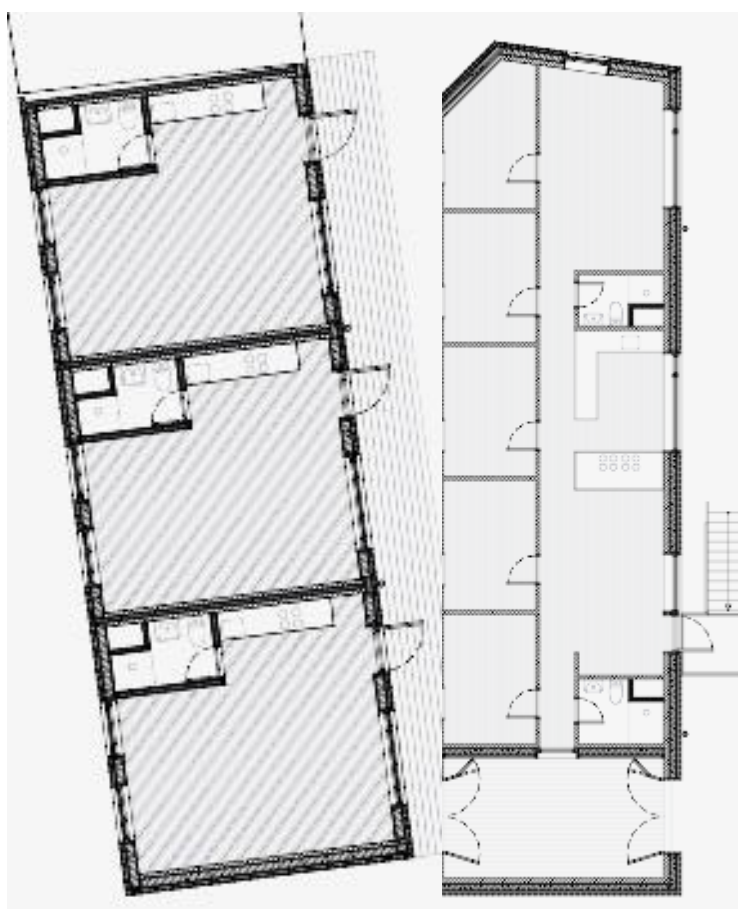
Figur 9: Oversiktskart over Svartlamon. Området ligger i en trekant-formasjon, og består av både eldre og nye bygg, samt byggestrukturer. Bilde er tatt fra et informasjonskart som henger i området ved Svartlamon, uten kilde. (Århus, 2020).

Svartlamon av mange eldre trehus som har blitt bevart. Standarden er gjennomgående lav, sammenlignet med normalen i Norge. Trehusene er gamle (se figur 10), og det som er bygget nytt, er en blanding av nytt og brukt materiale. Stedet ser levende ut, og det er slik beboerne opplever Svartlamon. En beboer forteller at hen kan bli lei av standarden, men ville likevel ikke hatt det på annet vis. Dersom noe er ødelagt, må det helst fikses selv. Et stort hull i gulvet var det første som møtte den ene beboeren når hen flyttet inn. Det måtte fikses selv. Disse skildringen blir fortalt med en humoristisk tone, og jeg som intervjuer får inntrykk av at beboerne er innstilt på at det ligger en del dugnad i det å bo her, og at det er helt fint.

Figur 10: Ett av de gamle trehusene fra Svartlamon (Århus, 2020).

Alle beboerne leier bolig, og det er ingen som eier utover egne eiendeler. En beboer reflekterer rundt skille mellom det som oppleves som privat, halvprivat og fellesområder på Svartlamon. Ettersom ingen eier, tilhører mye til fellesskapet. Enkelte steder på Svartlamon kan oppleves som privat, selv om de tilhører fellesskapet. De fysiske egenskapene og historien til Svartlamon, har også medført økt turisme til området. En av informantene forteller om et tilfelle der turister hadde tatt seg inn i huset til en familie, helt uvitende om at det bodde

Figur 11 og 12: Plantegning fra to ulike kollektive boformer i Svartlamon i dag. Disse er henholdsvis fra et nynygg (Strandveien 37), tegnet av Brendeland & Kristoffersen arkitekter AS. Noen av enhetene har eget bad, mens andre deler (Arkitektur-n, 2017).

Figur 13: Rekkehus fra Svartlamon. Det er bygget med fokus på gjenbruk av materiale, og lavt ressursbruk (Århus, 2020).

noen der. En beboer gir inntrykk av at det ønskes å bevare Svartlamon med lav standard og det røffe uttrykket (se figur 13), og peker mot Bakklandet som også opprinnelig var et boligstrøk for arbeidere, men som har blitt en populær turistattraksjon. Deler av Svartlamon er verna, og det planlegges stadig nye byggeprosjekter i området.

5.3.5 Svartlamons organisatoriske struktur

I Svartlamon jobber beboerne for å opprettholde en flat struktur og konsensus. Alle beboerne stiller likt, og alle leier på likt grunnlag. Informantene forteller at konsensus er et godt utgangspunkt, men at det ikke alltid fungerer i praksis. Å oppnå enighet blant ca. 300 mennesker er utfordrende, og beboerne beskriver denne prosessen som ekstra vanskelig med så mange sterke meninger blant beboerne. Den organisatoriske utformingen synes likevel å fungere godt, og de demokratiske prosessene oppleves som rettferdig. Det er ikke stor grad av felles aktiviteter som blir organisert og arrangert, sett bort fra dugnad. Det ligger en sterk dugnadsånd over Svartlamon. Man må ordne ting selv, på lavest mulig nivå. Denne måten å organisere på, oppfattes som både viktig og riktig for beboerne. Det gir lav husleie, og det en viktig motiverende faktor i seg selv. En av informantene forteller at mye av vedkommendes motivasjon for å hjelpe til, kommer av den lave husleien. Hadde husleien vært for høy, hadde det ikke vært aktuelt å bidra like mye til fellesskapet. Lav husleie gjør at beboerne ønsker å bidra, og for noen, mer tid til å bidra.

Som litteraturgjennomgangen og dokumentanalysen viser eies Svartlamon av Trondheim kommune, og leies av Boligstiftelsen Svartlamon. Samtlige av informantene uttrykker at det ønskes lengre leiekontrakter med kommunen. Hvert tiende år må kontrakten forlenges, og både beboerne og stiftelsen mener ti år er for kort. Selv om de er nokså sikker på at kontrakten blir fornyet, gir det likevel en urolig følelse. Informantene forteller om

Trondheim kommunes holdning til Svartlamon, der mange venstreorienterte partier ønsker å bevare stedet som der er.

5.3.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Svartlamon

Intensjonene bak Svartlamon er tydelig politisk drevet, da etableringen innebar sosiale forhold, styresett og gruppers handlinger frem mot et vedtak. Kampen bak etableringen har også båret fram et tydelig sett av verdier og visjoner om hva og hvordan Svartlamon skal være. Beboerne beskriver et antikapitalistisk syn på et sted som gir rom for å være og tenke annerledes. De relasjonelle forholdene knyttes i all hovedsak gjennom verdiene og visjonene. Det fysiske egenskapene til boligene er av varierende stand, da dette gir rom for rimelig husleie og at beboerne skal fikse ting selv. Det organisatoriske fokuserer på konsensus og demokratiske prosesser, og oppleves som velfungerende.

5.4 Vindmøllebakken

5.4.1 Hvilke intensjoner ligger bak etablering av Vindmøllebakken?

Bofellesskapet i Vindmøllebakken er den nyeste boformen denne studien undersøker, og var delvis innflytningsklar i starten av 2019. Vindmøllebakken ligger bydel Øst i Stavanger, og er det første

bofellesskapet som er bygget på Gaining by Sharing-modellen (GbS). GbS er en modell for bofellesskap, beregnet på det kommersielle markedet. Modellen er utviklet av byggherrene bak prosjektet; Kruse Smith Eiendom, Helen & Hard arkitekter og Indigo Vekst AS. Målet med GbS er å skape miljømessige, sosiale, arkitektoniske og økonomiske gevinster gjennom delekultur og fellesskap. Gjennom brukermedvirkning fra tidlig fase, får beboerne mulighet til å finne de løsningene de ønsker og trenger. Modellen er utviklet som et svar på demografiske samfunnsendringer. Andel enslige hushold øker, det blir flere eldre, flere er ensomme, samtidig som man vet verdien av god folkehelse. GbS legger også opp til at man skal kunne spare på diverse økonomiske utgifter ved lavere energibruk, ved å eie mindre - men dele mer, i tillegg til egeninnsats (Gaining by Sharing). Målet er å skape miljømessige, sosiale, økonomiske og arkitektoniske gevinster gjennom fellesskap og delekultur. Disse

aspektene handler om løsninger som er bærekraftig, både for privatperson og samfunn. Prosjekteringen av Vindmøllebakken er basert på GbS-modellen, og har fokus på brukermedvirkning. Sammen med en brukergruppe ble Vindmøllebakken, med totalt 40 enheter, planlagt som et bofellesskap. I tillegg ble det bygget fire byvillaer og åtte selveierleiligheter til prosjektet. Ved årsskiftet 2019/2020 var det totalt 53 beboere fordelt på 36 leiligheter, med både voksne og barn (Vindmøllebakken velforening, 2019). I dag er alle leilighetene solgt (Informant, 2020).

Bofellesskapet Vindmøllebakken beskrives etter fire bærekrafts-verdier:

1. Arkitektur

Prosjekteringen av Vindmøllebakken er basert på GbS-modellen, og har hatt fokus på brukermedvirkning fra start. Sammen med en brukergruppe ble Vindmøllebakken, med totalt 40 private enheter, planlagt som et bofellesskap. I tillegg ble det bygget fire byvillaer og åtte selveierleiligheter til prosjektet. Ved årsskiftet 2019/2020 var det totalt 53 beboere fordelt på 36 leiligheter, med ca. 530 m² fellesareal. Av fellesareal finnes det kjøkken, allrom, kjellerstue, verksted, vaskerom og bibliotek m.m. Hvert av disse rommene vedlikeholdes av ulike grupper. Bofellesskapet har et gårdsrom i midten av bebyggelsen, i nærheten av kjøkken og allrom.

2. Sosial bærekraft - Glede og Omsorg

Mye av bidraget til fellesskapet kommer via felles måltider, festarrangement og uformelle møter som eksempelvis hverdagslunsj. Kjøkkenet er en viktig arena for det sosiale. Det finnes også grupper for det sosiale i Vindmøllebakken, for eksempel sy-gruppe og LOL gruppen, som sørger for diverse sosiale, festlige og kulturelle arrangement i løpet av året.

3. Sosial bærekraft - Tunfred

“Tunfred” blir brukt for å beskrive prosessene omkring ledelse og demokrati i Vindmøllebakken. Borettslaget, med styre og velforeningen, jobber for å best mulig opprettholde demokrati, og hvordan få til konsensusprosesser i bofellesskapet. Det jobbes i tillegg med å fremme forståelsen av GbS.

4. Økonomi, miljø og felles mening

Vindmøllebakken har to økonomier. Én som driftes av borettslaget, med hjemmel i burettslagslova (Burettslagslova, 2006). Den andre er velforeningens økonomi, som jobber sammen med styret om budsjett til daglig drift. Gruppene knyttet til økonomi, miljø og felles mening jobber med HMS, elektronisk kommunikasjon og tilrettelegging av eksterne besøk (Vindmøllebakken velforening, 2019).

I årsrapporten (2019) beskrives erfaringene som en kontinuerlig lærings-, evaluerings- og endringsprosess. Enkelte områder, som for eksempel rom og organisering er ikke ferdig definerte, men som det jobbes mot å realisere i årene som kommer. Fokuset på medvirkning fra start, skapte en felles arena, der beboerne fikk skape en felles mening med prosjektet. Det ble diskutert ulike aspekter ved det å bo sammen, tanker og drømmer (Vindmøllebakken velforening, 2019). Denne litteraturgjennomgangen og dokumentanalysen peker på en tydelig intensjon om å skape en innovativ boform i tråd med GbS-modellen. Boformen skal gi sosiale- og miljømessige gevinster.

5.4.2 Verdier og visjoner i Vindmøllebakken

Fra dokumentanalyse kan man se at GbS-modellen som er brukt ut i Vindmøllebakken har en relativt tydelig ideologi, knyttet til miljø og bærekraftige løsningsalternativer. Fokuset på miljøet og bærekraft i prosjektet, var det som delvis fikk flere av beboerne interessert. En beboer forteller om egne interesser for klima og miljø, og at disse verdiene passet godt med GbS-modellen, og det prosjektet formidlet. Alle beboerne som ble intervjuet fra Vindmøllebakken hadde en viss interesse for miljø og klima. En beboer forteller at det sosiale aspektet ved bofellesskap var hovedmotivasjonen for å flytte til Vindmøllebakken. Et ønske om å dele hverdag med venner og naboer, var motiverende faktorer, og sa følgende: “visjonen er bo her livet ut”. Flere av informantene ønsket seg en mindre leilighet, enn de hadde før de flyttet til Vindmøllebakken. Familiære forhold var endret, og behovet for plass var mindre enn før. Vindmøllebakken er studiens nyeste case, og beboerne har ikke bodd i bofellesskapet mer enn to til tre års periode. Beboerne har likevel rukket å gjøre seg opp flere tanker og refleksjoner rundt forventningene på forhånd, og det som har blitt realiteten. En av beboerne som ønsket seg en mindre leilighet, forteller at hun brukte mesteparten av tiden sin på hytten, og var sjeldent hjemme i den gamle leiligheten. Da vedkommende flyttet til Vindmøllebakken, ønsket hun å være mye mer hjemme enn før. Opplevelsen av å flytte til Vindmøllebakken hadde blitt mye bedre enn forventet, og sa det “følte som et hjem”. En av informantene var mye mer innstilt på hva og hvordan bofellesskapet kom til å bli, og opplever boformen som en livskvalitet, som skal deles med andre. “Delekulturen er en filosofi”, forteller en av beboerne i Vindmøllebakken. Dette gjelder det sosiale og det materialistiske. Det deles på opplevelser og fellesareal, samtidig som det deles på diverse husholdningsutstyr. Slik kan beboerne spare på enkelte økonomiske utgifter, som for eksempel verktøy og kjøkkenutstyr. Selv om beboerne kan spare på en del utgifter med hensyn til utstyr o.l., gir ikke informantene inntrykk av at

økonomien er en viktig verdi, annet enn at det kan gi et lavere ressursbruk. En av informantene forteller at hen var utgangspunktet ikke interessert i boformen, og var nokså uvitende om hva hen gikk til. En innstilling om at man må kunne justere seg, var like nødvendig å ha. Informanten forteller at i medvirkningsprosessen ble det enighet om en felles visjon og verdigrunnlag. De som ikke var enig, eller delte visjonen, var gjerne de som ikke endte opp med å kjøpe seg inn i bofellesskapet. De som tilslutt flyttet inn var en mangfoldig gruppe, med en viss enighet om Vindmøllebakkens verdier og visjoner.

5.4.3 Det relasjonelle i Vindmøllebakken

Beboerne gir inntrykk av at det relasjonelle i Vindmøllebakken oppleves som bedre enn forventet. Det fortelles at de har knyttet tette bånd med flere av naboene. Det foreligger en felles forståelse om hvordan bofellesskapet skal organiseres på. En av informantene forteller at naboskap har blitt til vennskap, men at det flere vedkommende ikke kjenner så godt enda. Alle informantene i studien formidler opplevelsen av covid-19-pandemien, og hvordan fellesskapet ble sterkere som følge av pandemien. I en periode var de aller fleste beboerne hjemme på samme tidspunkt. Beboerne ble enda bedre kjent med hverandre, der påsken blir pekt på som et sosialt høydepunkt. Nye ideer og påfunn skjer når beboerne samles, og intervjuene gir inntrykk av at de fleste beboerne er i utgangspunktet veldig positive for boformen. Som en av informantene sa, "hvis man ønsker å ha det sosialt, må en skaffe det sjøl". Denne holdningen til det relasjonelle i boformen er gjennomgående hos informantene. Informantene synes det er godt å lene seg på det sosiale i bofellesskapet, men det blir ikke tatt for gitt. Det fremstår som om beboerne i Vindmøllebakken har en felles mening om hvordan det relasjonelle fungerer, og hva som forventes av andre. Beboerne fremstår som samkjørte og innstilte på at Vindmøllebakken skal fungere godt for alle.

5.4.4 Vindmøllebakkens fysiske struktur

Vindmøllebakken er bygget etter bærekraftige prinsipper, med fokus på klimavennlig materiale. Den fysiske utformingen er også planlagt etter bærekraftige prinsipper om lavt ressursbruk. Ved å ha mindre leiligheter, gir man mer til fellesarealene. Fellesarealene kan brukes av alle beboerne, og informantene fra Vindmøllebakken synes å være fornøyd med denne fordelingen. Mange av leilighetene ligger til slik at man må gjennom en felles inngang i nærheten av allrommet. På denne måten skjer uformelle møter mellom naboene, som er med på å bygge relasjoner. Enkelte av leilighetene har tilgang til egne innganger,

Figur 13: Allrommet i Vindmøllebakken. Inngangspartiet er like ved, og her kan beboerne spise fellesmåltider (Århus, 2020).

Figur 14: Gårdsrommet i midten av bofellesskapet. Her har det vært konserter og diverse aktiviteter. Mange av inngangspartiene til leilighetene ligger i nær tilknytning til gårdsrommet (Århus, 2020)

som noen av informantene synes er en fordel dersom man ikke ønsker å treffe noen. Selve utformingen beskrives som en “landsby i byen” av flere informantene. Bebyggelsen gir en delvis skjermet og delvis åpen utforming mot resten av Stavanger. Gårdsrommet i midten (se figur 13, 14 og 15) av bofellesskapet gir en luftig følelse, som skaper rom for interaksjon. Flere av informantene formidlet eksplisitt at de ønsket en mindre leilighet, og at størrelsen på leilighetene fra Vindmøllebakken tiltalte de. Det var også rom for å bestemme innredning og deler av planløsningen. Dette synes å ha en svært positiv effekt, da denne medvirkningen var med på å tilpasse leiligheten etter personlige preferanser.

Leilighetene beskrives som gode og gjennomførte. Beboerne forteller også at de synes fellesarealene er lyse og fine, og det er et sted de ønsker å tilbringe tiden sin, enten alene eller med naboene sine. Fra feltarbeidet observerte jeg hvordan to av beboerne trasket i tøflene sine fra hver sine leiligheter, med hver sin lunsj, for å spise sammen i allrommet (se figur 13). Det virket uformelt, men som en mer eller mindre fast tradisjon som de delte.

Den fysiske utformingen på bofellesskapet skaper rom for slike uformelle møter. For noen er det ønskelig med fellesarealer tett

Figur 15: Vindmøllebakken, sett oven i fra. Gårdsrommet ligger i midten, og leilighetene er plassert tett i tett, rundt gårdsrommet (Helen & Hard).

på, mens for andre er det fint om man kan velge å oppsøke fellesarealene når det passer. En av informantene sa: “arkitekturen inviterer til å se hverandre, observere hverandre, være nær hverandre, dulte borti hverandre, men den gir også mulighet til å trekke seg unna”.

Vindmøllebakken gir rom for flere preferanser, og beboerne synes selv at prosjektet tilbyr både bokvaliteter og livskvaliteter. En av informantene sa at dette er grunnen til at de ønsker å delta i ulike undersøkelser, eksempelvis denne studien. Beboerne ønsker å formidle deres opplevelse med boformen, og hva man kan lære av

Figur 16: Plantegning av fellesområdene, øverst i bilde, og leilighetene nederst. Leilighetene er i varierende størrelser (Helen & Hard).

det. Fra årsrapporten (2019), ble det også skrevet litt om byggets kvaliteter, med en sammenligning mot den vestnorske byggeskikken *klyngetun* (se figur 15). “Bygget rommer mangfold, møtesteder, egalitet og fellesskap, og bygningen har en menneskelig målestokk (...) I klyngetunet var det ikke ord for dette fordi folk hadde en væremåte som hadde gått i arv og som var innvevd i handlinger. Det var et rytmisk arbeidsfellesskap, der det å gjøre ting sammen var skapende og konfliktdepende” (Vindmøllebakken velforening, 2019).

5.4.5 Vindmøllebakkens organisatoriske struktur

Da en av beboerne ble spurt om Vindmøllebakken ble organisert som et vanlig bofellesskap, ble det fort avklart at det var et mye mer *ambisiøst* borettslag. Bofellesskapet organiseres på samme måte som et vanlig borettslag, men med mye mer fokus på konsensus og demokratisk styringsnivå. En beboer omtalte det som et positivt regnskap, og sa at “du gir, også vet du at du får mer tilbake”. Konflikter skal løses på lavest mulig nivå. Husmøte blir arrangert én gang i måneden, og gjerne kombinert med en fellesmiddag.

Beboerne gir inntrykk av at det er en felles mening for beboerne i Vindmøllebakken. De ønsker demokratiske prosesser, og flat struktur. De vil være innovative, skape samhold og utforske nysgjerrigheten. Ettersom bofellesskapet er relativt nytt, er de fortsatt i en etableringsfase, der ulike ting testes ut. Det som fungerer bra tar de vare på, og det andre skrotes. “Veien blir til mens vi går”, forklarer en av informantene.

5.4.6 Oppsummering av de viktigste funnene fra Vindmøllebakken

Intensjonene bak Vindmøllebakken kommer fra kommersielle aktører, som ville skape et boligprosjekt med fokus på miljømessige, sosiale, arkitektoniske og økonomiske gevinster gjennom delekultur og fellesskap. Beboernes verdier og visjoner har mange fellestrekk med intensjonene bak Vindmøllebakken. Selv om Vindmøllebakken ikke har eksistert lenge, har det allerede blitt etablert gode relasjoner mellom beboerne. Det synes som om det fokuseres i stor grad på å skape et godt fellesskap blant beboerne, og bofellesskapet har ulike metoder for å gjøre dette. Beboerne verdsetter utformingen, og beskriver en god balanse mellom privat, halv-privat og fellesarealer. Det samme gjelder det organisatoriske, der det jobbes mot konsensus. Beboerne opplever en felles forståelse for organiseringen, og hvilke visjon Vindmøllebakken har.

KAPITTEL 6 - DRØFTING

I dette kapitlet vil funnene fra empirikapitlet diskuteres i lys av det teoretiske rammeverket i studien. Kapitlet er delt inn etter forskningsspørsmålene, for å kunne besvare studiens problemstilling avslutningsvis, i neste og siste kapittel. Funnene fra forrige kapitlet vil bli drøftet opp mot forskningsspørsmålene i følgende rekkefølge:

- 1. Hvilke intensjoner ligger bak etablering av kollektive boformer, tidligere og i dag?**
- 2. Hvordan oppleves boformens verdier/visjoner og det relasjonelle, tidligere og i dag?**
- 3. Hvordan oppleves boformens fysiske og organisatoriske struktur?**

I empirikapitlet ble funnene presentert fra de ulike casene hver for seg, mens de her i drøftkapitlet blir behandlet samlet. Dette er gjort for å kunne samle de viktigste funnene, på tvers av kildene.

6.1 Intensjoner bak etablering av kollektive boformer

Forskningsspørsmål 1:

- Hvilke intensjoner ligger bak etablering av kollektive boformer, tidligere og i dag?**

Ifølge Fromm (1991) og Czischke (2018) er kollektive boformer en form for selvstyrt boligmodell, som varierer fra land til land, og ikke minst, innenfor landegrenser, slik som empirikapitlet viser. Disse modellene varierer ut i fra beboersammensetningen og hvilke intensjoner som ligger bak. Beskrivelsen kan overføres til de ulike kollektive boformene fra denne studien. Intensjonene er svært ulike, hvilket kan begrunnes av initiativtakerne bak og deres tilhørende interesser. Empiriske funn peker på at hvert av de ulike kollektive boformene kan forstås som et produkt av sin tid, hvilket vises på intensjonene bak. Intensjonene bak Kollektivet Borettslaget, kom fra et ønske og en sterk ideologi om å

tilrettelegge for yrkesaktive kvinner. Flere kvinner i arbeid, skapte nye strukturer og retninger i samfunnet. Intensjonene bak Borettslaget Kollektivet kan forstås som et svar på disse endringene. Usbl, som var utbygger i Borettslaget Kollektivet, initierte noen år etter etableringen av Friis gate 6. Store deler av inspirasjonen kom fra Kollektivet Borettslaget, men ideologien var ikke like tydelig, utover det å skape et frihet og fellesskap i boform. Intensjonene bak Friis gate 6 var ikke like tydelige eller ideologiske, men tiltrakk seg gjerne beboere som hadde noen av de samme visjonene som i Borettslaget Kollektivet. Intensjonene bak etableringen av Svartlamon, var i all hovedsak politisk drevet. Trehusene og kulturhistorien til området skulle bevares, samtidig som det ble jobbet *mot* en kommersiell boligplan for Svartlamon. Engasjementet skapte et tydelig ideologisk tankesett og intensjon. Empiriske funn tyder på at ideologien er like levende i dag, men i en annen form enn tidligere. Vindmøllebakken, som er studiens nyeste case, kommer i en tid der miljø og sosial bærekraft er mye i fokus. Disse fokusområdene er også grunnpilarene i GbS-modellen som utbyggerne har brukt. Empiriske funn tyder på at intensjonene av å etablere Vindmøllebakken er å svare nåtidens problemstillinger knyttet til miljø og sosial bærekraft, og tilby beboerne en innovativ boligform med fellesskapsløsninger.

Intensjonene kan tolkes på ulike måter, men enkelte interesser går igjen, på tvers av casene. Den viktigste fellesnevneren for intensjonene bak etablering av kollektive boformer er et ønske om å skape et fellesskap, utover det som er å forvente av konvensjonelle boliger. Dette kan sees i lys av definisjonen av kollektive boformer etter Vestbro (2000). En boform, mer kollektiv organisert, enn konvensjonelle boformer. En annen felles intensjon er å ha et boligtilbud for de som ønsker å bo på en alternativ måte. Som en av informantene fra casene påpekte, opplevdes boformen som et pilotprosjekt, som hen var stolt av å være en del av. Den kollektive boformen er noe utenom det vanlige, og informanten ønsker å spre et budskap om at boformen gir livskvalitet- ikke bare bokvalitet.

Empiriske funn tyder på at den kollektive boformens intensjoner varierer ut i fra om det er privat initiert, eller om utbyggerne er kommersielle aktører. Eksempelvis er Vindmøllebakken basert på GbS-modellen, som er en boligmodell beregnet på det kommersielle markedet, da modellen er aktuell for både beboere og utbygger. På den andre siden finnes Svartlamon, som er mer en anti-kommersiell boligmodell. Intensjonene fra Svartlamon, var i regi av enkeltpersoner, eller boligstiftelse, med non-profit-interesse, sammenlignet med de andre casene i studien. Vindmøllebakken og Svartlamon kan sees på

som motsetninger når det kommer til disse konkrete intensjonene. Borettslaget Kollektivet og Friis gate 6 er initiert og planlagt av både interesseorganisasjoner og boligbyggelag med medlemmer. Denne kombinasjonen kan tolkes dithen at intensjonene er basert på flere interesser som imøtekommer ulike behov. Boligbyggelag, med potensielle kjøpere, har sine intensjoner for etablering, på samme måte som interesseorganisasjonene hadde. Slik som Fromm (1991, via Beck, 2019) og Czischke (2018) antyder, er intensjonene og beboersammensetninger avgjørende for hvordan de ulike kollektive boformene fremstår. Denne teorien viser seg å være gjeldende for de ulike casene i denne studien, da de fremstår på nokså ulikt grunnlag.

Fra kapittel 2, rammebetingelser, kunne den historiske gjennomgangen vise til intensjoner om å skape et bedre samfunn og bedre levekår for beboerne, helt tilbake til de første kollektivsamfunnene. Grunnpilarene den gang og i dag, er mye lik hverandre. Å gjøre hverdagen enklere med ulike servicefunksjoner, eller delekultur, er ingen ny idé, men det viser seg at trender og samfunnsendringer påvirker deler av intensjonene bak kollektive boformer til en viss grad. Det er viktig å påpeke at kollektive boformer og delekultur har eksistert lenge. I innledningskapittelet til denne studien, presenteres en undersøkelse av Macic, via Prognosenteret (2018), som argumenterer for at nordmenn ikke har en utpreget interesse for å dele, og i alle fall ikke sine hjem. Likevel, er det noe med historien og utviklingen av kollektive boformer, som peker i en annen retning, slik som en av informantene sammenligner Vindmøllebakken med klyngetun. Nordmenn har fra langt tilbake i tid, delt bolig med flere generasjoner under samme tak. Det kunne være familie, men også bekjente og andre boligtrengende. Den boligpolitiske situasjonen i moderne tid, har medført nye strukturer som har påvirket hvordan vi ønsker å bo. I empirikapitlet presenteres en rapport av Framtidsboliger (2018), som pekte på nordmenns satsning på boligeierskap fremfor leie-kultur, samt frislippet av boligmarkedet på 1980-tallet. Disse to faktorene har medført sterkere intensjoner og en kultur om å eie sin egen bolig, og i tråd med en selvstendighetstrang. Slik har selveier-tradisjonen trolig blitt påvirket, og hatt en effekt på utviklingen og intensjoner bak kollektive boformer i Norge.

6.1.1 Oppsummering og konklusjon på forskningsspørsmål 1

Funnene fra empirikapitlet peker i retning av at intensjonene bak etableringen av de ulike kollektive boformene har sammenfallende intensjoner om å skape en form for fellesskap blant beboerne, og dette skjer blant annet ved å dele noen fellesarealer. Det som skiller de

ulike casene, er hva som ligger bak intensjonene, og hva som driver frem dette engasjementet. Hvorvidt intensjonene bak de kollektive boformene har endret seg over tid, er nokså tydelig, basert på empiriske funn. Intensjonene baserer seg på samfunnsutvikling, og datidens eller nåtidens behov og problemstillinger. Derfor kan casenes intensjoner forstås ut ifra kontekst, og som et svar på, eller en tilpasning til tiden det leves i. Noen kollektive boformer har intensjoner om å tilrettelegge for en spesifikk gruppe med et konkret behov, eksempelvis slik som Borettslaget Kollektivet oppstod, mens andre rettes mer mot det kommersielle markedet med fokus på miljømessige gevinster, som Vindmøllebakken. Svartlamon har på den andre siden intensjoner om å tilby et ikke-kommersielt boligtilbud, samt ivareta kulturhistorien til området. Friis gate 6 fremstår som en kollektiv boform med intensjoner om å tilby fellesskap for helt vanlige folk, uten et utpreget konsept.

6.2 Beboernes erfaringer og opplevelser av verdier/visjoner og det relasjonelle ved boformen

Forskningsspørsmål 2 :

- **Hvordan oppleves boformens verdier/visjoner og det relasjonelle, tidligere og i dag?**

6.2.1 Hvordan oppleves boformens visjoner og verdier?

Jarvis (2015) trekker frem at mange kollektive boformer skapes og utvikles fra en visjon, som videre gir et grunnlag for verdier. Empiriske funn tyder på at denne teorien er overførbar til studien, da flere av de kollektive boformene er etablert på bakgrunn av en form for visjon. Visjonen varierer fra case til case, slik som funn fra empirikapitelet presenterer. Beboere trekker frem både frem personlige og felles visjoner. Som en av informantene fra Vindmøllebakken sa, er en personlig visjon å bo der livet ut, mens beboernes felles visjon er å skape et godt sted å bo i fellesskap. Av personlige visjoner, er det flere beboere på tvers av casene som hadde en visjon om å benytte seg av boformens kvaliteter, som tilgang på barnepass, fellesmiddager og annen hjelp til husholdningsoppgaver. Disse empiriske funnene kan sees i lys av Manzanti (2007) og Marckmann (2009) som beskriver visjoner som ønsker å skape gode og trygge rammer for

barnefamilier. Det er nærliggende å tro at denne visjonen er mest gjeldende for beboere fra Borettslaget Kollektiv og Friis gate 6. Her ble det tilrettelagt for barnehage og fellesmiddager, og mange av de som flyttet inn hadde barn, og flere var aleneforeldre. En slik type boligkvalitet gjør hverdagen lettere, og slik beskriver flere av informantene motivasjonen for å flytte inn, både i Borettslaget Kollektivet og i Friis gate 6. Manzanti (2007) og Marckmann (2009) beskriver også visjoner om å skape balanse mellom privat- og fellesarealer. Denne teorien viser seg å være gjeldende for samtlige av casene, der informantene snakker om myke overganger mellom sine private enheter og fellesarealer. Flere av informantene ønsker å ha et naturlig sted å trekke seg tilbake, uten at det blir for synlig, og samtidig ha tilgang til fellesarealer etter behov. Denne balansegangen bør føles naturlig, da all deltaking er frivillig. Flere av informantene fra Vindmøllebakken forteller om viktigheten av en felles mening og visjon, som dreier seg om miljømessige og sosialt bærekraftige løsninger. Missimer (2015) viser til viktigheten av å ha en felles mening, for et vellykket sosialt bærekraftig system. Det synes som om beboerne fra Vindmøllebakken har en felles enighet om hva bofellesskapet er, og hvordan det skal være. De er innstilt på at ting blir til underveis, og at man må prøve seg litt fram for å finne Vindmøllebakkens visjoner og verdier i enighet. Dette skyldes trolig mye av den lange prosessen med utforming og etablering av prosjektet.

Av totalt femten intervjuer, var det tre informanter som formidlet en konkret visjon om å få større sosial omgang, da den tidligere boligsituasjonen ikke stimulerte dette tilstrekkelig. Det er nærliggende å tro at de aller fleste i denne studien søkte en form for sosial omgang, i større eller mindre grad, selv om det ikke ble nevnt i alle intervjuene. Det er også sannsynlig at en slik type boform tiltrekker beboere som aktivt ønsker å dele tiden sin med andre, og som har et sosialt overskudd. Et interessant funn som ble formidlet under flere av intervjuene, er hvordan eiendomsmeglere undergraver boformen, og neglisjerer at det er bolig med fellesområder. Dette har vært tilfelle i både Borettslaget Kollektivet og i Friis gate 6. Grunnen til dette, kan være at meglere har dårlig erfaring med salg, eller at begreper som “kollektive boformer”, “bofellesskap” eller “kollektiv” er forvirrende for folk. Slik som det nevnes i kapittel to, rammebetingelser, er dette noe som har vært synlig underveis i studien. Det er ingen entydig forståelse for begrepene, spesielt begrepet “bofellesskap”. Det ligger i navnet at det er en form for fellesskap, men mange forbinder det med en omsorgsbolig eller studentkollektiv. Visjonene til informantene i denne studien er likevel tydelig, da de ønsker en boform med fellesskap. Beboere fra Borettslaget Kollektivet, Friis

gate 6 og Vindmøllebakken omtaler boformen som et “bofellesskap”, mens noen av beboere fra Svartlamon omtaler boformen som en “alternativ boform”, og ikke som et “bofellesskap”.

For noen av beboerne fra Svartlamon, er det faktum at det er rimelig å bo her, helt avgjørende. Informantene fra studien forteller om naboer som har nærmest blitt “reddet” av boligtilbudet, da de ikke hadde et annet sted å bo. Visjonene til flere av beboerne er å bo, uten å bo seg ihjel. At det er utelukkende leiekontrakter, er nok en felles visjon for beboerne fra Svartlamon. Visjonen kan tolkes som en økonomisk interesse og visjon, som har en rød tråd med intensjonene bak etableringen av Svartlamon. Denne visjonen er ikke like tydelig blant beboerne fra de andre casene. Noen av informantene fra Borettslaget Kollektivet forteller at de kjøpte seg inn fordi det på det tidspunktet var billig å kjøpe der, men mer som en tilfeldighet. Leilighetene fra Borettslaget Kollektivet, Friis gate 6 og Vindmøllebakken selges på det åpne boligmarkedet, og selges derfor til markedspris.

Empiriske funn viser at innenfor den økonomiske dimensjon, kan det spares noen utgifter på fellesmiddager, samt kjøp og utlån av diverse utstyr. Som Corfe (2019) antyder, kan kollektive boformer legge til rette for en viss delekultur og en form for sirkulær økonomi. En slik modell vil kunne gi økonomiske fordeler, der beboere sparer på utgifter knyttet til diverse utstyr, som kan deles mellom beboerne. Modellen kan også oppmuntre til gjenbruk, reparasjon og generelt lavt ressursbruk. Empiriske funn tyder på at den økonomiske dimensjonen ved kollektive boformer ikke er en påvirkende faktor for hvorvidt folk ønsker å bosette seg slik. Svartlamon er ikke en del av det åpne boligmarkedet, og prisen på leieenheten blir regulert av Boligstiftelsen. Boligstiftelsen ønsker å tilby lav husleie, og dette skyldes i blant annet standarden på leilighetene. En del av prinsippet til noen kollektive boformer, er å tilby noe mindre leiligheter, for å gi litt av arealet til fellesområdene. Mindre leiligheter kan gi lavere kost med hensyn til forbruk, men så betaler beboerne gjerne en høyere felleskostnad for bruk og vedlikehold av fellesarealer. Økonomisk vinning ligger i delekultur, gjenbruk og generelt fokus på lavt forbruk. Det virker ikke som om det foreligger en sterk økonomisk motivasjon for å spare på utgifter, ved å flytte til en kollektiv boform av de som selges på det åpne markedet. Informantene fra studien har ikke et utpreget fokus på økonomi, men bortimot alle har en tydelig interesse for lavt ressursbruk.

Slik som det nevnes over, kan visjoner gi grunnlag for verdier (Jarvis, 2015), og slik kan

beboernes verdier tolkes, på tvers av casene. Beboere har gitt uttrykk for at verdiene kan sees i sammenheng med visjoner, både personlige og felles-visjoner. Eksempelvis har Vindmøllebakken en tydelig visjon som dreier seg om miljømessige og sosialt bærekraftige løsninger. Ettersom denne visjonen stammer fra GbS-modellen og rammene for prosjekteringen, har dette trolig truffet et verdsett hos noen av kjøperne. Marckmann (2009) og Tummers (2017) beskriver også miljømessige verdier, som et viktig fundament og verdsett for flere kollektive boformer. Dette bekreftes av informantene fra Vindmøllebakken, som forteller at de er opptatt av miljøvennlige løsninger, og verdier knyttet til nettopp dette. Verdiene til beboerne i Svartlamon kan også tolkes dit hen at visjoner gir grunnlag for verdier. Svartlamons visjon er tydelig forankret i bevaring området og ideologien bak, og dette har gitt utspring til verdier blant de som bor der. McCamant & Durett (2011) beskriver fokus på konsensus og demokrati som en vanlig verdi i kollektive boformer. Dette viser seg å være gjeldende i alle casene i studien. Beboerne synes å verdsette denne styringsmåten.

En del av funnene fra intervjuene tyder på at det er et skille på hva som er personlige visjoner og verdier, og hva som er boformens felles verdier og visjoner. Av de personlige visjonene og verdiene, tolkes dette som delvis påvirket av boformens intensjoner, og delvis at helt tilfeldige årsaker. Å sette et tydelig skille mellom personlige og fellesskapets visjoner og verdier blir vanskelig, og det tyder på at det påvirkes begge veier, akkurat slik som informantene beskriver at boformen endres etter hvem som flytter inn. Dette taler for at de som tar et aktivt valg om å flytte til en kollektiv boform har en grunnleggende interesse for hva en slik type boform kan gi av både boligkvaliteter og livskvaliteter.

6.2.2 Kollektive boformer som en relasjonell dimensjon

Kjernen i kollektive boformer, er på mange måter felleskap og det å leve sammen Marckmann (2009). Slik beskriver beboerne fra de ulike casene boformen. De bor sammen, men på hver sin måte. Delaktigheten blant beboeren varierer både fra case til case, men også innad i de ulike boformene. Slik som det kommer frem i empirikapittelet, er det ikke alle som vet at de flytter inn til en kollektiv boform, eksempelvis i Borettslaget Kollektivet og i Friis gate 6. Informantene fra disse boformene formidler ulike hendelser med nyinnflyttede som ikke er interessert og nærmest uvitende om fellesskapsløsningene. Noen blir gradvis interessert, mens andre deler ikke samme tankegang, og flytter som følge av det. Det samme beskrives i Vindmøllebakken. Selv om det er et nyetablert bofellesskap, har

det vært tilfeller der noen ikke deler de samme tankene om hvordan ting skal være, og dermed valgt å flytte.

En av informantene fra studien reflekterer rundt hvorvidt boformen kan redusere ensomhet og øke livskvalitet. Det er ikke gitt at de som er ensomme, og ønsker større sosialt nettverk, flytter til en kollektiv boform. Informanten tror at mange av beboerne har et sosialt overskudd og at sosialisering kommer naturlig. Selv om kollektive boformer kan redusere ensomhet, er det ikke sikkert at boformen treffer de som trenger det mest. Det finnes også lite litteratur og forskning på denne problemstillingen. Likevel, påpeker mange av beboerne at kollektive boformer er bra for folkehelsen, og at de føler og tror at flere kan bo slik med positiv effekt. At kollektive boformer er bra for folkehelsen, er naturlig å anta, men det er likevel usikkert om den har en reduserende effekt på ensomhet. Observasjon fra feltarbeidet gav også inntrykk av at beboerne generelt er ressurssterke mennesker, med et sosial overskudd, som passer i en slik boform. Dette taler for at mange av de som velger å flytte inn i en kollektiv boform, ikke er nødvendigvis de som har størst behov for et større sosialt nettverk og utfordringer knyttet til ensomhet.

Et viktig relasjonelt element i kollektive boformer har i mange år vært samlinger knyttet til fellesmiddager. Schmidt skrev i 1991 at fellesmiddagene var en av de viktigste faktorene for trivsel og fellesskap. Både i Borettslaget Kollektivet og Friis gate 6 har dette vært en viktig møteplass i en årrekke, men har blitt betydelig redusert med tiden. Dette beskrives som et savn, spesielt av de som har bodd der lengst. Det synes som om de nyinnflyttede har en annen forståelse for tid og behov, og verdsetter ikke fellesmiddagene i like stor grad. Slik som en beboer påpekt, har det vært en samfunnsendring. Før hadde beboerne mer tid og mindre penger. I dag har beboerne mindre tid, men mer penger. Slike fellesmiddager blir derfor ikke prioritert, til tross for at det kanskje hadde passet fint med en ferdiglaget middag i en travel hverdag (?). Det kan virke som om fellesmiddagens storhetstid er forbi, og at dette er noe Vindmøllebakken har tatt høyde for. De har fellesmiddager før allmøte én gang i måneden, men ikke på ukentlig basis. I Vindmøllebakken skjer de sosiale måltidene mer sporadisk, enten helt tilfeldig eller ved høytider. Et interessant funn er at fellesmiddager blir arrangert tre ganger i uken, og ikke ved høytider i Borettslaget Kollektivet, mens i Vindmøllebakken er det omvendt. Til tross for at fellesmiddager ikke er like vanlig som før, virker det som om beboerne på tvers av casene er enig om at fellesmåltider er en viktig arena for det sosiale og relasjonelle i de kollektive boformene.

Kollektive boformer kan fremme tilhørighet og tilknytning til samfunnet, slik som Sanguinetti (2014) beskriver. Å føle seg som en del av noe, viser seg å være viktig for beboerne i Svartlamon. En av informantene formidler en stolthet som beboerne bærer over å være "Svartlamonitt". Beboerne er stolte av å være en del av stedet, og mye av de relasjonelle forholdene knyttes på grunnlag av dette. Naboskap og vennskap skapes fordi de har en felles forståelse av hva Svartlamon er, og hva det står for. Beboere føler en sterk tilhørighet til stedet, og mange vender stadig tilbake etter de har flyttet. Empiriske funn tyder på at beboerne i Vindmøllebakken føler mye av det samme, da flere av beboerne beskriver en stolthet av å være en del boformen. De prøver å takke ja til alle interesserte som ønsker å lære av boformen, nettopp fordi de ønsker å videreformidle de positive effektene som boformen har for livskvaliteten. De relasjonelle forholdene som har oppstått i Vindmøllebakken er det som gjør at beboerne ønsker å være en del av fellesskapet.

6.2.3 Oppsummering og konklusjon på forskningsspørsmål 2

Både intensjoner, visjoner og verdier er nært påvirket av hverandre, og gir grunnlag for etablering og utvikling av kollektive boformer. De ene påvirker det andre, og dette setter kurs mot hvordan boformen skal bli, og gjerne initiert av både utbygger og beboerne. Erfaringene som skildres av beboerne er påvirket av den kollektive boformen, og de intensjonene som ligger bak. Dette taler for at boformen når ut til potensielle kjøpere som har en foreliggende interesse for hva en slik boform tilbyr. I de casene der boformen blir underkommunisert ved salg, er det mer tilfeldig hvem som flytter inn. Dette kan resultere i positive gevinster, eller fraflytting og en nedgang i aktivitet blant beboerne. De relasjonelle forholdene som oppstår som følge av fellesskapet, er noen av de viktigste grunnene for at beboerne søker en slik boform. Forholdene som oppstår er bekjentskap, naboskap og vennskap. Alle blir ikke like godt kjent med alle, men som en beboer siterte en tidligere beboer og initiativtakerne fra Borettslaget Kollektivet: *"én venn i huset, er bedre enn ti på andre siden av byen"*. Vennskapene som stiftes, er gjerne vennskap som ikke ville funnet sted om det ikke var for boformen. Av samme grunn påpekes viktigheten av en mangfoldig beboersammensetning.

6.3 Beboernes erfaringer og opplevelser av de organisatoriske og fysiske strukturer

Forskningsspørsmål 3:

- **Hvordan oppleves boformens fysiske og organisatoriske strukturer?**

6.3.1 Kollektive boformer som en fysisk dimensjon

Beboerne har ulik erfaring med de fysiske egenskapene til boformen, og er i varierende grad fornøyd med dette. Casene er utformet på ulike tidspunkt, i en periode som strekker seg over nesten 45 år. Ulike idealer har påvirket arkitekturen og utformingen av boformene, og dette vises tydelig i de ulike casene. Borettslaget Kollektivet, som er studiens eldste case, har typiske modernistiske trekk, med sitt enkle og nøktern preg på blokkene.

Beboerne beskriver boligene som gode, men formidler likevel manglende forbindelser mellom blokkene, og fellesarealene. Dette fungerte godt i starten, men ikke like mye i dag. Dette skyldes trolig av flere grunner. En av informantene peker på skalaen, der forholdet mellom antall beboere, fellesareal og fysiske utforming generelt, blir for stor. Avstanden mellom byggene og fellesarealene kan oppleves som en barriere, og medfører at beboerne ikke benytter seg av de ulike kvalitetene. Det er ikke lagt opp til at beboerne må gjennom eller via fellesarealer for å komme seg til sine private enheter, utenom vanlig trappeoppgang etc. Dette kan medføre færre uformelle møter. I tillegg må det påpekes at når oppmøte og bruk av fellesarealer er lavere i dag, enn tidligere, vil skalaen føles for stor, til sammenligning om det var et høyt bruk og aktivitet blant alle beboerne. De sosiale interaksjonene påvirkes i stor grad av den fysiske utformingen (Williams 2005; McCamant & Durrett 2011), og viser seg å ha stor betydning i de ulike casene i denne studien.

Beboerne fra Friis gate 6 synes å være mer fornøyd med utformingen på bofellesskapet, med tanke på antall leiligheter og fellesarealer. Her må alle beboerne gjennom et felles inngangsparti, i nær tilknytning til øvrige fellesarealer og egne private leiligheter. Flere av informantene peker på utforminger, og beskriver den som velfungerende. Men også her, er balansen mellom antall beboere, fellesarealer og fysisk utforming et tema som beskrives av en av informantene. Selv om det er viktig med god tilgang på fellesarealer, kan det bli for mye av det gode. Friis gate 6 har gjennom årene endret funksjonene til de ulike rommene, etter innspill og ønsker fra beboerne. De har forsøkt å tilpasse seg tiden, og pusset opp flere

av rommene. Dette har medført økt bruk av fellesarealene. Dette taler for at det er viktig å tilpasse seg tiden for å opprettholde aktivitet i boformens kvaliteter.

Av fellesarealer, er det i hovedsak toalett og bad som deles blant beboerne i Svartlamon. Å dele sanitæranlegg med naboene sine, beskrives som relasjonsbyggende av en av informantene. Toalett og bad er ikke like mye brukt som øvrige oppholdsrom, og står gjerne tomme store deler av dagen. Ved å dele disse rommene, kreves det mindre ressurser, som er i tråd med Svartlamons ideologi. Samtidig skapes det en arena, der naturlig interaksjon blant naboer oppstår. Utenom de sanitære forholdene, deles bakgård og trappeoppgang med naboer. Etersom Svartlamon utelukkende består av leie-enheter, er det ingen som eier areal. Dette gir muligheter for beboerne å benytte seg av arealer som tilhører fellesskapet, eksempelvis hager og andre grønne strukturer. At hele Svartlamon tilhører fellesskapet, kan påvirke hvordan opplevelsen av de fysiske strukturene, til sammenligning om området bestod av eie-enheter. Det er nærliggende å tro at dette ville skapt et skarpere skille mellom hva som var privat og felles, enn den mer flytende strukturen som er i dag. Dersom Svartlamon hadde vært en del av det åpne boligmarkedet, hadde antagelig standarden på boligene også vært av en annen karakter. Slik standarden på boligene er i dag, er det som gir rimelig husleie. Dette gir igjen mer frihet til å gjøre andre ting.

Samtlige av beboerne fra Vindmøllebakken formidler positive erfaringer knyttet til hvordan leilighetene er utformet, i balanse med fellesarealene. Det var flere av informantene som i forkant av flytting, ønsket en mindre leiligheten eller bolig, og fikk dette ved å flytte til Vindmøllebakken. Det er flere sider ved utformingen til Vindmøllebakken som beskrives av beboerne som godt gjennomtenkt. Beck (2019) beskriver hvordan de beste løsningene kan komme av samarbeid mellom arkitekter og beboerne. Medvirkning var et viktig virkemiddel i utformingen av de fysiske egenskapene i Vindmøllebakken (Eldøy, 2019). Potensielle beboere fikk delta i ulike workshops, og fikk påvirke til en viss grad hvordan utformingen skulle ta form. Empirisk funn tyder på at beboerne er godt fornøyde med utformingen, og balansen mellom privat, halv-privat og fellesarealer. Overgangene er myke og gir rom for fleksibel bruk av boformen. Dette skyldes trolig til en viss grad av medvirkningsprosessene, da dette medførte et viss eierskap over prosjektet.

6.3.2 Kollektive boformer som en organisatorisk dimensjon

Det er mange fellestrekk om hva som angår organisering på tvers av casene, og boformene må forholde seg til hvordan lovverket setter rammer for bofellesskap og boligstiftelse med leieforhold. Alle har et eget styre, med allmøter/husmøter, og en form for et demokratisk styringssett. Kollektive boformer får ofte bistand fra andre aktører, med hensyn til for eksempel regnskap og andre administrative oppgaver (Czischke 2018: 11), men det jobbes mot å ordne og løse andre oppgaver på lavest mulig nivå. Både Svartlamon og Vindmøllebakken, peker på konsensus, og hvordan det jobbes mot å oppnå enighet blant alle beboerne. Dette fungerer ikke alltid i praksis, men det virker som om beboerne har en forståelse for at å oppnå fullstendig konsensus er utfordrende. McCamant & Durett (2011) beskriver fokus på konsensus og demokrati som en vanlig verdi i kollektive boformer. Dette viser seg å være gjeldende i alle casene i studien, og beboerne synes å verdsette denne styringsmåten. Størrelsen på de kollektive boformene påvirker organiseringen, da det blir vanskeligere å involvere alle parter når størrelsen er stor, slik som Foldager & Dyck-Madsen (2002) argumenterer. Dette er tilfelle i både Borettslaget Kollektivet og Svartlamon, som er casene med flest beboere. Informanter fra begge casene formidler utfordringer knyttet til prosesser der alle skal inkluderes. Opplevelser og erfaringer knyttet til den formelle organiseringen i boformen, er ikke det tema som blir vektlagt mest blant beboerne. Det synes som om beboerne på tvers av casene er generelt fornøyd med styringssettet og de organisatoriske strukturene. De har en innstilling om at det setter noen rammer for boformen, som er viktig, men som ikke påvirker hverdagen i særlig stor grad.

Fra intervjuene i Borettslaget Kollektivet og Friis gate 6 kommer det frem at organisering av ulike området har måttet bli testet ut, og endret på underveis. Eksempelvis har det blitt ansatt vaskepersonell til å vaske fellesarealer, etter en prøveperiode med fordeling av vasking blant beboerne. Dette fungerte ikke slik som tenkt, og arbeidet ble delegert til profesjonelle aktører. Dette medførte mindre uenigheter om hvordan dette skulle organiseres. I Borettslaget Kollektivet har det også vært ansatt personer til å drifte beboercafeen "Camilla", med varierende resultat. Boligstiftelsen i Svartlamon er antakeligvis noe synlig som et styrende organ, ettersom det er de som leier området og forvalter boligene, til sammenligning av styret i de andre casene.

Av hva som organiseres utover det formelle, er det en større forskjell mellom casene i denne studien. Vindmøllebakken har høy aktivitet knyttet til sosiale aktiviteter som

fellesturer, konserter og lignende. Det finnes et stort mangfold av grupper som beboerne kan delta i, knyttet til organisering i boformen, eller aktiviteter i regi av boformen. Dette medfører høy grad av oppmøte og delaktighet, som igjen skaper en arena for relasjonelle forhold. De andre casene har også slike grupper, men i noe mindre grad. Disse gruppene er viktig for å delegere ansvar blant beboerne, og skaper et ikke-hierarkisk system. Gruppene danner grunnlag for sosial og demokratisk organisering, slik som Beck (2019) foreslår. Som tidligere nevnt, er det forskjell på hvordan fellesmiddager blir arrangert, der Vindmøllebakken har færre fellesmiddager på ukentlig basis, men gjerne middager knyttet til høytider og lignende. I de andre casene blir det ukentlig organisert fellesmiddager, men med en betydelig nedgang i oppmøte og interesse. Det er ikke fellesmiddager av denne typen i Svartlamon, da det ikke er fellesarealer som tilrettelegger for dette. Beboerne hadde heller ikke fokus på dette.

6.3.3 Oppsummering og svar på forskningsspørsmål 3

De empiriske funnene viser at den fysiske utformingen påvirker beboerne i ulik grad. Det kan tyde på at ulike byggeidealer og oppfatninger knyttet til den konkrete arkitektoniske utformingen har endret seg. Det som ble ansett som tidsriktig tidligere, er ikke like velfungerende i dag. Trender og oppfatninger endres stadig, og det er ikke alle casene som har tilpasset seg tiden i like stor grad. Det kan tolkes dit hen at det er viktig at det er rom for å kunne endre på fellesarealenes funksjoner, for å kunne opprettholde en viss aktivitet blant beboerne. Boformens fellesrom oppleves som viktig, der beboere med fellesinteresser kan skape relasjoner. De uformelle møtene har stor innvirkning på beboerne, og synes å ha en trygghetsskapende effekt. Utformingen på de selvstendige leilighetene varierer, og beboerne har flere personlige preferanser som imøtekommes. De formelle organisatoriske egenskapene i de kollektive boformene har mange fellestrekk, og det synes ikke å påvirke beboerne i veldig stor grad. Lovverket setter rammer for formell organisering, som aktører og beboere må forholde seg til. Organisering av aktiviteter er mer varierende på tvers av casene. Det kan tyde på at nyetablerte boformer har ved oppstart mer drivkraft og entusiasme blant beboerne, enn de som har eksistert over en lenger periode. Hvorvidt dette skyldes at beboerne som flytter inn ved oppstart har en mer kollektiv forståelse og mening om boformen, enn beboersammensetningen etter en viss periode, er uklart.

6.4 Dimensjonene kobles sammen gjennom tilhørighet og engasjement

Beck (2019) argumenterer for hvordan kollektive boformer kan imøtekomme ulike behov, i ulike faser i livet. Eksempelvis ved sorg eller skilsmisser. Dette bekreftes av flere av informantene, på tvers av casene. I perioder i livet, har boformen gitt en støtte og trygghet som har økt livskvaliteten. De som søker denne type boform har på forhånd tatt et valg om visjoner og verdier, og hva boformen kan tilby (Marckmann 2009; Foldager & Dyck-Madsen 2002). Noen av informantene i denne studien visste på forhånd hva boformen kunne tilby og hvordan den kunne fungere, mens for andre var det mye mer tilfeldig. Visjonene og verdiene har blitt til underveis, og tilhørigheten har kommet gradvis. De ulike dimensjonene ved kollektive boformer har myke overganger, da ulike faktorer avhenger og påvirkes av hverandre. Eksempelvis påvirker den fysiske dimensjonen i stor grad hvordan den relasjonelle dimensjonen tar plass. Boformen skaper følelser av tilhørighet og engasjement, og de ulike dimensjonene kan forstås som en helhet.

6.5 Er kollektive boformer et sosialt bærekraftig system?

Kollektive boformer kan forstås som et helhetlig system som skal fungere på et relasjonelt, organisatorisk og fysisk plan. Den kollektive boformen berører spesielt hva som angår det relasjonelle og sosiale. Slik kan boformen tolkes som et sosialt bærekraftig system, da definisjonen berører blant annet temaer knyttet til trygghet, tilhørighet og sosial interaksjon. Empiriske funn viser at beboerne opplever dette. Missimer (2015) trekker frem hvordan et vellykket system kan fungere, med fokus på følgende fem kriterier: tillit, felles mening, mangfold, kapasitet for læring og kapasitet for selvorganisering. *Tillit* kan sees i de ulike casene, da de lener seg på hverandre, og beboerne bidrar med ulike egenskaper og ressurser til ulike formål. *Felles mening* rettes mot personlige- og felleskapets visjoner og verdier. Det kan tyde på at de ulike casene har en varierende grad av felles mening blant beboerne. Dersom skalaen på boformen blir for stor, synes det å være vanskelig å samle beboerne rundt felles visjoner og verdier. Dette er noe synlig i eksempelvis Borettslaget Kollektivet, da det har vært utfordringer med å få med nye beboere. *Mangfold* er noe som de fleste informantene påpeker som viktig. Mangfold i alder, livssituasjon og etnisitet er viktig for å skape kreative og gode løsninger. De ulike casene synes å ha et relativt godt mangfold, men med noen overrepresenterte grupper. *Kapasitet for læring* er et kriterium som viser seg i varierende grad. Noen av casene har tilpasset seg tiden, eksempelvis i Friis gate 6. Der har fellesrommene blitt pusset opp, og fått nye funksjoner. Dette har økt

aktiviteten, og viser at tilpasning er viktig for fellesskapet. *Kapasitet for selvorganisering* er synlig i samtlige av casene, da dette er mye av konseptet til kollektive boformer.

Selvorganisering gir rom for rask handling, og løsninger på lavest mulig nivå, slik som Vestbro (2000) beskriver kollektive boformer. Selvorganiseringer skjer på ulike måter, men det kan tyde på at hver av casene har med tiden funnet en egnet måte som er tilpasset akkurat deres boform og beboerne. De ulike kollektive boformene kan forstås som velfungerende sosialt bærekraftige systemer, ettersom boformen synes å gi positive erfaringer til beboerne.

KAPITTEL 7 – KONKLUSJON OG AVSLUTNING

7.1 Oppsummering, konklusjon og avsluttende refleksjoner

Denne studien har tatt for seg fenomenet kollektive boformer, med Borettslaget Kollektivet, Friis gate 6, Svartlamon og Vindmøllebakken som case. Gjennom tre forskningsspørsmål har det blitt undersøkt hvilke intensjoner som ligger bak boformen, og hvordan visjoner og verdier, det relasjonelle, fysiske og organisatoriske oppleves for beboerne som bor i de ulike casene. Casene har både fellestrekk og ulikheter. De empiriske funnene har dannet grunnlaget for drøftetekapittelet, som har som hensikt å besvare studiens problemstilling:

Hva kan vi lære av kollektive boformer, hvordan har disse endret seg over tid, og hvilke muligheter gir boformen til byutvikling i Norge?

Forrige kapittel drøfter kollektive boformer som en helhet, der funn fra denne studien viser sammenhengen mellom boformens visjoner/verdier, det relasjonelle, de fysiske egenskapene og de organisatoriske strukturene. De ulike dimensjonene har myke overganger, og påvirkes av tiden, trender og beboersammensetningen. Det synes som om boformen generelt skaper svært positive erfaringer og opplevelser blant informantene fra denne studien. Mange bor der lenge, ofte lenger sammenlignet med andre borettslag. Dette taler for at kollektive boformer er et godt sted å bo. Sett i lys av dagsaktuelle problemstillinger knyttet til bolig- og byutvikling, kan kollektive boformer være en del av løsningen. Konklusjonen vil oppsummere de viktigste funnene, og besvare studiens problemstilling i tre deler, slik som problemstillingen er bygget opp. Videre vil det bli gitt noen argumenter for hvorfor og hvordan best legge til rette for kollektive boformer, som en del av fremtidens by- og boligutvikling.

7.1.1 Hva kan vi lære av kollektive boformer i Norge?

Det er mye å lære av kollektive boformer, da boformen synes å fungere godt for mange. Forrige kapittel drøftet ulike dimensjoner slik boformen kan forstås. En av de mest fremtredende funnene er at flere av de kollektive boformene er etablert som følge av en sterk ideologisk tanke, eller en visjon. Visjonene setter rammer for hvordan boformen skal være. Av disse kan vi lære at de ofte bygger på trender og samfunnsaktuelle temaer, som eksempelvis avlastning i hverdagen for yrkesaktive kvinner på 1970-tallet, eller miljø og sosial bærekraft, slik som det er i dag. Her må det påpekes at veldig tydelige trender kan fort bli veldig tidsavhengige, spesielt hvis de påvirker flere dimensjoner i boformen, som den fysiske dimensjonen. Det som fungerer veldig godt i en periode, fungerer ikke nødvendigvis like godt når samfunnets behov endrer seg. Det kan tyde på at boformer som er mer tidløse planlagt, eller uten tydelig konsept, fungerer like godt, spesielt dersom det er rom for å tilpasse seg etter behov.

Å la beboerne styre utvikling og form, synes å ha positive innvirkninger på fellesskapet. Kollektive boformer synes å ha svært positive effekter på ulike typer beboeres hverdag. Med dette menes at boformen treffer flere ulike lag i samfunnet, uavhengig av alder, etnisitet og livssituasjon. Menneskene som bor i kollektive boformer synes å ha et sosialt overskudd, og en søken etter det gode liv. De ønsker bevisst å tilbringe tid i fellesskap med naboer, og dra nytte av hvilke kvaliteter som boformen kan tilby. Disse kvalitetene varierer fra case til case, men kan være deling av utstyr, servicefunksjoner, fellesmiddager eller generelt sosialt samvær.

Av den relasjonelle dimensjonen kan vi lære at det er det sosiale som er på mange måter kjernen i kollektive boformer. Det viser seg at det er svært viktig at det blir tilrettelagt for dette, i form av sosial arkitektur og fellesareal som stimulerer sosial kontakt, men som også gir rom for å trekke seg tilbake. Beboerne formidler en opplevelse av trygghet, som følge av de relasjonelle forholdene. Boformen bidrar til et større sosialt nettverk, der beboerne kan benytte seg av de ulike ressursene som fellesskapet tilbyr. Beboerne føler at de bidrar med noe, som er en viktig lærdom. Det å føle seg ønsket og nyttig, er en viktig livskvalitet.

For å oppsummere kort og konkret, presenteres fem punkter som etter egen oppfatning er det viktigste vi kan lære av kollektive boformer. Denne informasjonen kan gi relevante argumenter for hvorfor og hvordan kollektive boformer burde ta større del i norsk boligkontekst.

Mangfold	Mangfold i alder, livssituasjon, etnisitet, etc. pekes på som viktig blant beboerne. Ingen ønsker å bo blant helt likesinnede. Mangfold gir også mangfold i ressurser i boformen, som gir flere muligheter.
Størrelse/skala	Størrelsen på de kollektive boformene er varierende, og det synes å ha en innvirkning på fellesskapet. Blir boformen for stor, er det større utfordringer for å nå ut til alle beboerne. Balansen mellom antall leiligheter og fellesarealer må planlegges godt.
Beboerstyrt utvikling	Å la beboerne medvirke og styre utviklingen har stor betydning for fellesskapet. Slik kan også mangfoldet blant beboerne og ressurser brukes optimalt. Åpne rammer for hva som skal ta plass av aktiviteter og organisering, tyder på å ha positiv effekt.
Sosial arkitektur	Utforming og arkitektoniske strukturer har mye betydning for hvordan de relasjonelle forholdene utarter seg. Studiens caser som har lagt til rette for større grad av interaksjon, gir inntrykk av bedre samhold blant beboerne. Det er likevel viktig å utforme boformene slik at det oppleves naturlig å kunne trekke seg tilbake. Med hensyn til fellesarealene, tyder det på at det er viktig å kunne endre på rommenes funksjon etter beboernes ønske. Interesser og behov endres med tiden, og for å opprettholde en ønsket aktivitet, er det viktig å tilpasse etter hvem som bor der.
Boformens visjon i tiden	Flere av de kollektive boformene er skapt av en visjon, som er festet i datidens trender. Ulike bevegelser som er eller var aktuelle, påvirker måten vi tenker at vi skal bo og leve på. Dette reflekteres i ulike boformer, og har trolig en effekt på hvordan boformene når ut til potensielle beboere. Dette kan være en viktig faktor i hvordan skape interesse for boformen.

7.1.2 Hvordan har kollektive boformer endret seg over tid?

Denne studien har gjennomgått endringer av kollektive boformer fra en periode på nesten 45 år, og de viktigste endringene er hvilke intensjoner og visjoner som ligger bak hver enkelt kollektive boform. Disse varierer ut i fra kontekst, som igjen påvirker beboerne som velger å bo slik. Kollektive boformer har lenge eksistert i ulike former, og kan spores langt tilbake i norsk boligkontekst. Som det nevnes over, har ulike samfunnsendringer påvirket måten vi bor og lever på. Det å bo flere sammen, er i seg selv ikke noe nytt. Historien har påvirket hvordan vi tenker på bolig, og frislippet av boligmarkedet på 1980-tallet medførte antageligvis en større selvstendighetstrang blant nordmenn. Dette har trolig medført at flere ønsker å eie sin egen bolig, med klare rammer på hva som er privat og eventuelle fellesarealer. En annen viktig endring av boformen, er hvordan beboerne forholder seg til boformens kvaliteter. Som en av informantene fra studien påpekte, hadde beboerne mer tid før. De tilbrakte fritiden sin, sammen med andre beboere, i boformens fellesarealer, var med på fellesmiddager og andre aktiviteter i regi av boformen. I dag, har beboerne mindre tid til rådighet, som påvirker bruk av fellesarealer og fellesmiddager. Som det nevnes i kapittel to, rammebetingelser, finnes det i dag boformer som mener de har tilpasset seg disse samfunnsendringene, slik som Selvaag Pluss. Likevel, er det noe med studiens boformer som etter egen oppfatning virker mer sosialt bærekraftig. Aktivitet og organisering er basert på dugnad og frivillighet. Det kan tyde på at det er dette som tiltrekker mennesker som ønsker å yte til fellesskap, og som holder hjulene i gang. Det kan tyde på at det er svært viktig å kommunisere boformen slik det er, for å tiltrekke seg de type mennesker som ønsker å yte, samt ønsker å være en del av fellesskapet.

Kollektive boformer har endret seg over tid, men én ting står likevel uendret. Det sosiale i kollektive boformen, er, og har vært, den mest grunnleggende verdien, uavhengig av type kollektiv boform. Funn fra studien, viser også hvor viktig det sosiale er for beboerne, og kanskje spesielt det siste året, som følge av covid-19. Mange har kjent på følelsen av ensomhet generelt i samfunnet, og i en slik tid er det viktig å vite at det er noen som passer på.

7.1.3 Hvilke muligheter gir kollektive boformer til bolig- og byutvikling i Norge?

Slik som Schmidt skrev i 1991, er det antakeligvis en større etterspørsel etter kollektive boformer enn det markedet tilbyr i dag også. Kollektive boformer er viktig å undersøke fordi det oppleves som et godt sted å bo for mange, og det svarer på mange av problemstillingene innen bo- og byutvikling. Kollektive boformer gir muligheter for et bredere boligtilbud som treffer flere lag i samfunnet. Boformen gir muligheter til byutvikling, som konvensjonelle boliger ikke gir. De mest fremtredende mulighetene blir presentert herunder:

Lavere ressursbruk	Kollektive boformer gir muligheter for å bo på alternative måter, og samtidig imøtekomme fremtidens behov. Med hensyn til høy arealutnyttelse og fortetting, kan kollektive boformer tilrettelegge for mer kompakt byutvikling. Mindre private enheter og delekultur kan kreve mindre areal og ressurser.
Bedre livskvalitet	Kollektive boformer <i>kan</i> redusere ensomhet, som følge av boformens tilrettelegging for fellesskap og sosial interaksjon (men dette er lite studert). Samboerskap reduserer følelsen av ensomhet, og kollektive boformer tilbyr alternative måter å bo sammen på. Dette kan ha positive effekter på samfunnet, sett i et folkehelseperspektiv.
Et bredere boligtilbud	Som en del av et mer inkluderende boligmarked, gir kollektive boformer muligheter til de som ønsker å bo annerledes. Dette kan være ønske om å leie, fremfor eie, bo sammen med andre, dele ett eller flere fellesarealer, eller tilrettelegging av husholdningsoppgaver. Kollektive boformer gir muligheter som tar vare på flere i samfunnet.

7.2 Studiens bidrag og forslag til videre forskning

Kollektive boformer er et aktuelt tema å undersøke ytterligere, da det er begrenset med tilgjengelig vitenskapelig forskning på temaet, og det synes å være en økt interesse for boformen i samfunnet. Underveis i denne studien har det dukket opp relevante perspektiver og annen informasjon som kunne vært interessant å undersøkt videre. Eksempelvis hadde det vært interessant å vite mer om hvordan beboerne fra de ulike casene opplever boformen, og gjerne i form av en kvantitativ undersøkelse for å samle flere perspektiver. Mitt ønske med denne studien er å øke forståelse for kollektive boformer, slik at norsk boligsektor kan bli bedre og mer inkluderende. Kunnskapen og erfaringene som presenteres i denne studien gir en pekepinn på den positive effekten boformen har på beboerne. En nyere studie om noen år, vil kunne vise effekten av de nyeste etablerte kollektive boformene som nå er under utbygging eller planlegging.

LITTERATURLISTE

- Anderssen** (2020). Borettslag. Hentet 09.10.2020 fra: <https://snl.no/borettslag>
- Barron, L., & Gauntlett, E.** (2002). Housing and sustainable communities indicators project. Stage 1 report – Model of social sustainability.
- Baumberger, B.** (2016). Frp vil «legge ned» Svartlamon. Hentet 10.10.2020 fra: <https://www.adressa.no/nyheter/trondheim/2016/06/28/Frp-vil-%C2%ABlegge-ned%C2%BB-Svartlamoen-12962693.ece>
- Beck, A. F.** (2019). What Is Co-Housing? Developing a Conceptual Framework from the Studies of Danish Intergenerational Co-Housing. *Housing, Theory and Society*. 37(1) 40-64.
- Beddall, T., G.** (1976). Godins Familistère. *Architectural Design*. (7).
- Boyer, R. H. W. & Leland, S.** (2018). Co-Housing for Whom? Survey Evidence to Support the Diffusion of Socially and Spatially Integrated Housing in the United States. *Housing Policy Debate*. 28 (5) 653-667.
- Bramley, G.** (2011). The social dimension of sustainable development: Defining urban social sustainability. *Sustainable development*. 19 (5)
- Burettlagslova** (2006) *Lov om burettslag*. (LOV-2003-06-06-39) Hentet 06.12.2020 fra <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-06-06-39>
- Corfe, S.** (2019). A Solution to the Housing Crisis? *The Social Market Foundation*. ISBN: 978-1-910683-57-6
- Czischke, D.** (2018). Collaborative Housing and Housing Providers: Towards an Analytical Framework of Multi-Stakeholder Collaboration in Housing Co-Production. *International Journal of Housing Policy*. 18 (1) 55-81.

- Durrett, C.** (2005). *Senior Cohousing: A community Approach to Independent Living*. Canada: New Society Publishers.
- Eckersberg** (2018). Å bo i fellesskap. Hentet 11.10.2020 fra: <https://arkitektur-n.no/artikler/a-bo-i-fellesskap>
- Eldøy, J.** (2019). *Brukermedvirkning i bofellesskap –En casestudie av pilotprosjektet Vindmøllebakken*. Masteroppgave. Ås: Norges miljø- og biovitenskapelige universitet.
- Eliassen, R. & Terjesen W.** (1978). *Bokollektiver*. NIBR arbeidsrapport nr. 1/1978, Oslo
- Foldager, I., & S. Dyck-Madsen** (2002). *Munksøgård En Økologisk Bebyggelse Ved Roskilde. Erfaringsopsamling Og Anbefalinger*.
- Framtidsboliger** (2018). *Referat fra debattmøtet. Hvordan er det egentlig å bo i et bofellesskap?* Oslo kommune, ByKuben. Framtidsboliger.
- Gaining by sharing** (2020). Hva er Gaining by Sharing. Hentet 12.10.2020 fra: <http://www.gainingbysharing.no/modellen/>
- Ganer, S.** (2016). *Fremtidens Bofællesskaber i Funktionstømte Bygninger I Storbyen, Provinsbyen Og På Landet*. Copenhagen, Denmark: Dansk Bygningsarv and Ministry of Transport, Building and Hosuing.
- Hanssen, G. S., Hofstad, H., Saglie, I.-L., Næss, P. og Røe, P. G.** (2015). *Kompakt utvikling - Muligheter og utfordringer* (s. 13-25). Oslo Universitetsforlag.
- Harvey, D.** (2009). *Cosmopolitanism and the Geographies of Freedom*. Columbia University Press. New York.
- Hayden, D.** (1976). *Seven american utopias. The Architecture of Communitarian Socialism 1790-1975*. The MITPress.

- Helle, K., Eliassen, F.-E., Myhre, J., E., Stugu, O., S.** (2006). *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*. Pax Forlag A/S. Oslo.
- Hubbard, P., R. Kitchin, B. Bartley, & D. Fuller** (2005). *Thinking Geographically: Space, Theory and Contemporary Human Geography*. Continuum. New York.
- Husleieloven** (2000) *Lov om husleieavtaler*. (LOV-1999-03-26-17) Hentet 06.12.2020 fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-03-26-17>
- Jarvis, H.** (2015). Towards a Deeper Understanding of the Social Architecture of Co-Housing: Evidence from the UK, USA and Australia. *Urban Research and Practice* 8:1: 93–105. Routledge, Taylor and Francis Group.
- Jakobsen, P., & H. G. Larsen.** (2018). “An Alternative for Whom? The Evolution and Socio- Economic of Danish Cohousing.” *Urban Research & Practice*. 12 (4) 414-4
- Johannessen, A., Tufte, P. A. & Christoffersen, L.** (2016). *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode* (5. utgave). Oslo: Abstrakt Forlag AS
- Kili, T, & Skeie, J.** (1998). *Pionèr i 50 år: USBL fra selvbygging til økologi: 1948-1998*. Oslo: Boligbyggelaget USBL.
- Kristoffersen, L., B.** (2017). *Kollektivet Bergsligata 13*. Trondheim: Kolofon forlag.
- Lange, T. & Wahl Ekedahl, W.** (2016). *Fra servicehus til dugnadsfelleskap. Borettslaget Kollektivet 1976-2016*. Gaidaros forlag.
- Langkilde, H., E.** (1970). *Kollektivhuset – en boligforms utvikling i dansk arkitektur*. København, Dansk Videnskabs forlag
- Lotteri- og stiftelsestilsynet** (2019). Boligstiftelser. Hentet fra: <https://lottstift.no/nb/stiftelser/temasider-for-stiftelser/boligstiftelser/> (09.10.2020)

- Lønnå, E.** (2019). Den nye kvinnebevegelsen i 1970-årene. Hentet 19.09.2020 fra:
<https://www.kvinnehistorie.no/artikkel/t-780>
- Løvstakken, E.** (1999). *Borettslaget Kollektivet 1976-1996. Et boligeksperiment for framtida*. Rapport fra en undersøkelse. Husbanken. USBL.
- Macic, N.** (2019). Sharing is not caring for Norwegians. Homeownership vs co-living. Hentet 09.10.2020 fra:
https://my.eventbuiizz.com/assets/directory/document_1568628299.pdf
- Madsen, L. V.** (2012). *Sociale og praktiske fællesskaber – et blik på bofællesskaber og boligplanlægning i dag*. Roskilde Universitet.
- Manzanti, B.** (2007). Choosing Residence, Community and Neighbours – Theorizing Families' Motives for Moving. *Geografiska Annaler*. 89 (1) 53-68.
- Margolis, D., and D. Entin.** (2011). Report on Survey of Cohousing Communities 2011. *Cohousing Association of the United States (Coho/US)*.
- Marckmann, B.** (2009). *Hverdagslivets Kritik: Økosamfund I Danmark*. Københavns Universitet. PhD. Sociologisk Institut Copenhagen.
- Missimer, M.** (2015). Social Sustainability Within the Framework for Strategic Sustainable Development. Blekinge Institute of Technology. *Doctoral Dissertation Series No. 2015:09*.
- Norge Nå** (2019). 7. februar 2019. Svartlamon boligstiftelse (intervju). NRK.
- Ragin, C.C.** (1987) *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. University of California Press.

- Regjeringen** (2016). *Sirkulær økonomi*. EØS-notat. Hentet 27.08.2020 fra:
<https://www.regjeringen.no/no/sub/eos-notatbasen/notatene/2015/des/sirkular-okonomi/id2470468/>
- Ruiu, M. L.** (2016). *The Social Capital of Cohousing Communities*. Hentet 20.07.2020 fra: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0038038515573473>
- Sanguinetti, A** (2014). Transformational practices in cohousing: Enhancing residents' connection to community and nature. *Journal of Environmental Psychology*. 40. 86
- Sargisson, L.** (2012). Second-Wave Cohousing: A Modern Utopia?. *Utopian Studies*. 23 (1) 28-56.
- Schmidt, L.** (1991). *Boliger med nogo attåt - nye bofellesskap i et historisk perspektiv*. Oslo. Husbanken.
- Schmidt, L.** (2002). *Nye boliger med "nogo attåt"*. Service, mangfold og fellesskap. Oslo. Husbanken.
- SSB** (2020). Flere bor alene. Hentet 10.10.2020 fra:
<https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/flere-bor-alene>
- SSB** (2017). Bolig og nærmiljø. Hentet 10.10.2020 fra: <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/bolig-og-naermiljo>
- Standal, K.** (2019). Hvorfor hører vi så lite om Svartlamon? Hentet 30.10.2020 fra:
<https://www.harvestmagazine.no/pan/hvorfor-horer-vi-sa-lite-om-svartlamoen>
- Storbykonferansen** (2020). *Den delte byen. Mot en mer mangfoldig boligsektor*. Beboer- og nabolagsdrevet by-og boligutvikling v/ Ole Pedersen. OsloMet/ NIBR
- Svartlamon** (2020). Vil du bo på Svartlamon? FlyKo. Hentet 10.10.2020 fra:
<https://svartlamon.org/vil-du-bo-pa-svartlamon/>

Svartlamon boligstiftelse (2018). *Vedtekter for Svartlamon boligstiftelse*.

Sæther (2008). Prisrekord på boliger. Hentet 12.09.2020 fra: <https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/artikler-og-publikasjoner/prisrekord-paa-boliger>

Thorsen, K. og Clausen, S.-E. (2009). Hvem er de ensomme? Hentet 01.11.2020 fra: <https://www.ssb.no/a/samfunnsspeilet/utg/200901/14/>

Tjora, A. H. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (3. utg. utg.). Oslo: Gyldendal akademisk

Torres-Antonini, M. (2001). *Our Common House: Using the Built Environment to Develop Supportive Communities*. University of Florida.

Trondheim kommune (2018). *Vedtekter for Svartlamon boligstiftelse*. 2001. Trondheim kommune, 2018.

Tummers, L. (2017). Learning from the Co-Housing Initiatives. Between Passivhaus Engineers and Active Inhabitants. *Architecture and the Built Environment* (14)

Vedel-Petersen, F, Jantzen, E., B. & Ranten, K. (1988), *Bofællesskaber: En eksempelsamling*. SBI-rapport, nr. 187, SBI forlag, Hørsholm.

Vestbro, D. U. (2000). From Collective Housing to Cohousing - A Summary of Research, *Journal of Architectural and Planning Research*, 17(2): 164-178

Vestbro, D. U. (2010). *Living together - Cohousing Ideas and Realities Around the World*. Proceedings from the international collaborative housing conference in Stockholm 5-9 May 2010. Stockholm: Division of Urban and Regional Studies, Royal Institute of Technology in collaboration with Kollektivhus NU.

Vindmøllebakken velforening (2019). Vindmøllebakken. Årsrapport 2019.

Williams, J. (2005). Designing Neighbourhoods for Social Interaction: The Case of Cohousing. *Journal of Urban Design*. 10 (2) 195-227.

Williams, J. (2008). Predicting an American Future for Cohousing. *Futures*. 40 (3) 203

FIGURLISTE

Figur 1: Forfatters egen

Figur 2: Forfatters egen

Figur 3: Schmidt, L. (1991). *Boliger med nogo attåt - nye bofellesskap i et historisk perspektiv*. Oslo. Husbanken.

Figur 4: Schmidt, L. (1991). *Boliger med nogo attåt - nye bofellesskap i et historisk perspektiv*. Oslo. Husbanken.

Figur 5: Stokland, E. (2018). Ikke som alle andre borettslag. Hentet 09.11.2020 fra: <https://magasin.oslo.kommune.no/byplan/ikke-som-alle-andre-borettslag#gref>

Figur 6: Privatmegleren (2020). Lys og innbydende 3 roms. Hentet 09.11.2020 fra: <https://www.privatmegleren.no/alle/186200185/lys-og-innbydende-3-roms-beliggende-sv-rt-sentralt-med-garasjeplass-kanskje-oslos-mest-innholdsrike-borettslag/bilder>

Figur 6: Forfatters egen

Figur 7: Forfatters egen

Figur 8: Forfatters egen

Figur 9: Forfatters egen

Figur 10: Forfatters egen

Figur 11: Arkitektur-n (2017). Strandveien 37, Svartlamon. Hentet 17.11.2020 fra: <https://www.arkitektur-n.no/prosjekter/strandveien-37?cat=19>

Figur 12: Arkitektur-n (2017). Strandveien 37, Svartlamon. Hentet 17.11.2020 fra: <https://www.arkitektur-n.no/prosjekter/strandveien-37?cat=19>

Figur 13: Forfatters egen

Figur 14: Forfatters egen

Figur 15: Helen & Hard (u.d.). Vindmøllebakken. Gaining by Sharing. Hentet 17.11.2020 fra: <https://helenhard.no/work/vindmollebakken/>

Figur 16: Helen & Hard (u.d.). Vindmøllebakken. Gaining by Sharing. Hentet 17.11.2020
fra: <https://helenhard.no/work/vindmollebakken/>

VEDLEGG A

Liste over intervjuer

Aldersspenn: 25-45 år: grønn, 46-65 år: gul, 66-85 år: blå

* var ikke med på hele intervjuet, pga. annen avtale

Dato for intervju	Kjønn
13. juli 2020	Kvinne
17. juli 2020	Kvinne
5. august 2020	Kvinne
6. august 2020	Kvinne
19. august 2020	Kvinne
19. august 2020	Kvinne
20. august 2020	Manne
20. august 2020	Kvinne
21. august 2020	Kvinne
21. august 2020	Mann
21. september 2020	Kvinne
23. september 2020	Mann
22. oktober 2020	Kvinne
22. oktober 2020	Mann*
22. oktober 2020	Mann*

VEDLEGG B

Intervjuguide til masteroppgaven 2020 - Kollektive boformer i Norge

NB! Endringer i studien har forekommet, og intervjuguiden har derfor blitt endret underveis. Intervjuguiden inneholder derfor noen endringer mot det som ble sendt ut til de første informantene.

Demografi

1. Alderskategori, livssituasjon, yrke/utdannelse
2. Bosituasjon før, hvor lenge har vedkommende bodd her

Introduksjon til kollektive boformer

3. Hva fikk deg interessert i å bo i akkurat denne boformen?
4. Har du erfaringer eller kjennskap til kollektive boformer fra før?

Visjoner og verdier i boformen

5. Hva er dine tanker om boformens verdier og visjoner, før du flyttet inn og i dag?
6. Hvor viktig var boformens visjoner og verdier da du bestemte deg for å flytte inn?
7. Hvordan opplever du boformens visjoner og verdier i dag, sammenlignet med tidligere/ da du flyttet inn?

Det sosiale i boformen

8. Hvor viktig var det sosiale når du valgte å flytte inn i denne boformen?
9. Hvordan opplever du det sosiale i boformen i dag, sammenlignet med når du flyttet inn?
10. Hvilke aktiviteter bidrar mest til aktivisering og fellesskap?
11. Sammenlignet med tidligere boformer, tilfredsstillers denne boformen et større sosialt behov/ønske?

Boformens organisering

15. Hvordan opplever du boformens organisering av diverse arbeidsoppgaver og fellesmøter, og hvilke fellesoppgaver er det hos dere?
16. Hvordan blir ulike beslutninger tatt?
17. Har måten å organisere boformen endret seg i perioden du har bodd der?

De fysiske rom i boformen

19. Hvordan opplever du boformens utforming?
20. Hvordan opplever du skille mellom privat- og fellesområdene?
21. Dersom du skulle endret på de fysiske egenskapene til boformen, hva skulle det vært?

Økonomi og bærekraft

23. Hvor stor rolle spilte det økonomiske aspekt ved innflytting?
24. Opplever du at det spares på økonomiske utgifter ved denne boformen?
25. Hvor stor rolle spilte miljø og bærekraft ved innflytning?
26. Hvordan opplever du fellesskapets holdninger til miljø og bærekraft?

Avsluttende refleksjoner

27. Hvordan føler du at dette boformen har endret seg i fra du flyttet inn og til i dag?
28. Hvilke ideer og ønsker har du til videre utvikling av kollektive boformer i Norge?

VEDLEGG C

Informasjonsskriv og samtykkeerklæring

NB! Endringer i studien har forekommet, og informasjonsskrivet har derfor en annen formulering enn hva studien presenterer, ettersom den ble sendt ut før ferdigstilling.

Vil du delta i forskningsprosjektet ***Nye og eldre bofellesskap***

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å se på erfaringer fra bofellesskap i Norge. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

Dette prosjektet har som formål å samle erfaringer fra bokollektiver og bofellesskap i Norge, og hva vi kan lære av disse. Oppgaven vil se på et utvalg av boformen for å se på hvordan erfaringene kan variere fra bolig til bolig. Det er ønskelig å se på hvordan erfaringene har endret seg over tid, og om det å bosette seg i denne boformen har andre visjonsgrunnlag nå enn tidligere. Formålet er å finne ut hva vi kan lære av dette inn mot dagens by- og regionalutvikling og problemstillinger knyttet til boligformer og boligsituasjoner.

Oppgavens problemstilling som skal analyseres vil være følgende: Hva kan vi lære av bokollektivene og bofellesskapene i Norge i dag, og hvordan har disse endret seg over tid?

Forskningsspørsmålene som skal analyseres vil være: Hvilken motivasjon ligger bak valget om å bo i bokollektiv/bofellesskap i dag, og den gang de ble etablert? Hva har endret seg? I hvilken grad har det økonomiske aspekt å si for valget om å bo på

denne måten? Hvilke erfaringer fra bokollektivene/bofellesskapene kan være viktig i utviklingen av gode boligtilbud i dagens by- og regionalutvikling?

Denne oppgaven vil være avsluttende del av mastergraden By- og regionalplanlegging ved Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU). Oppgaven vil skrives høstsemesteret 2020 med planlagt innlevering desember 2020. Oppgaven er på 30 studiepoeng, og vil representere mitt siste semester etter lærerike år ved NMBU.

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) er ansvarlig for prosjektet. Veileder for prosjektet er Inger-Lise Saglie, professor på fakultet landskap og samfunn, institutt for by- og regionalplanlegging ved NMBU.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Utvalget i oppgaven er trukket etter opplæring om temaet og et kunnskapsgrunnlag. Det har blitt grundig undersøkt hvilke bokollektiver/bofellesskap som kan være relevant for oppgaven.

Det er ønskelig for oppgaven å komme i kontakt med personer som har bodd i denne boformen over en lenger periode, og noen som nylig har flyttet inn. På denne måten kan erfaringer og visjoner sammenlignes for å danne et godt overblikk for oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål.

Utvalget er et noe tilfeldig trukket da jeg har forsøkt å kontakte personer som kan videresende informasjon til bokollektivene/bofellesskapene. De som har vist interesse er de jeg har fått kontakt med. Det blir omlag 2-3 deltakere fra 3-5 bokollektiver eller bofellesskap.

Hva innebærer det for deg å delta?

Metode i oppgaven vil være hovedsakelig kvalitativ metode, som innebærer å beskrive emne, som inntrykk, meninger og synspunkter. Denne oppgaven har som formål å beskrive erfaringer og holdninger, og hvilke motivasjoner som foreligger.

Intervjuene vil være semi-strukturerte, som gir informantene frihet til å uttrykke seg og reflektere over spørsmålene. Intervjuet vil følge en intervjuguide med inndeling av spørsmål etter tema og noen mer generelle spørsmål.

Intervjuet er delt inn i følgende fem hovedkategorier; (1) visjoner og verdier, (2) det sosiale aspekt, (3) organisering, (4) det fysiske rom og (5) økonomi og bærekraft. Intervjuets formål er å beskrive erfaringer, inntrykk og andre synspunkter knyttet til disse temaene. Ettersom intervjuet er semi-strukturert legges det opp til at informantene kan snakke fritt rundt temaene. Opplysningene vil registreres via lydopptak, enten gjennom telefon eller lydopptaker. Jeg vil også ta notater fra intervjuet dersom det blir aktuelt.

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrevet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket. Det vil bare være prosjektansvarlig, Ragnhild Hoel Århus, og veileder, Inger-Lise Saglie, som vil ha tilgang til opplysninger om informanter.

Navnet og kontaktopplysningene dine vil jeg erstatte med en kode som lagres på egen navneliste adskilt fra øvrig data. All data som blir samlet inn og transkribert vil bearbeides av prosjektansvarlig selv. Deltakere vil ikke kunne gjenkjennes i publikasjonen, og vil bare bli referert som beboer og hvorvidt vedkommende har bodd der kort tid eller over en lenger periode.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres etter gjennomført intervju, og vil bli slettet ved prosjektslutt. Planlagt prosjektslutt er i midten av desember 2020.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,
- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) ved Inger-Lise Saglie, 67 23 12 10.

- Vårt personvernombud: Hanne Pernille Gullbrandsen, 402 81 558,
personvernombud@nmbu.no

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost
(personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Inger-Lise Saglie
(Forsker/veileder)

Ragnhild Hoel Århus

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *Nye og eldre kollektive boformer*, og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

- å delta i personlig intervju, kvalitativ metode
- at Ragnhild Hoel Århus kan gi opplysninger om meg til prosjektet – hvis aktuelt

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet
Noregs miljø- og biovitenskapelige universitet
Norwegian University of Life Sciences

Postboks 5003
NO-1432 Ås
Norway